

OVČAR MARKO.

SPISAL JANEZ JALEN.

8. V višave za pašo.

Na resju in sadju, na lipi in na roži so bečele nabrale kakor že več let ne tako. Rojev je bilo toliko, da so jih ogrebali tudi v stare, zavržene panjove in korita in da je primanjkovalo prostora v bečelnjakih.

Prvec, katerega je bil pomladi Marko izsekal iz bukve na Jecoli, je napolnil do lipe panj s saljem in živadjo, znova rojil in dal močnega drujca in čednega tretjiča.

Ko so na mejah in sečah padle trave in so se bečele obrnile čez Peči na rožo na rovlih, je pričel mediti tudi jelovec. Od zgodnjega svita do poznega mraka je bučalo v vrhovih jelovih goščav Zavrhom. Marsikatero preprično delavko je prehitela noč, da je prenočevala zunaj, skrita med iglami. Najprirednejše družine so ob polni luni celo ponoči letele.

Kuharjev Tonej je sporočil Marku, da nosi svoje bečele od doma Zavrth v Bitgovec in da naj tudi Marko pride po svoje šfiri roje, da bodo bečele sredi paše in se ne bodo zamujale s potjo.

Še isti dan je prišel Marko k Podlipniku prosit na posodo bečelarsko krošnjo.

Mama je ukazala Ančki, naj mu gre odklenit bečelnjak. Toliko se je še videlo, da ni bilo treba svetiti. Molče je šla Ančka pred Markom.

»Ančka!« jo je boječe poklical Marko.

»No?« Se obrnila se ni.

»Zakaj si huda name?«

»Eh! Kaj bom huda!«

»Pa si.«

Ančka je odklepala. »No, pa sem. Misliš, da ne vem. — Ženiš se.«

»Ančka?«

»Ančka! Ančka!« ga je oponašala. »Zaradi mene se kar daj, če si tak. Bomo pa še Manico k nam vzeli, ker se tebi nič ne smili. — Na panjovih je krošnja. Brž jo vzemi. Ne maram, da bi mislili, kako se mi zdi, če sem s teboj!«

Marko je molče vzela krošnjo in jo postavil pred vrata:

»Prav! Pa bodi huda. Povem ti pa: Res sem te poskušal pozabiti, pa te ne morem; zato se ne bom ženil, dokler se ti ne omožiš. Lahko noč!« Marko se je urno okrenil, da bi odšel.

»Marko!«

Ne. Ni mogel oditi, s takim glasom ga je poklicala.

»Ančka!«

Prijel jo je za roko, ki ji je vsa trepetala.

»Ančka! Ali si res moja?«

»Sem. In, če ne bom mogla biti tvoja žena, se ne bom možila.« Stopila je tesno k njemu.

Rahlo, kakor bi dehnil in da se nista niti zavedela, sta se poljubila. Kar verjeti nista mogla, da sta res tako srečna.

Od samega veselja vsa razžarjena je Ančka dvignila kazavec na usta: »Pssst! Nikomur ne povejva, kaj sva si, da nama bo še lepše.«

»Nikomur, Ančka. Saj bi naju nihče ne razumel.«

Pssst! — — —

* * *

Kuharjev Tonej in Primožev Marko sta počivala na Gosjaku. V panjovih na krošnjah so hrumelje vznemirjene bečele. Marko se jih kar ni mogel naposlušati, tako je bil prevzet od prijetne zavesti, da ima zastavljeno svoje bečelarsstvo: »Če bi jih prodal — za eno kolo k parizarju bi mi vrgle. Pa jih ne bom — ne bom — ne bom.«

Nebo je bilo narahlo omreženo z oblaki. Po njih se je prelivala jutranja zarja. Tonej se je razgledoval na vse kraje in obstal z očmi v blejskem kotu: »Marko, ali vidiš?«

Zatopljen v gospodarnost je Marko odgovoril s pastirsko pametjo: »Lep dan se nam obeta.«

»Hotel sem te le opozoriti, kako lepo jutro je danes. Ko bi znal in mogel ujeti jezero in grad, Babji zob in Črno prst in nad vsemi to nebo z barvami na platno, tako, kakor sedaj vse vidim —«

»Lepa bi bila taka podoba.«

»Lepa, lepa! — Vem pa, da bi podobo in mene poznali tudi v mestih, o katerih se kranjskim vozarjem, kakor pridejo daleč, še ne sanja ne. In bi rekli moške, ki razumejo, kaj so barve na platnu: »Zna, zna; Anton Janša!«

»Že mogoče,« je odgovoril Marko, ki ni razumel, kaj so barve na platnu.

Oprfala sta znova krošnji in zamišljena vsak v svoje molče nesla hrumeči fovor navzdol in čez Završnico zopet navkreber.

V jelovcih so že šumele bečele.

Tonej se je tako podvizal, da je Marko prišel precej kesneje k bečelnjaku. Tonej, vse jutro tako zamišljen, je bil razposajeno vesel: »Lansko leto mi je razmetal medved bečele, da sem moral potem vse noči kuriti pred bečelnjakom, letos mi jih pa ne bo. Sem ga ugenil, strica. Haha! Poglej, Marko!« In mu je razlagal, kako je ob straneh pred izletavniki postavil seženj visoka in poldruga široka plotova iz kolov, kamenja in trnja in vmes z verigami pripel za poltretjo ped od tal na dva tramova debelo bruno: »Haha, sem ga ugenil. Te zavire ne more preskočiti, ker bi z glavo butil v bečelnjak. Če bi bilo bruno pritrjeno, bi je prelezal ali se pod njim splazil do panjev. Tako pa, kakor poskuša, se mu vse ziblje in misli kosmatina, kdo mu nagaja, in se ujezi. Poglej! Dolgo se je moral premetavati z mojo nastavo, da je travo tako steptal in si toliko dlake ogulil. Pa sem ga res pretuhtal, tata kosmatega. Haha!«

»Tonej! Ali si bil že katere svoje podobe tako vesel kakor te nastave?«

»Nak. Še nobene ne.«

Postavila sta donesene panjove v bečelnjak. Tonej je odpiral končnice, razkazoval in pripovedoval o kraljici in delavkah in o trojih, ki matico oprašče in ne donašajo vode, kakor se nekateri mofijo. In da bečele ob jelovi paši počrne, in da —

Marko bi ga bil poslušal ves dan in vso noč, pa se mu je mudilo na Jezerca k jarcem, da jih žene na pašo: »Škoda. Povem ti pa, Tonej, če ljudje zvedo, kako ti poznaš bečele, bo ime Anton Janša še po vsem svetu zaslovelo. — Srečno!«

* * *

Marko ni silil, da bi hodila Manica z njim na pašo. Res se je rad pogovarjal s sestrico, še rajši pa je mislil na svoje dekletke: »Ančka me ima rada — Ančka se ne bo možila, pa bi se lahko tako bogato, kakor nobena druga ne. Ančka bo čakala name.« In, da jo čimprej prisluži, ni prišel prav noben dan več praznih rok h kočam. Ali je nabral gorskega mahu, ali je nasekal kresilne gobe, ki jo je potem kuhal v pepelu, ali pa je prinesel češminovo meflo: »Če dobim pest kaše zanjo, je več kakor nič.«

Manica se je pri kočah vsem priljubila. Edino Tevž je zarežal nad njo, kadarkoli je mogel. Tudi Poklukar se ni zmenil za deklička, češ, da je že doma otrok čez glavo sit. In njegov pes Ravs je Manici že parkrat pokazal zobe.

Majerce so jo pa vse od kraja imele silno rade. Preveč. Če je Manica sedla v travo in poslušala zvonkljanje oddaljenih tropov, ali če je skrita za kako skalo opazovala, kako lovi in donaša borovčica, ki je gnezdila v zidu Urbasovega tamora, mladščem muhe, ali če je trgala rigelce v muravi, da si je iz njih splekla venec okrog las, jo je kmalu poklicala katerra izmed majerc: »Manicaaaa! Pridi v vas.« In če ni hitro odšla, jo je navadno prišla klicati še Reza in še Mica in še Franca: »Manica! Manica! Manica!« da otrok ni vedel, v katero koč naj gre, da ne bo zamere. Mica ji je že večkrat prav posebno postregla. Ko je Jok to zvedel, je godrnjal, da bodo ženske otroka preveč razvadile, pa ni pomislil, da sam ni prav nič drugačen.

Doma po polju so peli srpi, polnili stogove s snopovjem in izpreminjali valujoče njive v bodeča strnišča, ki so klicala konje in vole s planine, da bo na jesen kaj jéde v kašči in repe v kletih.

Konji in voli na Zelenici so se od počitka in sočne trave tako odebelili, da so se kar svetili. Kakor bi vedeli, da jih čaka doma koma in jarem in od truda penasti boki in slinasti gobci in muhe in gmajna in rudna v parnah, so se oboji ustavili na Zgornji Oglenici in niso hoteli z Zelenice. Šele, ko je zaskel Tomažev bič, so se prestopili konji. In voli, ko je Žorga v vsem tropu najglasneje mukal. Obojavljajoč se so prizvonkljali na Jezerca, konji naprej, voli fik za njimi.

Manica, ki je pomagala Franci siriti, seveda bolj z očmi kakor zares, je smuknila od ognjišča na prag: »Žrebelki, žrebelki, žrebelki!« Stekla je naproti Tomaževemu tropu, tako zaverovana v živahno okrog težkih kobil poskakujoča žrebeta, da je morala Franca, v skrbi za otroka, zavpiti nad njo, preden jo je ustavila in priklicala nazaj in poučila, da so v planini vse žrebetne kobile hude: »Še Volkun se ne upa med konje; če pa slučajno zaide mednje, ga tako napode, da jim s povešenim repom uide. Za žrebetke se boje, ki se sami še ne znajo braniti; zato breajo in popadajo, da ima včasih še Tomaž dovolj opraviti, če mu je treba ujeti kakega žrebeta.«

»Ne pojdem preblizu. Res ne. Franca?« Manica je tako proseče pogledala majerco, da ji Franca ni mogla odreči.

»Od daleč jih glej. Pa pazi.«

»Bom.«

Manica se je pa kaj hitro sprijaznila s Tomažem in konjar ji je pripomogel, da je pobožala

oba Podlipnikova žrebetka. Tudi na konja bi jo bil posadil, pa Manica ni marala, se ni upala.

Ker je tako lepo prosila in ker je Tomaž prevzel varstvo nad njo, je smela Manica spremljati konje proti Krniškemu mostu.

Ali se je otrok zagledal v konje ali je konjarja zmotil otrok? Prepozno se je vrnila. Ujela jo je ploha in do kože premočena je pritekla h kočam. Preobleči se je morala, piti vroče mleko, da se ne prehladi, in ožet nartst zoper božjast, in leči pod odejo na frči, da se segreje.

Franca je zunaj nekje molzla krave. V kočo pa je prištorkljaj tretjinek Tevž: »Kaj ni nobene doma? Manica!«

Manica se ni upala oglasiti, tako se je bala Tevža. Se geniti se ni upala. Skoraj strah jo je bilo. Videla pa je izpod narahlo privzdignjene odeje, kako je Tevž urno stopil k Volkunovemu koritu, izsul iz umazanega papirja v psu pripravljeno večerjo rumen prah, pomešal kar s prstom in odkrevsal iz kočice.

Majerca se je vrnila in prinesla v vsaki roki poln žehlar mleka.

»Franca!« se je boječe oglasila Manica s frče.

»Kaj bi rada, Manica?«

»Ne bom več sama doma.«

»Ne utegnem biti pri tebi. Ubogaj, Manica!«

»Bom, če ne bo več Tevža nazaj.«

»Kaj pa je stikal v najini koči.«

Manici se je hudo brhko zdelo, ker je Franca rekla »v najini koči« in tudi njo prištela med majerca. Dvignila se je na ležišču: »Volkunu je vmešal med jed rumenkast prah.«

»Res?« se je začudila Franca.

»Res. Prav zares.«

»Hudoba, grda. Zastrupiti ga hoče z mišjico. Marku povem. Psu pa pripravim drugo, boljše večerjo.« Majerca je postavila pasje korito na najvišjo polico, da bi ga ne mogel doseči ne Volkun ne Manica.

»Grdoba, grda,« se je razhudila tudi Manica na frči.

Franca je zopet odhajala z izpraznjenima žehlaroma: »Bom kočico zaklenila, da boš brez skrbi ležala.«

Ooo, Manica se je zavedala svoje dolžnosti kot majerca in je odgovorila odločno, kakor bi še vsaka odrasla ne zmogla: »Le pusti odprto. Če pride še enkrat Tevž, ga bom tako napodila...«

Jezerca je zopet obsijalo solnce. Izpod Bukove peči proti kočam pa je pozvanjala z velikim zvoncem ovca Podlipnikove Ančke. Marko je gnal s paše. — — —

»Tretjinek je hotel zastrupiti Volkuna,« je hitela pripovedovati Manica Marku.

»Mi je že Franca povedala.« Marko je vzel pasje korito s police in odhajal. Jezen je bil.

Manico je zaskrbelo: »Marko!«

»Nič se ne boj, Manica, saj bom zaprl Volkuna k tebi v kočico.«

Marko je odšel. Pes je hlatal večerjo iz pomijnika. Manica na frči pa se je čimdalje bolj bala za brata.

Marko je dobil tretjineka pri večerji: »Sem zvedel, da si mojemu psu primešal med jedilo nekakšen priboljšek.«

Tevžu je obstala žlica v skledi. Prebledel je in nekaj godrnjal in jecljal.

Marko se je premagoval in mirno nadaljeval: »Veš, tretjinek. Moj pes je že dovolj rejen. Vaše tele bi bilo pa tudi bolj zastavno videti, če bi imelo nekaj funtov več mesa pod kožo. Zato nesem nocojšnjo Volkunovo večerjo s tvojim priboljškom vred vašemu teletu. Saj menda ne boš hud?«

Marko se je zaokrenil kakor bi hotel prav nagle oditi v Ročijin tamor. Tevž je poskočil za njim iz kočice: »Ne smeš. Prepovem ti. Seveda, da bi tele crknilo.«

Marko je tako pogledal Tevža, da mu je zastala sapa: »A, tako. Beštja, si se izdal. Zastrupiti si mi hotel psa. Pa reci, če ni res. Beštja.«

Tretjinek ni odgovoril. Z naglim sunkom je izbil Marku korito iz rok, da so se z mlekom zaliti žganci in kaša raztresli na razhojeno zemljo in živinske odpadke.

Še bolj urno pa je Marko pripeljal Tevžu tako kľofuto, da se je tretjinek kar opotekel.

»Beštja ti!«

Tevž je zarjovel strašno kľetev in se pognal v Marka.

Izpred vseh koč so gledali ljudje, le Podlipnikova je bila zaprta.

Togotno, kakor se bodeta najmočnejša vola za prvenstvo v tropu, da pokajo in se lomijo rogovi, sta se prerivala tretjinek Tevž in ovčar Marko. Sredi razvnetega boja je Marko odrinil za toliko časa Tevža, da je utegnil stopiti iz cokel. Nato se je zaletel v nasprotnika, ga podrl na tla, mu obrnil obraz k zemlji in blatu in raztreseni pasji hrani, mu tiščal usta vanjo in sikal: »Na! Žri sam mišjico in pogini. Manj te je škoda ko psa in teleta.«

Nekdo je zakričal, Marko ni razložil kdo, ali Jok ali Lukež ali Joža: »Marko! Preveč ga nikar!«

»Če ga napol ubijem, bo še vedno premalo.«

Znova so zapele kľofute.

Zaškipala so vrata Podlipnikove kočice, zarenčal in zalajal je Volkun in tekkel v mogočnih skokih, naravnost, ne čez brv, Završnico je preskočil, pomagat gospodarju.

»Marko! Spusti ga, če ne ga bo pes do kosti obgrizel.«

Marko je prepoznal Jokov glas, ki je bil ukazujoč. »Steci v kočo. Jaz te ne bom branil. Druga pes ne bo poslušal.«

Kakor bi ga bil s fračo vrgel je planil tretjinek v kočo. Še cokel, ki jih je zgubil med ruvanjem, ni utegnil vzeti s sabo. Volkun, ki ni mogel skozi zaprte duri do Tevža, jih je hotel raztrgati, pa mu jih Marko ni pustil.

Marko je pobral korito, obul cokle in odšel domov. Ni se hotel z nikomer zaplesti v pogovor, čeprav so vsi dali prav njemu in nihče ne Tevžu:

»Sedaj bo menda dal tretjinek mir.«

»Če je pameten, ga bo dal.«

»Škoda, da je tak, ko bi bil lahko dober pastir.«

»Mater ima zanič. Misli, da mora sama vse požreči. Vsaj vse najboljše kose.«

Pred Podlipnikovo kočo je vsa bleda sprejela brata Manica, ki je spustila Volkuna, da bi pomagal Marku, pa se je takoj prestrašila, da ne bi pes preveč ogrizel Tevža:

»Marko!«

* * *

Megla je zagrnila vse vrhove in nastopila tako nizko, da se je zadevala ob vrh smreke pred rodinsko kočo. Neradi so gnali ovčarji trope v zameglene višine, pa — v nižinah je bilo popaseno in živina ne sme biti lačna.

Marko in Jok sta pasla blizu skupaj. Popoldne je pripasel za njima Mežkov Joža še Poljančev trop in položil:

»Volk mi je odnesel psico.«

»Živo?« se je začudil Marko.

»Živo. Druge ni v planini.«

»Volk psice nikoli ne raztrga,« je vedel Jok. »Volkulja jo je. Volčiči ji odraščajo in ne shajajo več z mlekom. Sami še ne znajo loviti. Živeči pa morajo.«

»Ko bi vedel, kje ima skrit zarod?« je mikalo Marka.

»Najmanj uro daleč. Blizu gnezda volkulja ne kolje, da ne izda mladičev.«

Marka je premagalo. Urno je vstal in zamahnil z robevnico: »Joža! Na sled me pelji. Greva z Volkunom za njo. Vidva pa pasita moj trop in ga priženita h kočam, če me prej ne bo nazaj.«

Joža je pomišljal: »Če se volk ne loti psice, se tudi Volkun ne bo volkulje —«

»Ne misli! Na življenje in smrt bo branila mladiče, da bosta pes in fant imela dovolj opraviti. Pazi, Marko!«

»Imam ostro nabrušeno robevnico.«

»Pa srečno opravita!« —

Tako se je gnal Volkun po tuinjam okrvavljeni sledi, da je bil Marko, ki se ni utegnil v goščavah izogibati vejam, ves stopen po obrazu. Vdel je bil namreč psu konopec za gradanico in držal oba konca, da bi lahko Volkuna takoj sprostil.

Bojaželjno je poskočil pes in preden se je Marko zavedel, ali mu je ušel ali ga je sam spustil, je začul v globeli pod sabo togočno ravsanje in dračje je hreščalo, kakor bi skozi najbolj zarasel gozd podil Čatež v divjem pogonu zverjad vsega Zavrha.

»Volkulja.« Marko je hitel pomagat.

Volkulja in pes sta se premetavala, zagrizena drug drugemu v gobec. Nihče ni hotel spustiti, najbrž bi tudi nihče ne mogel, čeprav bi rad.

Marko je zamahnil z robevnico. Volkuljine čeljusti so ohlapele; zadregetala je nekajkrat in obležala v krvi.

»Volkun! Išči —! Išči —! Išči —!«

Z gobcem pri fleh je kolobaril pes, švigal z razpočegnjenim repom, pretikoval grmovje, pošljal za hip in lovil z nosom vonje.

Zarenčal je Volkun, zajokal je volčič.

»Volkun! Pusti.« V skokih je bil Marko pri psu. Ujel je dva zdrava volčiča, tretjega je, preden ga je Marko mogel rešiti, udušil Volkun.

Pri kočah so se vsi zbrali okrog Marka in občudovali okrvavljenega Volkuna; le Tevža nikjer ni bilo. Poklukar je s posebno naslado odrl volkuljo in mrtvega volčiča. Živa dva sta nerodno kobacala v praznem svinjaku. Manica se je poskušala z njima igrati. Vso noč sta bevskala in Manici sta se smilila, ker nimata več mame. Tolažila se je, da Marko že ve, kaj je prav, Marko, ki je že večji kakor čisto velik in vse zmore.

Živina, ki je vohala bližino volkov, se je nemirno prestopala v stajah, v tamorih in hlevih. Krave so venomer mrčale in klicale telefa. —

Manica, ki je pravzaprav zaspala šele proti jutru, ko so majerce že vstajale, se je prebudila. Spomnila se je osirotelih volčičev in prisluhnila. Nič več nista bevskala: »Ali so jih spustili? Ali so jih ubili?« Stekla je pogledat. Iz svinjaka je začula pridušeno revskanje. Stopila je na prste in opazovala skozi izbito grčo. Volčiča sta trgala odrto žival. Manica ni mogla verjeti, da bi jima bili vrgli kar celega jarca. Potem je z gnusom spoznala, da se volčiča samogoltno davita z mesom ubite volkulje, svoje lastne matere.

Otrok je ogorčen zacepetal z nogami: »Fej! Fej! Sram vaju bodi! Nehajta! Takoj nehajta! Če ne, spustim Volkuna k vama, pa bota videla.« Nič ni pomagalo. Manica je slišala, kako se še vedno volčiča prerivata okrog nagnusnega plena. Zasoražila je vse volkove.

Poiskala je brata: »Sram te bodi! Grd si. Grd, da veš.«

Marko ji je komaj dopovedal, da ni on vrgel mladičem volkulje, ampak Poklukar.

»Dedec, grdi,« se je hudovala Manica na Poklukarja: »Zato mu rastejo tako grde mušface. Še bolj naj mu.« In ni odnehala prej, dokler ni Marko z robevnico potegnil volkulje iz svinjaka. Volčičema je pa zagrozila, da jima nikoli ne bo prinesla jesti, četudi se z bevskanjem pretrgata.

Vrišč, katerega je dvignila Manica zaradi volkulje in volčičev, je utihnil, kakor bi ga bil odrezal. Vsi so se ozrli proti zgornjemu jezercu. Spoznali so Podlipnika. Ali je iz tal zrastel ali je z neba padel?

Od Ridovta na koroški strani so na vse zgodaj pretegnili konji njegove tri parizarje, da jih zvlčejo pred vročino na vrh Ljubelja. Poslal je Miha z vozmi še po že kupljeno žito v Trst in mu ukazal, da se mora do svete Ane vrniti, sam pa je obesil nabito polno torbo preko ramena, ogrnil ohlapno vozarski burnus in hitel z lahko nogo po stezi čez Zelenico, da čimprej vidi in obdari ženo in Ančko, in še Ceneka, bodočega gospodarja.

Ko je odzdravil pastirjem in majercam, je mrko pogledal Marka:

»Kakšno crko pa prevlačuješ okrog koč?«

Marko je Podlipniku zameril obsojajoči pogled in mu ni hotel pojasniti jutranjega nemira pri kočah na Jezercih. In še zato ga ni hotel, ker bi morebiti Cena mislil, da se postavlja pred njim, ovčar pred gospodarjem. Opravičil se je, kakor bi bil sam zagrešil nerodnost in ne Poklukar: »Preden bodo jarci silili iz staje, bo mrhovina pokopana.« In je obmolnil.

Zato so pa drugi bolj hiteli pripovedovati o Marku in Volkunu. In Podlipniku se je dobro zdelo, kakor bi hvalili njega samega.

V koči je Cena obdaril Manico s polnim periščem fig in z največjim rožičem, kar jih je nosil v torbi. Koj nato se je obrnil k ovčarju: »Marko! Kakor vidim, ne delaš hiši sramote. Samo tega ne vem, ali se boš upal teh šest tednov, ko bodo krave na Zelenici, ostajati s tropom sam čez noč za Šijo. Sam si je vaš oča zgradil kočjo gori, ker je zadnja leta težko hodil; ograd za drobnico sem postavil jaz. Le prepozno je prišel Jernej na to misel. Skazalo se je, da je tudi za jarce bolj prav, če manj hodijo. Ali se boš upal, Marko?«

»Skrbi me samo Manica, če bi jo moral kdaj samo pustiti v koči. In morebiti še ponoči in v burji. Kaj vem, kako se mi bodo razleteli jarci.«

Franca je brž povedala Cenu, kako je Manico zavoljo Rotije prijela božjast, in je zaprosila: »Naj gre Manica z mano na Zelenico?«

»Kaj sprašuješ mene. Njo vprašaj, ali hoče iti, in pa Marka, ali jo pusti.«

»Sem mislila zavoljo mleka in moke in kruha.«

Cena je hotel poudariti, kako zna biti dober tistemu, ki večja njegov ugled, kakor ga je Marko, in je poučil Majerco: »Franca! Navadi se vendar hiše. Pri Podlipniku še nikoli niso vpraševali gospodarja, kam naj stresejo drobtine z mize. In Bog daj, da bi ga nikoli ne bilo treba.« Podlipnik je še enkrat odprl torbo in segel tudi za Franco in Marka vanjo, napolnil Joku mehur s tobakom in izročil Franci pozdrave od Miha, da bi popravil svoje nagajanje od takrat, ko so strigli jarce.

Povprašal je še po novicah.

Ko je Marko odhajal z Volkunom k tropu, se mu je ponudil, da mu proda koži in volčiča, če mu zaupa. Marko je bil te ponudbe kaj vesel, ker je vedel, da bo Cena več iztržil kakor bi sam: »Živo in mrtvo blago Vam še danes zvečer prinesem na dom.«

»Kožam se nič ne mudi, volčiči pa tudi toliko ne oteže, da bi jih ne mogel sam vzeti s sabo.« —

Zadovoljen s kupčijami v svetu, vesel živine v planini in ponosen na svoje ljudi je stopil Podlipnik skozi tesen na vrhu krniške poti in zagledal pod sabo gorenjski koš, domačo vas in domače polje. Vselej, kadar se je vračal z dolgih voženj, je čutil, da tako lepega sveta zlepa nikjer ni. Danes pa, ko se je odgrnila domača zemlja, jutranje sveža, vsa naenkrat pred njim, ga je prevzelo. In oba svoja stogova, po petnajst bran dolga, je videl nallačena s snopjem: »Če bo žito količkaj prida plenjalo, bodo lahko debele drobtine padale z mize za tiste, ki nimajo.« Tako ga je prevzelo, da se je odkril in zmolil pred križem očenaš v zahvalo.

Stopal je naglo navzdol. V vreči, čez ramo prevešeni, je nesel volčiča, spredaj enega, zadaj enega: »Pa naj še reče Podrobar, da mi bo žal, ker sem vzel Marka za ovčarja.« Zajukal bi bil, pa se je spomnil, kako bi ga Anca opozorila, da se to za njegova leta več ne spodobi.

Zavriskal bi bil! Če bi bil pa vedel tudi to novico, da je Ančka, njegova edinka, Podlipnikova Ančka, dala besedo ovčarju, Primoževemu Marku, in je ona njegovo dekle in on njen fant, bi bil zamišljeno sklonil glavo in šel proti domu po strmi krniški poti, na kateri navzdol zavirajo vozovom na vsa štiri kolesa, tako počasi, kakor megla brez vetra.

* * *

Koče na Jezercih so bile kakor oropane. Mleko in maslo in sir so odnesli v dolino, skleda in lonca, žehitare in škafe pa na Zelenico. Jutri na vse zgodaj odženeča črednik in tretjinek krave na Zelenico; za njimi se bodo pa pokorile majerce s prašiči;

popoldne se vrnejo po posteljino in že naprej jih bo skrbelo, kako čez šest tednov zopet uredi zanemarjene kočje, v katerih bodo ostali samo dedci, ovčarji.

Ne vsi. Marko se preseli za Šijo; in Jok pre-mišlja, kako bi tudi on svoj trop stisnil v Podlip-nikov ograd in sebe v tesno kočjo.

In ko se murava obraste, bosta prizvonila na Jezerca Tomaž in Žorga s konji in voli.

Za slovo so se zbrali pri Mici v rodinski kočji. Prav vsi. Tudi Marko in Tevž; s sovraštvom v srcu po starih pastirskih postavah ne smeta narazen. Marko kaže dobro voljo, Tevž pa —? No, drugače govori kakor misli.

Živina dolgo ni hotela poleči, kakor bi se ve-selila odhoda v višave. V frati je zalajal srnjak.

»Kako se dere. Dežju se bo napravilo.«

»V burjah je hudo na Zelenici.«

Oglasila se je Mica: »V burjah je povsod hudo, v solncu pa nobena planina ni tako lepa kakor Zelenica.«

»In dobra, dobra.« Izpregovoril je črednik Lu-kež: »Bolje je za kravo, če ima na Zelenici od prsti grd gobec, kakor če doma stoji pri polnih jaslih.«

»Še ne veste, kaj je Zelenica.« V pogovor je posegel Jok.

»Kaj? Kaj? Povej! Kaj?«

»Tujec je prišel čez Zelenico, učen človek je bil, in je rekel, da je na Zelenici časih kamen s katerim pastir zavrne kravo, več vreden kot krava.«

»Prav je imel. Zlata ruda je na Zelenici.«

»Za zlato rudo ne vem. Morebiti. Je pa na Ze-lenici nekje zakopana zlata veriga. Kakšno bo-gastvo je pod njo, pa nihče ne ve in najbrže nikoli nihče ne bo zvedel.«

Živina zunaj se je umirila. Spokojno so pri-zvonkljavale črede s pločevinastimi zvonci Joku, kompostelskemu romarju, ki je pripovedoval pa-stirjem in majercam povest o zlati verigi, zakopani na Zelenici:

»Gervaz in Protaz sta bila dvojčka, tako drug drugemu podobna, da jih niso ločili. V trdem sta zrastle, siromašno živela. En sam lonec sta pre-mogla, v katerem sta skuhala, kadar sta kaj imela.

Spala sta v plevniku pri Jurju na Rodinah, oba na enem otepu slame, odeta s starim kožuhom.

Nabirala sta rože in gorski mah in tako sta se rada imela, da nista mogla drug brez drugega prestati.

Kresno noč se je sanjalo Gervazu: Ko boš jutri na Zelenici brskal med ruševjem za mahom, boš naletel na zarjavel kavelj verige; potegni zanj in koplji tam tri pedi globoko, pa se vama bo z bratom dobro godilo. Ne smeš mu pa prej povedati.

Prav isto noč se je do pičice tako sanjalo Protazu.

Trdno prepričana, da se sanje uresničijo, sta naslednji dan nabirala mah, komaj par grmov narazen, ter se veselo pogovarjala. Vsak sam zase je bil ves presrečen z mislijo, kako bo vzradostil brata.

Naenkrat je utihnil Protaz.

Prav takrat je obmolknil tudi Gervaz.

Protaz je bil naletel na zarjavel kavelj verige, o katerem je sanjal, potegnil zanj, z vso močjo se je moral upreti, in je izvlekel zlato verigo, tako debelo, kakor je najtežji zavirivnik. Grofijo bi bil lahko kupil samo s tistim zlatom, ki ga je že držal v rokah. Kaj bogatije pa je bilo skrite še tri pedi pod rušo.

Da bi bil takoj poklical Gervaza Protaz!

Prav toliko vredno zlato verigo je izpulil izpod ruševja Gervaz, zato je obmolknil, in izkopal bi bil isto bogastvo kakor brat.

Da bi bil takoj poklical Protaza Gervaz!

Pa sta oba razmišljala:

»Če pokličem brata, mu moram odstopiti natančno polovico, rajši več. Če ne, bo upravičeno rekel, da sem grd. Tudi jaz bi. Dvojčka sva.«

In sta oba varno skrila pod mah in kamenje že najdeno zlato verigo, zaznamovala natančno kraj, si ogledala okolico ter sklenila Gervaz in Protaz:

»Jutri se vrnem, odkopljem zaklad, bom dal bratu, da bo imel za vedno dovolj, sam pa bom velik gospod.«

Nič več nista spala na istem otepu pod istim kožuhom, nič več nista jedla iz istega lonca. Leto in dan sta iskala in pretelnila vso Zelenico, pa ne Protaz in ne Gervaz ni mogel več najti ti-stega ruševnega grma, pod katerega je pred bra-tom skrila že najdeno zlato verigo. Ne Gervaz in ne Protaz.

Odšla sta v svet, vsak na svojo stran. Nič več se nista videla in obema se je do smrti hudo godilo.

Zlata veriga pa je še dandanes zakopana na Zelenici.«

Jok je utihnil, molčali so tudi drugi. Na ognjišču je prasketal ogenj. Tik za kočjo je zalajal srnjak, tako hropeče, da so se vsi zdrznili. Po stajah so se mu oglašili psi. Manica je zbežala k Marku in se tesno stisnila k bratu. Srnjak se je splašil in oddirjal v skokih. —

Drugo jutro so odgnali krave na Zelenico, Marko pa svoj trop za Šijo.

Na Jezercih je postalo pušto in dolgočasno.

(Dalje prihodnjič.)

KRALJ MATJAŽ.

Slovenci nimamo slavne prošlosti, še manj pa imeniitnih zgodovinskih del, ki bi jo popisovala. Kar se je ohranilo spomina na pretekla stoletja, je najti v narodni pesmi in v pripovedkah. Bujno se v teh, malone edinih pričah nekdanjih vekov prepletata zgodovinska resničnost in plodovi narodne domišljije, ki je čutila živo potrebo izpolniti in okrasiti si megleno davnino. Največji junak naše narodne pesmi in osrednja postava nešteti pravljic je kralj Matjaž.

Kakor je srbski narodni junak kraljevič Marko v bistvu zgodovinska osebnost, tako je naš narod okoli osebe ogrskega kralja Matije Korvina spletel vence junaških dogodkov in ga obdal s sijajem velikega, brezprimerne junaštva. Pri tem je od zgodovinskega kralja Matije Korvina ostalo komaj ime, vse ostalo je rodila potreba naroda, da si ustvari svetel vzor mogočnega, hrabrega in pravičnega vladarja.

Matija Korvin je bil sin slavnega ogrskega junaka Ivana Hunjadija. Tega slavé srbske narodne pesmi pod imenom Janka Sibirjanina. Bodel se je zelo srečno s Turki, jih pregnal z Erdeljskega in bil dvakrat v turškem ujetništvu. Njegov sin Matija je bil od leta 1458 do 1490 ogrski kralj. Za njegovega vladanja je sultan Mohamed osvojil Bosno in začel napadati sosednje pokrajine. Matija je vdrl v Bosno in zavzel slovito trdnjavo Jajce ter rešil petnajst tisoč ujetih kristjanov. Pozneje je Turkom odvzel močno trdnjavo Šabac in oblegal Smederevo. Obenem se je boril z avstrijskim cesarjem, mu odvzel Moravsko, Šlezijo, Nižje Avstrijsko in ga pregnal z Dunaja, kjer je ustanovil svoj dvor.

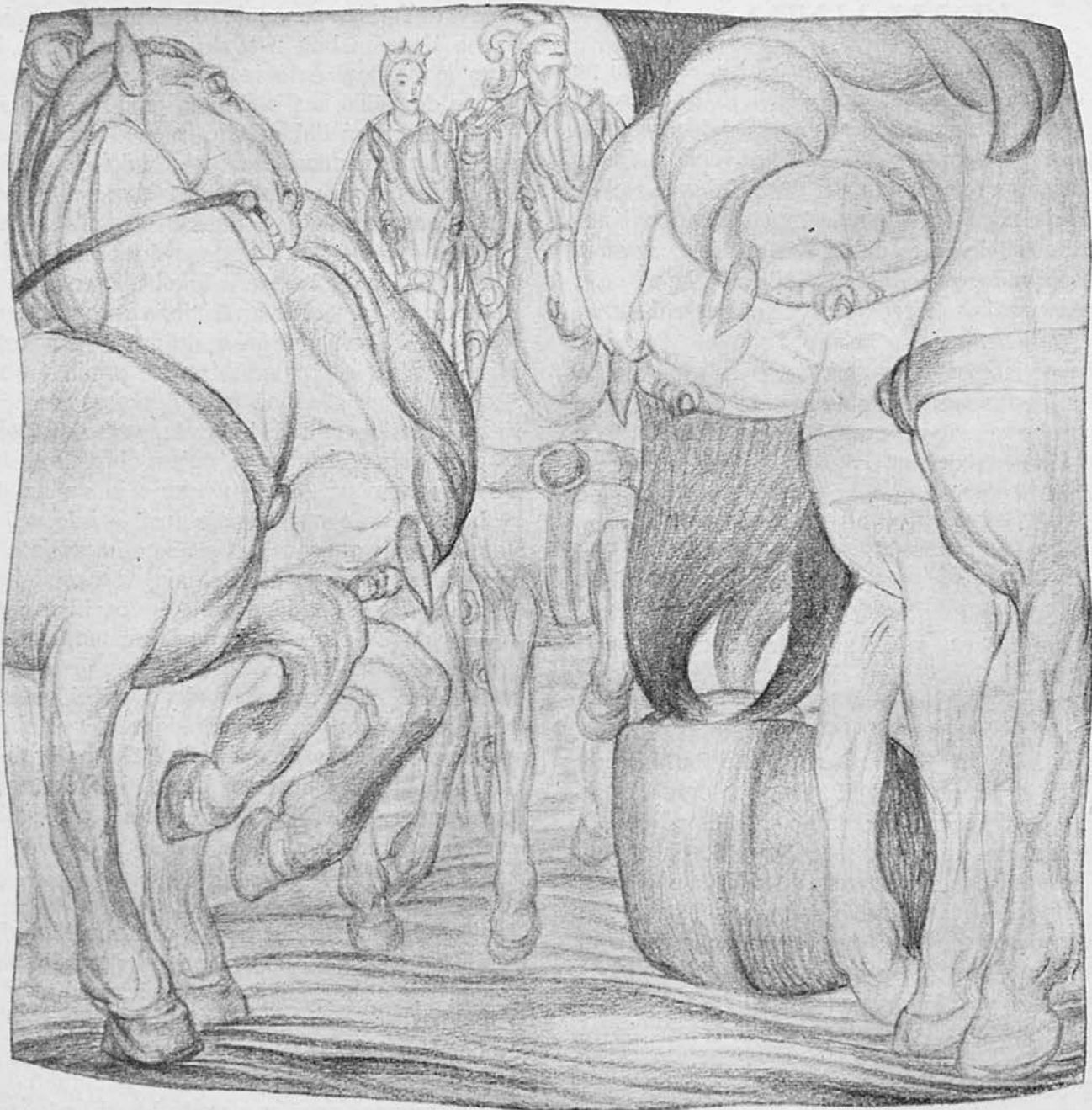
Ni čuda, da so slavni čini tega mogočnega vladarja ovili njegovo osebo v pravljico veličastje. V njem je narod zbral in združil spomine na vse junake, ki jim je sloves že izginjal, v njem si je ustvaril idealno postavo narodnega junaka. Vzrokov za to je bilo dovolj. Srečne vojne so ogrskemu kraljestvu prinesle mir in blagostanje. Dočim so Slovenci v drugih pokrajinah trpeli pod turškimi vpadi, neznosnimi davki in zatiranjem plemstva, je ogrski kmet živel razmeroma dobro. Kralj Matija, ki je bil sam kmečkega pokolenja, je varoval kmete pred prehudim izsesavanjem graščakov. Spoštoval je kmečko delo in pripovedujejo, da je šel nekoč s svojimi dvorjani v vinograd in velel spremstvu, naj pomaga okopavati. S tem je hotel plemičem pokazati, kako težavno je kmečko delo. Kralj Matija je bil pa tudi velik in hraber vojskovodja. Kar je bilo slavnih činov in

bojev s Turki, vse se je osredotočilo v njegovi osebi. Uspešni boji z avstrijskim cesarjem, katerega je pregnal celó iz njegove prestolice, so v ljudski domišljiji neskončno dvignili njegovo slavo. Postal je pravo bajno bitje in vse, kar je v zvezi z njim, kaže nadnaravne znake, tako da kralj Matjaž naše narodne pesmi nima skoro ničesar več skupnega z ogrskim vladarjem, ki mu je dal ime. Tudi žena Alenčica ni zgodovinska oseba. Saj pravijo stare pripovedke, da je bila hči Zore in da so jo zibale rojenice. Kakor kralj Matjaž ni umrl, temveč le spi v neki votlini in čaka, da pride spet nazaj na svet, tako se je kraljica Alenčica vrnila v oblake. Sčasom je kralj Matjaž izgubil skoro vse zgodovinske poteze, ni več tujec, temveč naš domači, narodni kralj. Morda so se v njem ohranili poslednji blede spomini na lastne vladarje in na nekdanjo svobodo in državno samostanost — kdo ve? Vse stoletne sanje zatiranega kmečkega naroda o pravičnosti, enakosti in blagostanju, vse predstave o mogočnosti, slavi in junaštvu so posebljene v njegovi postavi. Tak vzor vladarja ne more, ne sme izginiti, umreti. V najtežjih časih se je slovenski kmet tolažil z vero, da se njegov očetovski kralj vrne, da zavlada vsemu svetu, kjer bo poslej sama pravičnost in silno blagostanje. »Odkar kralj Matjaž spi, nikjer več pravice ni«, pravi narodno reklo. Drugo pa: »Kadar bo kralj Matjaž kraljeval, bo kmetič dobro kmetoval.«

* * *

Podobe k narodni pesmi o kralju Matjažu je izvršil Francè Kralj. V teh njegovih risbah je junaški spev našel sijajno tolmačenje. Kakor pesem sama široko in mogočno opeva silna dejanja pogumnega kralja, tako slikar s pravo epsko širokopoteznostjo ilustrira dejanje, prefirava kakor pesem, se zdaj spušča v podrobnosti, zdaj pa se spet omejuje samó na najvažnejše poteze. Vsa preprostost narodne pesmi, vsa šegavost in čustvena iskrenost narodne duše je našla izraza v Kraljevih risbah.

Umetnik je za pesem narisal 17 risb s svinčnikom, poleg tega pa na prav toliko straneh izpisal vse besedilo pesmi. Táko jo je finočuteč ljubitelj umetnosti izdal v posebni knjigi. Besedilo že s svojo razporeditvijo samo slika notranjo vsebino pesmi. V ta namen se je Kralj poslužil linije pisave, ki se izpreminja, narašča, pada, se vrtniči in spet mirno teče, kakor to potek dogajanja zahteva. Menja ozadje, ki mu je belo, kadar pesem pripoveduje vesele dogodke, črno, ko se veselje sprevrže v žalost. Dodani so simbolični ornament: rože, polmesci, roke, pa čisto geometrični liki, ki vsi pomagajo tolmačiti duhovno ozadje besedila.

»Se kralj Matjaž oženil je...«

Prva risba predstavlja kralja Matjaža, ki jaha z Alenčico-nevestico na svoj dvor. Druga kaže Matjaža, ki kot vitez koraka čez most, med grajskimi vrati se gnete obupana družina; spredaj je »mojškrca«, ki naznanja lužno vest, da so kraljico ugrabili Turki. Dalje prizor, ko po meniško oblečeni kralj s cekinom plačuje turškemu godcem raj pod lipo. Ujeta Alenčica je po turški šegi zastrla preko obraza, spozna pa svojega moža po prstanu, ki ga je ta vrgel v čašo, ki mu jo naliva. Potem vidimo, kako turški jezdeci gonijo bežečega kralja, ki v sedlu pred seboj drži rešeno ženo. Še prizor, ko junak odrobi glavo turškemu kuježu, da ga ne bi izdal, in pa oba rešena sredi Donave.

»Kralj Matjaž«, ki ga je l. 1921 ilustriral in od konca do kraja sam opremil Francè Kralj, založil pa dr. Albin Stelè, je najlepša slovenska ilustrirana knjiga, pravo mojstrsko delo visoke umetniške vrednosti in samosvoje od temeljev. To delo je zares posebnost v slovenskem književno-umetniškem izdajanju. Dobi se po knjigarnah za 35 Din. Našim bravcem smo s podobami iz te, široki javnosti skoro neznane knjige osvežili spomin na lepo, bujne domišljije polno narodno pesem, ki naj utrdi in poglobi v dušah našega pokolenja vez s preteklostjo, ki smo je v teh časih, ki so razkosali naš narod, tako zelo potrebni. Naj jo pesem »Kralj Matjaž in Alenčica« sama razodene!

»Hiti naprot' mu družina — najspredaj grede mojškrica...«

Se kralj Maljaž oženil je,
Z Alenčico zaročil se,
Prelepo mlado deklico,
Kraljico ljubo ogrsko.

Zadosti malo z njo živi,
Zadosti malo, le tri dni.
Žgoli mu ptica prvi dan:
»Na vojsko brž, na mejo vstan',

Na kraj oblasti dunajske,
Dol na pokraj'ne ogrske!«
Maljaž odgovori takó:
»Ne morem zdaj še na vojskó;

So hlapci moji še hromi,
Konjiči moji vsi bosí;
Se niso sablje brušene
In narejene puške ne.«

Ko plica drugi dan žgoli,
Maljaž ko prej ji govori;
Ko prišla žgolet tretji dan,
Za vojsko že je naravnán.

Pokliče kralj Alenčico,
Preljubo k seb' kraljičico,
Takó ji pravi, govori:
»Brž moram iti, se mudi,

Na kraj oblasti dunajske,
Dol na pokraj'ne ogrske.
Bi kdaj ti dolgočas'vala,
Oložnost te napadala,

Preštevaj zlate rúmene,
Gradove varvaj zidane;
Na vrh naj te ne vodijo,
Da Turki te ne vhitijo.«

Zajaše konj'ča brzega,
Zadirja z grada belega
Na kraj oblasti dunajske,
Dol na pokraj'ne ogrske.

»Kralj seže v aržet svileni — po zlat rudeče rumeni...«

Vojaki šator stavijo,
Matjažu ga napravijo;
Ko pride, mu zaukajo,
Da Turki onkraj slišijo.

Ob vojski zmeraj krog leti,
Goló pa sabljo v rok' drži;
Ko mahnil je, je prostost dal,
Devet je padlo vselej glav.

Po nebu speť je pličica
Prepevala mu pevčica.
Matjaž jo vidi, ostrmi;
Mu trikrat šator obleti,

Na zlatem jab'ku obsedi,
Zažvrgoli, zagostoli:
»Na konj'ča, konj'ča, kralj Matjaž!
Predolgo v čislu tuje 'maš;

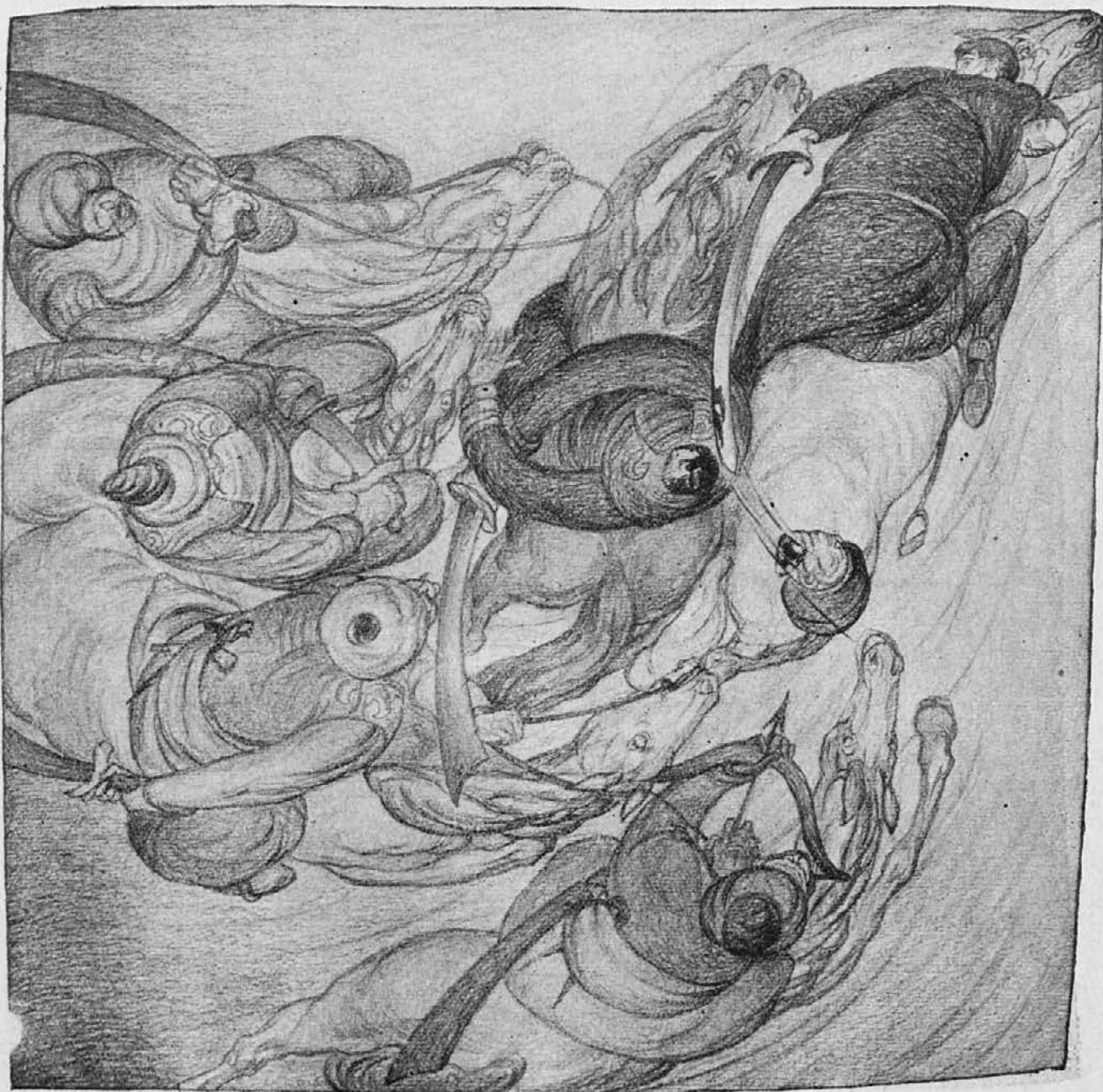
Dežele meriš druge vse,
Al' v skrbi nisi sam svojè!
Glej, tvoja ni še merjena,
Kraljica ti je vpljenjena!

Turčini so prijahali,
Alenčico ti vhitelil!
»Je fáka« — reče kralj Matjaž —
»Zavirať meni kaj imaš?

Ne skušaj, plica, se z manó,
Jaz imam puško risano!
»Če skušam plica se s tabó,
Život mi vzemi in glavó!«

Kralj plane na konjičeka,
Na vejico ko pličica,
Predrobno domov zadrči,
Tak' ko po neb' oblak beži,

Do svoj'ga grada zidan'ga,
Do svoj'ga doma belega.
Hiti naproť mu družina,
Najspredej grede mojškrica.

»Zdaj Turki — — za njima v curku vderejo...«

Vsi tarnajo, vzdihavajo,
Solzice toč'jo, vekajo,
Kraljič pa pravi, govori:
»Ne bojte se, družina vi!

Dan's tretji dan gotovo bom
Kraljico dal vam spei na dom.
Vi, hlapci, preden grem odtod,
Meniško me naprav'te spod'!

Obrijte mi okrog lasé,
Kot takemu menihu gre!
Kot Tur'k obléči zgor' se dá,
Ogne haljo do petá,

Pripaše svello sabljico,
Na sabljo vozo rúdečo;
Pod haljo skrije šmarni križ,
Ko grom se nos' in blisk in piš.

Si zbere konj'ča iskrega,
Njegà zasede brzega;
Zaškrtné podkev, zapraší,
Da pes'k in ogenj se kadi.

Skoz mejo dirja ogrsko
V Turčijo doli glóboko.
Na sred' Turčije glóboke
Stojé tri lipe zélene.

Pod prvo konj'če stavijo,
Na raj se brhk' oblačijo;
Pod drugo raj prodajajo,
Pod tretjo okrogle rajajo.

Kraljič pri mizi rúmeni
Takó jim pravi, govori:
»Gospodje, ne zamerite,
Po čem vi raje pródate?«

Se turški paša zveseli,
Prijazno pravi, govori:
»Po zlatu jih rumenemu,
Jih je po zlatu belemu.

»Kralj z levico zlat dajal — z desnico glavo proč mu djal...«

Junak pa, kateri nam je kos,
Naj se brez plače tud' obnos'!
Kralj seže v aržet svileni
Po zlat rudeče-rúmeni.

Po mizi mu ga zatoči,
Da po njej trikrat obleti,
Pred pašem turškim obleži.
Mu paša reče, govori:

»Ta zlat je kova znanega,
Matjaža kralja samega.«
Pa reče, pravi kralj Matjaž:
»Povém ti jo, ne bode laž:

Sem ob život Matjaža djal,
Mu zlate čisto vse pobral.«
In grede si devojke 'zbrať
In reče godcem zaigrať.

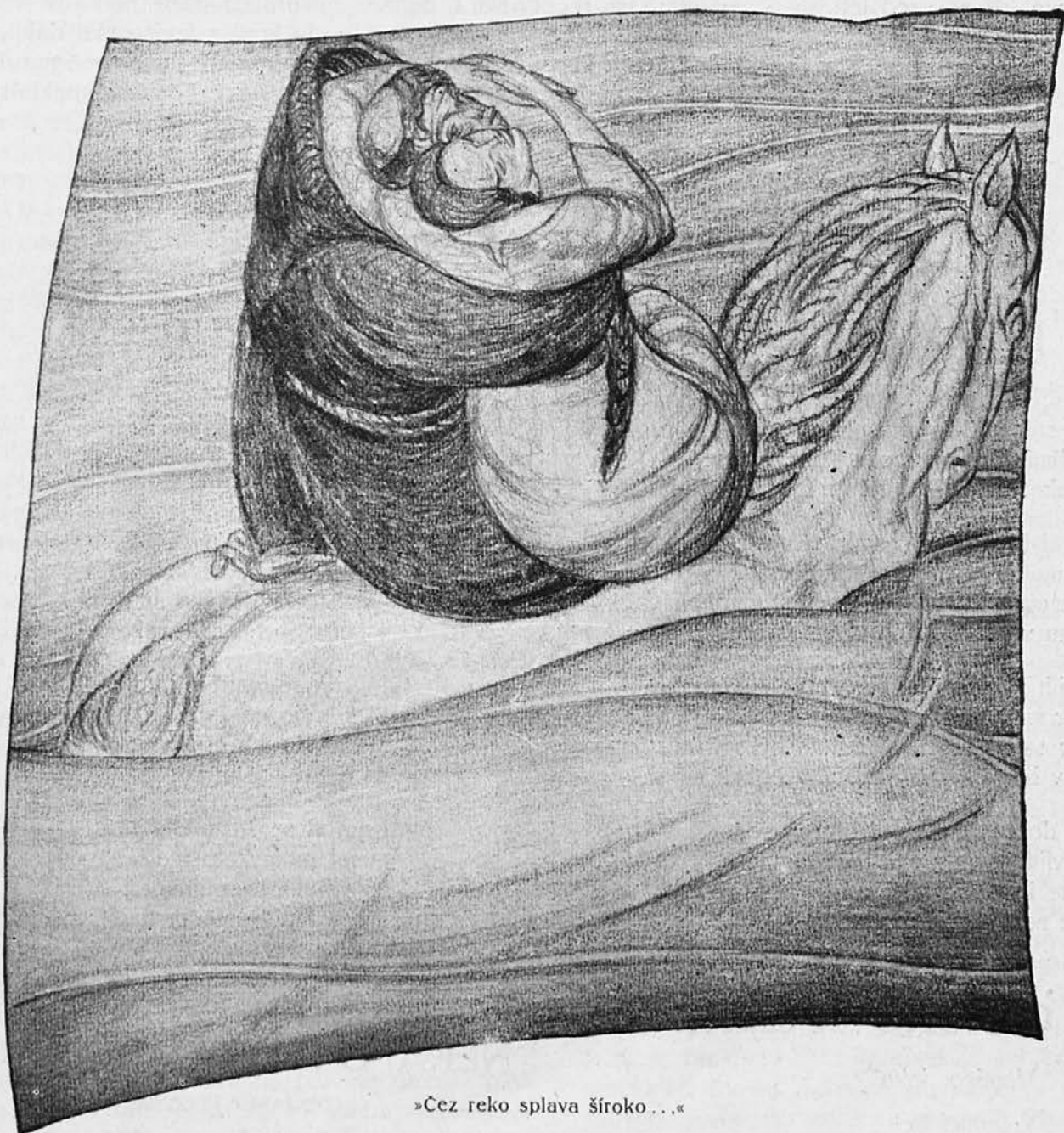
Si mlado 'zvol' Alenčico,
Alenčico, kraljičico;
Ročice si podajata
In urno krog zarajata.

Popraša jo: »Al' me poznaš?
Al' nisem, kot je bil Matjaž?«
Pogledala ga je ostró:
»Matjažu vzel si ti glavól

Obriti tať, meniški tať,
Kakó te hočem jaz poznat'!
On Turkom dalje govori:
»Kaj pravim vam, gospodje vi!

Al' smem devojki tud' napiť,
Pijače v kup'co natočit'?«
»Napil pa ti zató ji boš,
Ker, kakor vid'mo svet si mož,

Matjaža si ob glavo djal
In zlate si mu vse pobral.«
Dá v kup'co zlali prstan svoj,
Pak ona: »Druže dični moj!

»Cez reko splava široko...«

Sem nádjala se nujno te;
Pesté, glej, trapi sični me,
Za mano vsi se slinijo,
Zdaj brade naj s' obrišejo!»

Kraljič pa jame govoreč:
»Nič težje ni mi v srcu več!
Ko se na konj'ča zaletim,
Glej, da s' sebój te jaz dobim.

Ta čas bom urno te pobral,
Od spred' na belca brz'ga djál;
Ko sekal bom na desno stran,
Se drži fi na levo stran!»

Matjaž popraša še: »Možjé,
Al' vzeti smem slovó od nje?«
»To tudi ti lahko storiš,
Ker vid'mo, da svetó živiš.«

Prijel za bele jo roké,
Na konj'ča djál jo je pred se.
Po polju k Savi z njo drči
Ko pličica s perofimi.

On sabljo golo v rok' drži,
Od spodaj kača gor' sedi,
Od zgoraj ogenj gre iz nje,
Matjaž jo ročno sukať vé.

Zdaj Turki se spogledajo,
Za njima v curku vderejo,
Že paša brado maže si,
Zasmeje se, spregovori:

»Sem bil nekđaj pri njem ujet,
Hiťtè mu, mojci, glavo vzet',
Alenčico pa meni dať,
Ki jo presrčno imam rad.«

V obójo kralj pa seka stran,
V obójo s' družá vmika stran.
Po bliskovo mu sablja gre;
Za srpom snopje stavka se,

Za koso trava v red leti,
Za njim po vrsti Tur'k leži,
Pa belče v dir, da pridefa
Gor do kovača v mazanca.

Matjaž mu reče: »Kaj ti dam?
Da turški kujež si, poznam;
Brž konja zbosi, preobuj,
Narobe podkve mu prikuj!«

Turčin narobe prekoval
In kralj z levico zlat dajal.
Z desnico glavo proč mu djal,
Do Save konjče zapektal.

Se vdere vánjo, rezgetá,
Vé dobro, kaj na hrbtu 'ma,
Da nosi draga sebi dva,
Matjaža, kralja slavnega.

In rešeno nevestico,
Alenčico, kraljičico.
Črez reko splava široko
Na blaž'no zemljo ogrsko.

JUTRANJA PESEM.

Zahvaljen, Gospod, za jutro, ki vanj nas budiš,
in za solnce, ki pot v nebesa pred nami gre;
z zlatimi žarki nam sije Tebe v srce,
da kakor v majhnih nebesih v nas živiš.

Stokrat blagoslovi nam nove dni,
in odmakni na nebu skriti zapah,
da se ujame nam božja milost v rokah
in nam v fisoč dušah bogato rodi.

V bojih zvesto nas brani Tvoj blagoslov.
Kadar smo slabi, se tesno skloni nad nas,
kadar smo žalostni, Ti nam zveseli obraz —
pelji v bogato nas dedščino božjih sinov.

Oče, dobro nas varuj brate vse,
da življenje ne zlomi nam mladih sil.
Močne in slabe nosi nas v zadnji cilj,
ko se nam večni dan odpre.

VITAL VODUSEK.

OTROKOVA SMRT.

Mamica, jokaš?

V ladjici beli
na modrem morju
bomo srečo ujeli,
pa jo priklenemo,
da ne uide ...

Mamica, pojdi z menoj!

Kaj če te mamica nase priklene,
saj ji uideš v modro nebo.
V ladjico belo rahlo te dene,
da ji odpelješ vso srečo z njo.

V bridki solzi
mamica se je sklonila do tal.
Majhen oblaček z belimi jadri
daleč v nebesa veter je gnal.

VITAL VODUSEK.

DEKLIŠKE PESMI.

Kam si se zasanjala,
misel moja žalostna?
Iščeš pota k blesku zvezd?
V srcu kljuje črv-bolest ...

Kaj ste rosne mi, oči?
Na gredicah cvetja ni ...
Kdaj je že dehnila smrt
v fihi moj dekliški vrt!

Joj, da sem sirota znala,
bi s krvjo ga zalivala!
V duši kraka črn gavran,
mi očita noč in dan.

Kam si se zasanjala,
misel moja žalostna?
Izza belih brez ihti
sreča mojih mladih dni.

MIRKO KUNČIČ.

IZ ANATOMIJE.

NEKAJ O KRVNEM PRITISKU.

DR. JANEZ PLEČNIK.

Kri teče iz srčnih prekatov po arterijah v kapilare, curi skozi kapilare in jih precuri in stopi v vene in lije iz ven v srčne predvore.

Pritisk je torej v srčnih prekatih dobro visok, je v arterijah manj mogočen, pa v kapilarah še globlje pada, se v venah še majhni pa je v srčnih predvorih dobro majhnast — saj kri sicer ne bi tekla po določenih ji potih.

Letó razmerje — v grobem precej jasno — je v podrobnem dobro zamočano, pa si bomo ogledali le kar na prvo vidne pojave, ki so v soglasju z le-prej označenim strmcem krvnega pritiska.

Srce žene s stezljaji prekatov kri v arterije in naj požene v arterije ob vsakem stisljaju zopet toliko krvi, kolikor je odteče iz arterij po kapilarah

v vene in v preddvore. Arterijalno ostenje je stegljivo (elastično), pa je umevno, da krvni val, ki poteka od srca skozi arterije, prav le-te raztegne, pa je umevno, da so te arterijalne raztegnitve (približno) sočasne s stisljaji srčnih prekatov. Označene arterijalne raztegnitve čutimo (tudi vidimo in slišimo jih) kot arterijalne utripe (pulsus).

Ob razširu srčnih prekatov, ob raztezljajih srčnih prekatov — torej ob času, ko teče kri iz predvorov v prekate, ne teče kri iz srca v arterije, krvni val tačas ne hiti skozi arterije, pa je umevno, da se (ob času razšira prekatov) stegljivo arterijalno ostenje uskoči, da se arterija zoži in da torej utrip žile — koj ko val preide — odneha. Krvni pritisk v posamnih arterijalnih odmerkih je torej menljiv: krvni val prihiti — pritisk v odmerku se pomnoži; val preide, pritisk v odmerku pa odneha; vršitev arterijalnih razširov in odnehov je, ki jo čutimo (tipamo, vidimo, slišimo) kot utripanje žile.

Srce (srčni prekati) se stisne (srce »udari«), nekam 80 krat na minuto, pa se torej arterijalno ostenje 80 krat na minuto raztegne, se razpne, se arterija 80 krat na minuto razširi, arterija 80 krat na minuto utrepne; srce (srčni prekati) se nekam 80 krat na minuto razširi, ono se 80 krat na minuto razpne, se 80 krat na minuto raztegne, pa se torej pritisk v arterijah 80 krat na minuto pomajša, se arterija 80 krat na minuto stegne, se uskoči, arterija 80 krat na minuto »odneha«. Arterije torej 80 krat na minuto udarijo, trepnejo, arterije »bijejo« 80 krat na minuto in tipljemo na minuto 80 udarcev, utrepov, ter čutimo, kako se vrsti na minuto 80 arterijalnih razširov s prav toliko arterijalnimi odnehljaji.

Arterijalni utrepi, arterijalni udarci, arterijalni razširi, arterijalna razpetja so dobro in jasno tipni na spodnjih lehteh in to na palčevi dlanski plati zapestja; arterija — arteriji na letem mestu pravijo *artéria radiális* = radijalna arterija — leži tam kar na kosti in ji je samo koža v odejo. Arterijalni utrepi so (pri živem) res po vseh delih telesa tipni (n. pr. ob plateg vrata), toda radijalno arterijo napravlja nje gola lega pa nje trd (koščen) podklad pred vsem dobro tipno.

Tipanje (radijalne) arterije te o marsičem pouči, pa se danes le ne bomo pečali s posamnostmi.

Arterija utrepne pri možu praviloma nekam 70 krat, pri ženski nekam 80 krat v minuti; praviloma — pravimo — je to tako, pa mislimo pri besedi na zdravega, mirnega, 25–30 let starega človeka. Novorojenčku udari žila 140 krat, desetletnemu otroku 90 krat, 80 letniku 80 krat na minuto. Pri visokoraslih (pri dolganih) — to kaže skušnja — so arterijalni utrepljaji redkejši kot pri nizkoraslih; srčni utrepi se goste pri

delu, po jeji, pri vročicah (fieberhafte Erkrankungen), pri hipnih, nenadnih bolečinah, pri razburjenjih, pri slabostih v želodcu; opazovanja kažejo tudi, da stoječemu srce hiteva s stisljaji pa da z njimi pri legi nekoliko mudi.

Srčnih utripov število je pri človeku drugo, pa je pri živali drugo; vrabca ali kanarčka si že imel v roki, pa veš, da jima srcece tako urno bije, da utripe komaj še šteješ. Po Landois-u posnemam, da srce slona udari nekam 28krat, srce konja 30krat, srce goveje živine 56krat, srce ovce in svinje 75krat, srce psa 95krat, srce mačka 130krat, srce kunca 150krat v eni minuti. Vsa ta srca hitevajo ob veselju, ob grozi, ob strahu, ob bolečinah. Ker besede sv. pisma niso pisane, da jih ponavljaš, in so pisane, da se po njih ravnaš, pa menda ne boš namenoma pozabljal, da je pravičnik tudi do živali usmiljen; žabe, močeradi, belouške, hrošči, metulji, gliste in muhe so tudi živali.

Pritisk v arteriji (arterijah) je očitno ob utripih večji in je ob odnehih manjši, pa je umevno, da kri iz narezane (ranjene) arterije ne teče v mirnem curku, in da kri iz narezane arterije sunkoma teče, da suje iz ranjene arterije, da sunkoma štrka iz nje. Čim več je cevja in čim daljše je cevje, ki kri po njem teče, tem obsežnejše je seveda ostenje cevja pa se kri tare ob tem »več« ostenju in krvni val zgublja silo in se pritisk na ostenje manjša in je sila srčnih stisljajev manj opazna; umevno ti bo torej, da se v kapilarah sila krvnega vala ubije pa da postane pritisk v drobnih in obsežnih kapilarah majhnoten pa da kri iz kapilarov ne teče več sunkoma in da teče kri iz ranjenih kapilar mirno, da iz ranjenih kapilar »krvavo solzi« in da iz ven (pri majhnih) ranah v mirnem curku lije ali (pri večjih ranah) vre.

Človek (pri živali je prav tako) more iz ranjene žile, iz ranjenih žil izkrvavei in od izkrvavitve umreti. Človek izkrvavi (in umre) — to kaže skušnja — ko mu odteče nekam $\frac{2}{3}$ (dve tretjini) krvi. Krvni ima človek nekam $\frac{1}{13}$ (eno trinajstino) lastne mu telesne teže; človek, ki tehta 65 kilogramov, ima torej $\frac{65}{13}$ kilogramov krvi, ima torej 5 kilogramov krvi, pa umre 65 kilogramov težak človek na izkrvavitvi, ko mu odtečejo (naenkrat, na urno, v par urah) $\frac{2}{3}$ od 5 kilogramov krvi, ko mu torej odteče $\frac{5}{3} \cdot 2$ krvi, torej če mu odteče nekam 3.3 kg krvi.

Kri je težja od vode — to že vemo; kri je pa le za spoznanje težja od vode, pa napaka ni prevelika, če pravimo, da 65 kg težak človek izkrvavi, ko mu odteče 3.3 litra krvi.

Po večini pa ranjenec izdihne že precej prej — torej preden mu odtečeta $\frac{2}{3}$ krvi in je izgubek krvi, ki ga človek prenese brez škode, kaj razno-meren in je odvisen od svojšne zgraje, torej od svojšnosti (constitutio) človeka.

Cel človek, torej poedinec v celoti je nekaj prav za se in je torej zàsek; zàsek je pa vsak človek, ker je vsak njegovih udov drugače zgrajen, kot so zgrajeni udi sosedov; vsak nas ima torej svojšno zgrajene ude, pa je odvisna od te svojšnosti zgraje (constitutio) do neke mere trdnost in odpornost telesa.

Kar obče znano je dejstvo, da napravljamo naše organe z delom, z vajami delo v a v n e j š e (arbeitsfähiger). Vranica, bezgavke, jetra, kostni mozeg so organi, ki delajo kri, pa kaže skušnja, da se letí organi, leté krvne tvornice privadijo na izgubke. Vranica, kostni mozeg, bezgavke postanejo po zopetnih in zopetnih krvavitvah delovavnejše pa ob krvnih izgubah prav urno nadomeščajo izgubke — pa bo umevno, da so krvavitve za človeka, ki je »vaje« kri izgubljal, manj opasne kot za »nevajenega«. Otročlè ni vajeno na reze, na bodce, na bunke (leté so krvavitve pod kožo), ni torej vajeno izgubljal kri, pa kaže skušnja, da »izkrvavi« dete v najnežnji dobi že, če je izgubek krvi le za en ali dva naprstnika (Fingerhut) obilo. Skušnemu in zrelemu človeku, ki roma skozi svet z odprtimi očmi in ki ne izteza vratu, da bi »kaj« zagledal in ki torej vidi to, kar mu je pred očmi, bo urno umevno, da so krvni izgubki (n. pr. pri operacijah) za ženske dosti manj nevarni kot za moške. Odstranitev golše (kroft) n. pr. je na glasu kot kaj »krvava« operacija — pa kaže skušnja, da je odstranitev golše (z nožem) za žensko dobro manj opasna kot za moža. — Skušnja kaže tudi, da so krvne izgube zalitim (debeluhom) in starim dosti pogibelnejše kot pa mršavim in dobro dozorelim.

Skušnja uči tudi, da so krvavitve tem pogibelnejše, čim urneje kri odteka; ob počasnem krvavenju izgubi telo koncev koncev morda prav obilo krvi, ti izgubki pa so za življenje manj nevarni od enako mogočnih pa naglih.

Po udarcih nastanejo v koži (pod kožo) proge, plaze, bunke, klobase in so vse te (temnordeče, temnoplave) zafekline krvne podplulbe; pod udarci (s korobačem, palico, polenom, pestjo) popokajo krvne žile kože, pa se kri iz njih vlije v kožje (integumentum commune). Po močnih in številnih udarcih — če koga tako pretepejo, da je »ves črn« — udari toliko krvi v kožje, da pretepeni izkrvavi v lastno kožje in umre.

Kar obče je znano, da žival (n. pr. konj, pes) ob gajžli, korobaču in brcah ne postane krotka in dobro vódna in da postane trmasta in štaljiva. Neki starši so pa mnenja, da se da otroku »izbili« napake, dedovane prav od staršev in pogosto »ubite« v otroka po starših samih; tudi vzgojniki so časih te misli, da se ne more otroka »dosti trdo prijeti«, pa primejo otroka »trdo«, ko hodi čez visoko vzpete in ozke pa šibke in zibke brvi, ki bi otrok čez nje na mehko besedo stopal ko plica; pa tudi ob mehki besedi otrok se stopa, leta leta stopa: to pa naj bi vzgojniki vedeli iz lastne

skušnje. (Plaza-e je [pri sv. Trojici nad Dolskim] tudi sled kač, pred vsem v cestnem prahu.)

Pri bodcih v telo (torej: koš, trebuh) zareže bodalo (nož) časih krvne žile, ki leže ob notranji plati ostenja, ali pa nareže žile, ki leže v samem drobju, pa krvavi iz ranjenih žil v koš ali v trebuh ali pa v drobje in izkrvavi ranjenec sam v sebe — krvavenja pri tem ne vidiš, pa govore o notranji krvavitvi, o notranji izkrvavitvi.

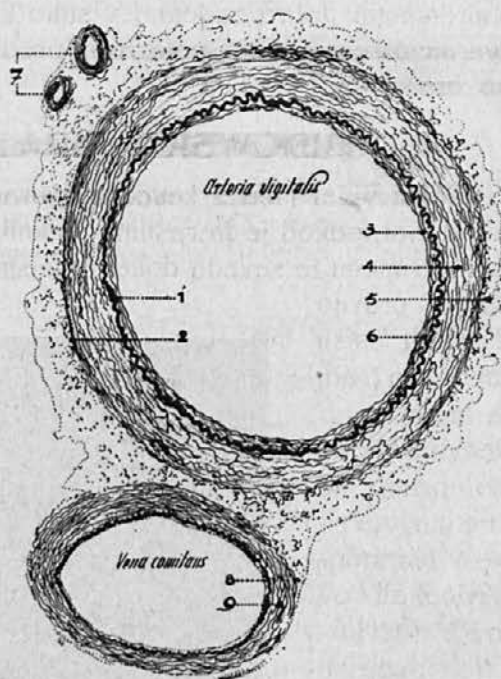
Kri sili tem urneje pa tem obilneje iz rane, čim večja je rana v žili, čim obsežnejša je zareza v žilo; silnost krvavitve zavisi — to smo že omenili — tudi od krvnega pritiska. Tik ob srcu so arterije kaj obsežne in je krvni pritisk na njih ostenje kaj mogočen, pa so torej rezi v te arterije kaj nevarne. Krvni pritisk zavisi tudi od množine krvi. Neki ljudje so dobro obile krvi, so obilokrvni (vollblütig) pa pri njih iz ran silneje krvavi kot pri ostalih. Krvni pritisk zavisi tudi od sile, ki z njó srce goni kri v žile, pa zavisi tudi od urnosti, gostosti srčnih stisljajev: čim gostejši so srčni stisljaji, čim urneje se vrste in si slede, tem urneje srce maši kri v žile, tem več krvi namaši srce v žile, tem večji je pritisk na žilno ostenje.

Krvno žilje je podolž (od temena do peta) iztegnjeno in je povsem sklenjeno cevje, pa vemo, da težnost pri povsem sklenjenem cevju ni pomembna, da je torej vseeno, če letáko cevje leži ali če je vzravnano. Pri žilju pa je vpoštevati, da so žile stegljive in da so raztegljive in da pride težnost pri takem (raztegljivem) cevju vendarle do veljave: v ležečem cevju se kri porazdeli precéj enakomerno, pri stoječem pa kri pritisne na spodnje odmerke cevja, jih raztegne in razširi, pa postane cevje torej obsežnejše ter pritisk v gornjih delih cevja odneha; žile na hrbljšču roke n. pr. nam pri visečih lehteh zabreknejo, one postanejo obilnejše ter vidnejše; iz rezi v prst n. pr. ti neha krvaveti, ko dvi g n e š leht (troko) nad glavo; roka, če jo držiš dolgo časa dvignjeno, ti pobledi, ti postane očito nežnejša (manjša, tanjša); človek, ki mu srce strahú odnehava, bleđi pa pobledi in nato omedlimo in je kar obče znašo, da ima omedleli, je umevno, da čuti lobanjski mozeg (pa vsa glava) nehavanje pritiska pred vsem močno — kri se umakne iz lobanjskega mozga (iz možgan) pa omedli: pri nehavanju srca pada pritisk v žilju, pa bled obraz in je kar obče znano, da omedleli léže, da se sesede, da pade; omedleli se pa po padcu — torej v legi — naglo osvestí — saj se mu v legi zakglavne žile zopet močneje napolnijo. Torej: p o č a k a j, da omedleli, da onesveščeni »sam po sebi« pride »k sebi« — pa omedlelega ne »postavljaj na noge« ter ga ne »spravljaj po konci« in pusti omedlelega ležati, kot je obležal.

Srčni stisljaji — rekli smo — se pri stoji goste in — tako smo rekli — kri pritiska na žilno ostenje tem silneje, čim gostejši so srčni utripi — pa torej tudi krvavečega ranjenca ne bomo vzravnavali pa ga ne bomo spravljali na noge.

Kri se v ranah pa kri se torej ob žilnem pre-rezku — to smo si zapomnili — gruzi, se seseda, se siri — pa zgruzek maši rano in jo tudi zamaši in torej ustavi krvavitev in nas reši izkrvavitve, če je zgruzek le dovolj gost, dovolj trden; zgruzku je treba torej miru in časa, da se zgosti in utrdi: pa torej ne bomo silili v ranjenca in v rano, ne bomo torej rane spirali, ranjenca ne bomo prelagali in ga ne bomo prenašali.

Arterijalna cev (za venozno velja fóle tudi) je zložena iz treh skladov; ti so skladi različne zgra-je in so raznomerne stegljivosti.

Zakprstne žile leže na dlanski plati prstov. Podoba kaže prerezek skozi zakprstno arterijo (arteria digitalis) in skozi spremljajočo veno (vena comitans [r. kómitans]). 1, 2, 3, 4, 5, 6 so ostenje arterije. 1 kaže na kaj stegljivo (elastično) plast in je po tej plasti notranji sklad (3, 6) ločen od srednjega (manj stegljivega) sklada (4). 5 kaže v (prav malo stegljiv) vnanji sklad. (Vsako) arterijo spremlja (vsaj ena) vena in je vena zgrajena približno tako kot arterija, le da je ostenje vene nežnejše; 8 kaže na notranji, 9 na srednji sklad (spremljajoče) vene. 7 so prerezki skozi manjše žile (skozi veje). — Vseh letéh podrobnosti ne vidiš s prostim očesom in ti jih pokaže le drobnovid (mikroskop) in je torej vse močno povečano.

Notranji sklad (intima) je kaj tanka mrena in je v prav posebni meri stegljiv in ni preveč trdno pripet na mogočni srednji sklad (média). Notranji sklad — to bo kar umevno — se pri raz-

trganju arterije od srednjega odlušči in se močno stegne (se skrči, se močno uskoči) in se pri tem zgrbanči in zgubanči, pa zgrbe in zgube (do neke mere) maše arterijalno svetlino, Letá mašek je precej gost in trden in se ob njem kri urno gruzi in je umevno, da le-tak zguban in zgrbljen notranji (arterijalni) sklad, zalit z zgruzeno krvjo, ustavi odtekanje krvi, da reši ranjenca izkrvavitve. Vse le-to seveda: če ranjenec miruje, če »prvi pomočarji« v ranjenca ne silijo, če ga ne prenašajo, če mu rane spirajo — sploh: če krvinih čene moti, ko samo sebe ustavlja.

Poudarili smo, da govorimo o raztrgani arterijalni rani — skale n. pr. in stroji raztrgajo in odmečkajo (abdrellen) ude — in je umevno, da se pri raztrganih ranah notranji sklad jezika sto, capasto raztrga, pa je tudi umevno, da ti jezički, te capice pri stegnjenju (Zusammenziehung) napravijo gost ter zmotan klopčiček v arterijalni svetlini, pa da je tak klopčiček prav dober mášek.

Zadeva je pri rezanih ranah nekaj drugačna. Rez seže ali preko arterije (rez »prereže« arterijo) ali pa rez sega le v arterijo (rez »nareže« arterijo).

Rez, segajoča preko (vse) arterije, prereže tudi ves notranji sklad (vso intimo), pa se notranji sklad v polnem obsegu stegne (zieht sich zusammen) ter se v polnem obsegu odlušči (od srednjega sklada) in napravi mášek v arterijalni svetlini.

Rez pa, ki arterijo le »na«-reže, tudi notranji sklad le nareže — pa se stegne le narezani (prerezani) del notranjega sklada in se le-ta prerezani del stegne in maši pa ne zamaši arterijalne svetline. Todi je en del razlage za dejstvo, da je krvavitev iz prerezane arterije manj pogibelna, manj nevarna od krvavitve iz narezane arterije; todi je en del razlage za dejstvo, da se krvavitev iz prerezane žile urneje (samo sebe) ustavi, kot se ustavi krvavitev narezane arterije.

Pomni tudi: prerezane arterije ne maši samo notranji sklad in jo mašila tudi srednji ter vnanji sklad (adventitia). Poudarili smo, da so arterije v vseh delih stegljive in je notranji sklad najbolj in je vnanji sklad najmanj stegljiv, pa je umevno, da se (prerezane arterije) notranji sklad najbolj stegne, da se srednji sklad manj uskoči ter da léže vnanji sklad kot čep na prerezek: pre-rezek arterije se torej uviha sam vase. Pa so kirurgi svoje dni res učili, da je treba narezano krvavečo arterijo prerezati in so poskusi pokazali (Hyrtil), da (velik) pes izkrvavi v par minutah iz narezane zakbedrne arterije (arteria femoralis), da pa tak pes ne izkrvavi iz prerezane zakbedrne arterije.

Dvoje nas torej varuje pred izkrvavitvijo: gruzenje krvi nas varuje pa zgraja žil je kaj dobro pripravna, da se ranjena žila samo sebe zamaši.

Bravec — želim — naj v leónih stavkih ni bral le besed, saj se njih pomen za življenje — menim — svetlika vsepovsod. Spregovoriti o pomembnosti označenih dejstev bo seveda še treba, ker »vana omnis eruditionis ostentatio, nisi utilem operam secum ducat« in bi leté B a c o n-ove besede poslovenil takole: le učenjakavsko moževanje so besede, ki niso v stanu roditi pridnega sadu.

NAŠE PRIJATELJICE.

ING. CIRIL JEGLIČ.

PASIJONKA.

Leta 1568 je neki španski jezuit prinesel iz ameriške pokrajine Peru v svojo domovino zanimivo cvetlico opletavko, ki so jo pobožni ljudje krstili s pasijonko — *passiflora* (*passio* = trpljenje, *flos* = cvet), primerjajoč organe njenih cvetov z mučili in znamenji Kristusovega trpljenja. Tri brazde cvetnih pestičev spominjajo na žeblice, pet prašnikov na pet Jezusovih ran, pecljata plodnica je kelih, nitasti in rdeče oškropljeni notranji kolobar (venček) v cvetu je prisposodbljen s trnjevo krono, a beli cvetni listi so znamenje nedolžnosti. Tro-

Pasijonka.

krpasti listi so podobni širokim sulicam, ki so jih nosili Kristusovi rablji, vitka in dolga stebela, ovijajoče se pasijonke pa spominjajo na vrvi. Našim kmečkim dekletom je pasijonka posebno pri srcu in ji pravijo tudi Kristusovo trpljenje ali pasijonska roža.

Je več vrst pasijonke, a najstarejša in najbolj razširjena je modra — *passiflora coerulea*, ki ima bel cvet z modrikastim notranjim venčkom. Cveteti prične navadno v juliju in dolgo cvete; posamezen cvet sicer hitro mine, a se pridno pojavljajo vedno novi.

Pasijonko razmnožujemo s potaknjenci (spomladi) ali pa kot nageljne z grebenicami. Presadi jo vsako leto v močno, redilno prst. Rastlinam v večjih čebričah, kjer jih ni treba tolikokrat presajati, napravimo špalir, da se po njem lahko spenjajo in ovijajo s svojimi prijemalkami (ročicami). Jako prikladne so pasijonke za na balkon. Sobni vratar pa navadno dene po dve pasijonki na solčno okno, ker se ob primerni napeljavi ovijeta po okviru okna v lep in košat venec. Ko pasijonka raste, ji marljivo zamakaj, pozimi pa prav malo. Odcveteli rastlini pustiš le par stebel, vsa ostala odrežeš. Prezimiš jo v hladni sobi ali pa celo v kleti.

Nekateri sade pasijonke tudi na prostem v vrtu. V dobri zemlji rastline urno rastejo, prepletajo vrtno lopo, ki jo od julija do oktobra okrasijo z množico zanimivega cvetja. Pred zimo koreniko izkopleš in jo spraviš v klet. V toplejših krajih pa lahko puste pasijonko tudi čez zimo na vrtu, kjer jo nad koreninami dobro zadelajo v suho listje in nato zavarujejo še z lesenim pokrovom pred škodljivo mokroto.

JUDOVSKA BRADA.

Kdor še ni videl Juda z zavozlano brado, bo pač brž vprašal, odkod je ta rastlina steknila tako čudno ime. V imenu je seveda dokaj domišljije. Po naših krajih pravijo tej rastlini tudi »mišji uhlji«, očitno radi uhljastih listov.

Botanično ime za judovsko brado je *saxifraga sarmen-tosa* (*sarmentum* = živica) ali *to-mentosa* (= kosmata), po slovensko torej živičnati ali kosmati kreč. Sobnemu kreču sorodna rastlina je kamenokreč (*saxifraga aizoon*), ki raste po razpokanem skalovju naših planin; njegove goste, debelolistne rožice, ki jih poganjajo kratke pri-flike, tvorijo na skoraj golem kamenju ljubko, vednozeleno blazino. Vsi kreči so trdožive in skromne rastline, seveda je pa judovska brada, ki je doma na Kitajskem in Japonskem, že nežečje narave nego so mnogo-

Judovska brada.

vrstni, pri nas na planem rastoči kreči, katerim na prvi pogled tudi ni kaj slična.

Judovska brada poganja — podobno kot jagoda — dolgonitaste, rdeče živice, na katerih brž vzbrstijo popolne mlade rastlinice s koreninami in listi. Zelo kosmati listi judovske brade so pecljati, okrogli, zgoraj zeleni in belo žilnati, spodaj rdeči. Mični so tudi lati belega ali rožnatega cvetja, ki se razvije spomladi na približno 30 cm visokih steblih.

Radi gostih, dolgih in lepih živic, ki se pobešajo, je judovska brada posebno pripravna za v lampice in konsole. Uspeva povsod, v hladni ali topli sobi, na solncu ali v senci, le pozimi ji ni všeč vročina v zakurjeni sobi. Živahno se razvija poleti na zavečnem balkonu ali na verandi. Prav hvaležna je, če ji večkrat pognojiš.

Razmnožuješ jo lahko ob vsakem času z mladimi listnimi rožicami, ki zrastejo na živicah. V polsenci se mlade rastline brž vrastejo. Starim in mladim rastlinam daj majhne lonce in krepko prst.

Judovska brada je gočovo ena najskromnejših in najhvaležnejših rastlin za sobnega vrtnarja. Vsak otrok jo lahko vzgaja in razmnožuje ter doseže pri njej prav vesele uspehe.

Pisana oblika judovske brade (var. *tricolor*), ki ima belo, rdeče, zeleno in rumeno šarne liste, je nekoliko občutljivejša in slabše rasti.

ROŽMARIN.

Ta je pa naš! Dekle, daj mi rož rdečih, rožmarina meni daj! Rožmarina, ki je skromen, tih in vonjiv kot dobro srce zvestega dekleta. Rožmarin ima svoj duh, naj bo zelen al' pa suh, kakor so nepozabni in neusahljivi dragi spomini.

Ne vem, če še katera pesem tako dehti od rožmarina kot naša slovenska. Vendar ne smemo misliti, da se je rožmarin le Slovencem priljubil. Že stari grški pesniki so proslavljali rožmarin kot ljubljenca bogov ter ga počastili kot prisposodbo lepe domače sreče in blagih spominov. A razširil se je iz svoje južne domovine tudi po krajih, kjer se mora pred zimskim mrazom skrivali k ljudem v stanovanja, da jim je v sreči in nesreči pri roki. Z rožmarinom gre naš kmečki otrok k prvemu obhajilu. Veseli svatje se okitijo z rožmarinom, ki naj bo voščilo in znamenje nevenljive, vztrajne in blažene sreče. Pa če naši kmečki materi otrok umre, mu dene k zglavju rožmarina in z rožmarinovo vejico ga kropijo.

Na jugu, ob Sredozemskem morju raste rožmarin (*rosmarinus officinalis*) na prostem, kjer se razvije v 1–2 m visoke grme. Tudi v našem primorju, zlasti na skalnatih dalmatinskih otokih zeleni vso zimo množica rožmarinovega grmovja, in

ponekod imajo čebele na rožmarinu toliko paše, da še med po njem diši. Modrikasto cvetje se začne razvijati že v februarju, brž ko prisije spomladno solnce; do aprila je cvetenje pri kraju in konec maja že seme dozori. Iz rožmarinovega listja se pridobiva dragoceno eterično (dišeče) olje, ki služi tudi za naravno znane kolonjske vode. Naše kuharice pa rade uporabljajo rožmarinovo listje kot dišavo in začimbo.

Žilava in zelo skromna rastlina je rožmarin tudi v vrtnarski vzgoji. V Dalmaciji sicer raste v prav hudo izsušeni zemlji med vročim skalovjem, ali pri nas ga sadimo v dobro, težjo zemljo. Za poletje ga lahko presadiš na vrh, toda pred zimo ga moraš spraviti na varno. Najbolje ga prezimiš v hladni, svetli sobi, kjer mu le bolj redko za žejo nekoliko zamakaš. V sobi prezimljene rastline moraš spomladi najprej privaditi na vnanje ozračje, če jih hočeš v maju presaditi na prosto. Rožmarin razmnožujemo s potaknjenci, ki jih odrežemo na enoletnih ali dvoletnih vejicah. Potaknjencem, ki jih vsadiš v prst približno 5 cm globoko, odstrani spodnje liste tako, da ne raniš oces.

Vrtnarji vzgajajo tudi dve vrsti rožmarina, katerih ena ima belo, druga rumeno pisano listje.

Cvetoči rožmarin.

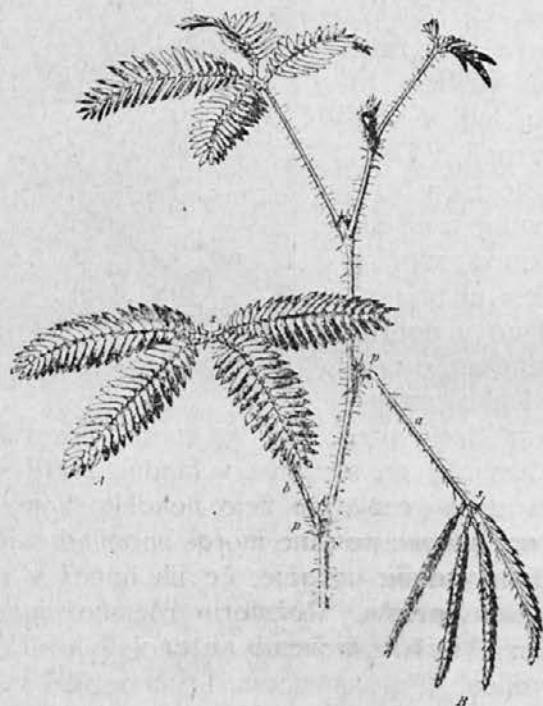
SRAMEŽLJIVKA.

To grmičasto rastlino s pernatimi listi, ki je doma iz Brazilije, ne goje vrtnarji radi lepote ali uglednega cvetja, ampak zato, ker je zanimiva njena izredna občutljivost. Sramežljivka je namreč zelo nervozna rastlinica.

Čim se dotakneš enega peresa, že se zganejo in sklopijo vsi listi. Vsak dražljaj, tudi sunek prepriha povzroči na listih, ki so sestavljeni iz štirih pernatih peres, čudno gibanje. To gibanje je trojno: najprej se ozka, nasproti si postavljena peresca sklopijo navzgor in nagnejo nekoliko navspred, nato se peclji vseh štirih peres prbilitajo drug drugemu in slednjič se pobesi tudi glavni pecelje celega lista. Toda zoper dotikljaj, s katerim si razdražil en list, se takoj enodušno upro tudi vsi drugi.

Obenem, ko se sklopi razdraženi list, posnemajo te kretnje tudi ostali listi, kar je botanik dobro označil v latinskem imenu, ki ga je dal tej rastlini: *mimosa pudica* (*mimos* = posnemovalec, *pudicus* = sramežljiv). Vendar se razdražena sramežljivka, če jo pustiš na miru, kmalu spet potolaži ter razprostre svoje liste v prejšnji položaj.

Tudi ponoči se listi sklopijo in ohlapnejo, kakor da je sramežljivka zadremala. Starejši listi niso več tako občutljivi. Takisto otrpne in se nič več ne razburja sramežljivka, ki jo prepogosto dražiš. Posebno občutljiva je v toplovlažnem ozračju, kjer

Sramežljivka.

ji je najbolj po volji. V pretoplem ali prehladnem prostoru se njena občutljivost ne pojavi. Takisto ji škoduje tobakov dim.

Sramežljivka sicer tudi v sobi vzdrži po več let, toda njeno prezimovanje ni hvaležno; vrtnarji jo vsako leto znova vzgajajo iz semena. Seme, ki je zelo trdo, namakaj nekaj dni v topli vodi, preden ga v februarju ali marcu poseješ. Za uspešno kalitev je treba nuditi večjo toploto (20° R) in enakomerno vlago. Mlade rastlinice pikiraj in kesneje jih presadi posamič v majhne lonce. Tedaj jim daj redilno prst in vedno dovolj zamakaj. Sramežljivka hoče biti v sobi na svetlem in toplem prostoru. Cvetne glavice, ki se prikažejo poleti, so okrogle in rdečkaste.

MARJETA.

Stara naša znanka je marjeta (*chrysanthemum frutescens*). Grmičasta rastlina, ki je doma s Kanarskih otokov, razvije množico belih

ali rumenih cvetov, ki zelo spominjajo na divjo ivanjščico ali kresnico (*chrysanthemum leucanthemum*). Bolj priljubljene so bele sorte. Med marjetami so na izbero nizke in visoke oblike z manjšimi in velikimi cvetovi, dobe se tudi pitano cvetoče sorte.

Poleti lahko gojimo marjeto na balkonu v velikih loncih ali skupaj z drugimi cvetlicami v zabojih, pa tudi v vrt jo lahko presadimo na solnčno gredico. Pozimi hoče biti ob svetlem oknu hladne sobe, kjer je varna pred mrazom. Treba jo je večkrat presaditi v težko, redilno prst in dobro pognojiti. Stare rastline spomladi obreži! Marjeto razmnožujemo s potaknjenci spomladi ali v avgustu. Tudi v obliki drevesca jo lahko vzgojimo.

Marjeta cvete poglavitno poleti in pozimi. Če pravilno ravnaš z njo, se ti razcveta skoraj vse leto. Tudi trgovski vrtnarji jo radi goje, da režejo pozimi dolgopecljate cvetove.

V listih marjete, ki stoji v pretoplem in suhem prostoru, se često zajedajo ličinke mušice rovke (glej sliko v lanski Mladiki!). Napadene liste in poganjke takoj oberi in sežgi! Tudi nikotinski preparati pomagajo zoper te škodljivke.

ZVONČICA.

Po travnikih in kraj gozdov često raste razprostrta zvončica (*campánula patula*), dvoletna rastlina z modrolilastim, zvonastim cvetjem, ki se razcveta skozi vse poletje. Mnogo lepih vrst zvončic, večinoma dvoletnih, pa tudi trajnejših, gojimo na vrtu. V isti rod pa spadajo tudi viseče sobne zvončice, ljubeznive cvetlice z modrim ali belim cvetjem, katerim pravijo malone povsod pri nas »anice«, tu pa tam tudi »zvezdnice«. Kje je tista brhka Anica, ki so njej na čast krstili to drago cvetko? Zanimivo je, da so naši ljudje še nekaterim drugim cvetlicam nadeli svoja imena; primerjaj »primože« (*calendula*), »frančiške« (*astre*) i. dr.

Dve vrsti zvončic sta važni za sobnega vrtnarja: *campánula* (*campana* = zvon) in *sophylla*, ki v modrih in belih sortah cvete od poletja do jeseni, in *campánula fragilis*, ki se navadno že spomladi odene v svetlomodro cvetje. Pri *campánula isophylla* je prav lepo tudi listje, ki je srebrnobelo dlakavo. Obe zvončici imata viseče steblo ter sta prav prikladni za v lampice in konsole ob oknih, a izvrstno uspevata poleti tudi na balkonu. Iz modro cvetoče *campánula isophylla* so vzgojili Angleži bolj velikocvetno obliko *campánula Mayi*, ki pa ne požene tako dolgih visečih stebel.

Nič posebnega ne zahtevajo te ljubke cvetlice. Po volji jim je težja, rodovitna prst in svetel, ne-

koliko zasenčen prostor, kjer jih ne žge opoldansko solnce. Zavaruj jih pred nevihtami in vetrovi, ki radi polomijo krhke listne peclje in vejice (primerjaj pridevek »fragilis« = lomljiv). Sobne zvončice seveda ne prenesejo zimskega mraza; prezimiš jih na hladnem, če nimaš boljšega prostora, tudi v kleti. Presadiš jih tedaj, ko odcveto, ali pa spomladi.

Zvončica, *Campanula isophylla*.

Razmnožujejo se s potaknjenci, z delitvijo in s semenom. Za potaknjence režeš vršiče.

Zvončica, ki je ne zanemariš, prav marljivo in neutrudno cvete. Na balkonu lahko tekmuje z mnogimi drugimi krasoticami. Da se ne izčrpa, odrezuj odcvetelo cvetje! Rastlino lahko pomladiš s tem, da jo obrežeš; obreži jo, ko preneha cveteti, in tedaj bo kmalu spet ozelenela, a v prihodnjem letu se bo že razrasla do svojega prejšnjega obsega. Sicer tudi stare vejice rastejo še dalje, vendar niso tako košate, ker jim radi odpadejo listi. — Kdor ne mara visečih rastlin, lahko goji zvončico tudi pokončno, če ji pripravi za oporo špalir iz paličic. Da bo čvrsto rasla, ji pomagaj zdaj pa zdaj z gnojenjem.

Viseče zvončice so po nekaterih naših vaseh stalno zelo priljubljene in je gotovo škoda, da so pa marsikod popolnoma pozabili na te hvaležne, zale in nežne lepoticice.

KRALJ ALKOHOL.

JACK LONDON. — Iz angleščine prevel JOS. POLJANEC.

Deseto poglavje.

In še vedno ni vzkliko v meni nobeno poželenje po alkoholu, telo ga ni zahtevalo. Dasi sem lefa in lefa močno pil, vendar pitje ni rodilo poželenja. Pitje je bilo način življenja, ki sem ga živel, je bilo način življenja možakov, s katerimi sem živel. Kadar sem križaril po zalivu, nisem vzel nobene pijače s seboj, in dokler sem bil zunaj na zalivu, me poželenje po pijači ni nikdar prevzelo. Šele potem, ko sem privezal svojo barko v pristajališču in stopil na suho ter krenil v zbirališča možakov, kjer je pijača tekla, mi je plačevanje pijače za druge in sprejemanje pijače od drugih postalo družabna dolžnost in obred moštva.

Tedaj se je časih tudi prigodilo, ko sem ležal s svojo barko ob mestnem pristajališču ali onstran zaliva ob peščenem rliču, da so prišli k meni na krov Kraljica, njena sestra, njen brat Pat in gospa Hadley. Ladja je bila moja, jaz sem bil gostitelj in jaz sem mogel izkazovati gostoljubje samo v oni obliki, kakor so ga oni razumeli. Tedaj sem poslal Spiderja ali Irca ali Scottyja ali kogarkoli, ki je bil moj pomočnik, z vrčem po piva, z veliko pletenko pa po rdečega vina. Nadalje so se včasih, ko sem ležal ob nabrežju in prodajal svoje ostrige, v poznem mraku prikradli na krov mogočni policaji v uniformi in civilu. In ker smo živeli v senci policije, smo zanje odpirali ostrige in jih prednje pokladali s kanci poprove omake ter, da se odkrižamo sitnežev, jadrno poslali po pivo ali po kako močnejšo robo v steklenicah.

Pa najsi sem pil kakor sem hotel, kralja Alkohola nisem mogel vzljubiti. Cenil sem ga na moč visoko radi njegovih zvez, toda ne radi njegovega okusa. Ves čas sem si prizadeval, da bi bil možak med možaki, in ves čas sem gojil skrivno, sramotno poželenje po bonbonih. Toda rajši bi bil prej umrl, nego dal komu kaj takega domnevati. Stregel sem temu naslajanju na samem, v nočeh, ko sem vedel, da je šlo moje moštvo na kopno spať. Tedaj sem šel v javno knjižnico, zamenjal knjige, si kupil za celo četrtinko dolarja vsakovrstnih bonbonov, ki so se dali žvečiti in so dolgo trpeli, se splazil nazaj na »Razzle Dazzle«, se zaklenil v kabino, legel v posteljo in preležal dolge srečne ure, prebirajoč knjige in žvekajoč bonbone. In to so bili edini časi, ko sem se zavedal, da sem v resnici užil, kolikor je bil tisti denar vreden. Dolarji in dolarji, izdani pri točilnici, mi niso mogli kupiti take zadovoljitve kakor tistih pet in dvajset centov v prodajalnici sladčic.

Čim bolj sem pil, tem bolj sem začel opažati, da so se baš pri takem popivanju pojavljala sijajna

doživetja. Pijanost je bila vedno znamenita. Ob takih prilikah se je marsikaj prigodilo. Možaki kakor Joe Goose so računali svoje življenje od pijanosti do pijanosti. Pristaniški delavci so vsi težko pričakovali svoje običajne sobotne pijanosti. Mi z ostrigarskih ladij smo čakali, dokler nismo poprodali svojih tovorov, preden smo zares šli piť, dasi sta časih kak priložnosten kozarec ali kako srečanje slučajnega prijatelja iznenada povzročila nenameravano pijanost.

V nekaterih ozirih je bila taka slučajna pijanost najboljša. Tedaj so se prigodile bolj čudne in bolj vznemirljive reči. Kakor n. pr. tisto nedeljo, ko so Nelson, French Frank in kapitan Spink izmehnili Whisky Bobu in Grku Nickyju ukradeni čoln za lov na losose. Med moštvom ostrigarskih bark so se bile izvršile izpremembe. Nelson se je na krovu barke »Annie« stregel z Billom Kelleyjem in je dobil kroglo skozi svojo levico. Ker se je bil tudi s Clamom sprl in razdril družabništvo, je vodil svojo barko z levico, visečo v obvezi, z moštvom dveh visokomorskih mornarjev. Vozil je tako blazno, da ju je strah na kopno prepodil. In razširjala sta take govornice o njegovi neverjetni predrznosti, da niti eden z vse obale ni hotel voziti z Nelsonom. Tako je barka »Reindeer« ležala brez moštva ob peščenem rtiču onstran zaliva. Poleg nje je bila moja »Razzle Dazzle« s sežganim glavnim jadrom ter s Scottyjem in menoj na krovu. Whisky Bob se je bil sprl s French Frankom in odšel z Grkom Nickyjem »po reki navzgor« na neki pohod.

Uspeh tega pohoda je bil praznje nov čoln za lov na losose, ki sta ga ukradla nekemu italijanskemu ribiču. Italijan ga je šel iskat in je obiskal nas gusarje-ostrigarje vse po vrsti, in mi smo bili prepričani po tem, kar smo vedeli o Whisky Bobu in Grku Nickyju, da sta onadva bila krivca. A kje je bil ukradeni čoln? Na stotine grških in italijanskih ribičev je preiskalo ob reki in po zalivu vsako lužo in vsako luknjo v trstju, da bi ga našli. Ko pa je lastnik ves obupan ponudil nagrado petdeset dolarjev, je naše zanimanje naraslo in skrivnost se je poglobila.

Neko nedeljo zjutraj me je obiskal stari kapitan Spink. Pogovor je bil zaupen. Pravkar je v svojem čolnu lovil ribe pri starem alamedskem brodu. Ko je nastopila oseka, je opazil vrv, ki je bila privezana h kolu pod vodo—in držala nizdol. Zaman je skušal vzdigniti stvar, ki je bila privezana na drugem koncu. Malo bolj naprej je bila podobna vrv privezana k drugemu kolu, ki je tudi držala nizdol in se ni dala dvigniti. Ni dvoma, da je bil tam pogrešani čoln. Ako bi ga vrnila pravemu lastniku, bi dobila petdeset dolarjev. Toda jaz sem imel čudne nazore o časti med tatovi in nisem hotel imeti nič opraviti s to zadevo.

A French Frank se je bil skregal z Whisky Bobom in Nelson mu je bil tudi sovražnik. (Ubogi Whisky Bob! Bil je brez zlobe, dobre duše in narave, rojen slabič, vzgojen v revščini; imel je nepremagljiv pohlep po alkoholu in je še vedno izvrševal svoj poklic kot gusar-ostrigar; njegovo truplo so nedolgo pozneje potegnili poleg nekega doka iz vode, kjer se je bilo, vse preluknjano od šiber, potopilo.) Za uro potem, ko sem bil zavrzel ponudbo kapitana Spinka, sem ga videl, kako se je vozil z Nelsonom na barki »Reindeer« po zalivu. Tudi French Frank se je s svojo ladjo peljal mimo.

Ni trajalo dolgo, ko so se pripeljali nazaj in — čudno — barki sta vozili všttric. Ko sta zavili proti peščenem rtiču, sem lahko videl pogreznjeni čoln, ki je bil do vrha stranic v vodi in so ga samo vrvi, privezane k obema barkama, držale na površini, da se ni potopil. Bibavica je napol minila in možaka sta obrnila svoji barki naravnost proti pesku in zavozila nanj v eni vrsti s čolnom na sredi.

Kakor bi mignil je skočil Hans, eden French-Frankovih mornarjev, v čoln in urno odveslal proti severnemu obrežju. Velika pletenka na krmu čolna je oznanjala namen njegove poti. Niso mogli strpeti niti trenutek, da ne bi praznovali onih petdeset dolarjev, ki so jih bili tako izlahka zaslužili. Taka je pač navada častivcev kralja Alkohola! Kadar jim je sreča mila, pijejo. Ako nimajo sreče, pijejo v nadi, da jim bo mila. Ako jih je zadela nesreča, pijejo, da bi jo pozabili. Ako srečajo prijatelja, pijejo. Ako se spro s prijateljem in ga izgube, pijejo. Ako je njihovo ljubimkanje uspešno, so tako srečni, da morajo piti. Ako so zavrtnjeni, pijejo iz nasprotnega vzroka. In ako nimajo sploh nobenega posla, pijejo, dobro vedoč, da jim bodo črvi začeli gomazeti po možganih, kadar bodo izpili dovolj kozarcev, in da bodo imeli vse roke polne dela. Kadar so trezni, hočejo piti, in kadar so pijani, hočejo piti še več.

Razume se, da sva bila s Scottyjem kot sotovariša povabljeni na pijačo. Pomagala sva jim delati luknjo v onih petdeset dolarjev, ki jih še niso prejeli. Tisto popoldne se je spremenilo iz povsem navadnega poletnega nedeljskega popoldneva v prekrasno sijajno popoldne. Vsi smo govorili in prepevali, se širokoustili in bahali, in French Frank in Nelson sta venomer točila. Ležali smo docela vidni vsej oaklandski obali in hrup našega pirovanja je privabil prijatelje. Čoln za čolnom se je prepeljal preko zaliva in pristal ob peščenem rtiču, dočim je Hans imel samo en posel — da je venomer veslaril na suho po pijačo.

Nato sta prišla Whisky Bob in Grk Nicky trezna, razjarjena, razkačena, ker so jima tovariši gusarji izmehnili plen. French Frank je s kralja Alkohola pomočjo imel licemerski govor o kreposti in po-

štenju in je vzlic svojim petdesetim letom vrgel Whisky Boba na pesek in ga mikastil. Ko je Grk Nicky z lopato na kratkem držaju priskočil Whisky Bobu na pomoč, ga je Hans na kratko odpravil. In ko so naložili krvaveče ostanke Boba in Nickyja brez vseh nepotrebnih formalnosti v njun čoln, se je dogodek moral seveda praznovati z nadaljnim popivanjem.

Ker je bilo prišlo mnogo obiskovavcev, nas je bila velika družba mnogih narodnosti in različnih čudi, ki je vse podžigal kralj Alkohol, da so se oiresli vseh ovir. Stari spori so oživali, starodavna sovraštva so vzplamtela. Boj je bil v ozračju. In kadar se je kak pristaniški delavec spomnil, da ima kaj zoper kakega mornarja ali obratno, ali kadar se je kak gusar-ostrigar spomnil kaj takega, ali se je kdo drugi spomnil kaj zoper njega, je švignila pest in iznova je zaživel boj. In vsak boj se je poravnal s pijačo in pri tem so se borci s pomočjo in prigovarjanjem nas ostalih objemali in si prisegali prijateljstvo do smrti.

In baš ta čas si je izbral Soup Kennedy, da je prišel in zahteval staro srajco, ki jo je bil pustil na barki »Reindeer« takrat, ko je vozil s Clamom. V prepiru z Nelsonom je bil stopil na Clamovo stran. Tudi je že pil v krčmi St. Louis, tako da je bil pravzaprav kralj Alkohol, ki ga je pripeljal do peščenega rtiča poiskati si svojo staro srajco. Malo besedi je povzročilo metež. V najspodnejšem delu barke »Reindeer« se je spoprijel z Nelsonom in se je v metežu komaj rešil, da mu ni glave razbil železni drog, ki ga je nad njim zavihtel razjarjeni French Frank — ki se je bil razkačil, ker je možak z dvema rokama napadel možaka z eno roko. (Ako »Reindeer« še plava po vodi, se mora udarec z železnim drogom še vedno poznati na trdem lesu spodnjega dela barke.)

Nelson pa je potegnil obvezano prestreljeno roko iz zanke in jokal, dočim smo ga mi držali, in tulil v svoji divji veri, da more z eno roko premlatiti Kennedyja. In spustili smo ju na pesek. Tedaj, ko je bilo videti, da stvar za Nelsona slabo stoji, sta French Frank in kralj Alkohol posegla nepoštено v boj. Scotty je ugovarjal in posegel po French Franku, ki je planil nadenj; sprijela sta se, bila se s pestmi in sukala po pesku dvajset čevljev daleč, kjer je French Frank padel na Scottyja. Pri prizadevanju, da bi tadva ločili, je nastalo še pol tučata novih bojev med nami ostalimi. Ti boji so se končali na ta ali drug način ali pa smo borce ločili s pijačo, dočim sta se Nelson in Kennedy ves ta čas dalje borila. Zdaj pa zdaj smo se vrnili k njima in jim dajali nasvete; tako n. pr. ko sta izmučena ležala v pesku in bila nezmožna udariti: »Vrzi mu peska v oči!« In metala sta si drug dru-

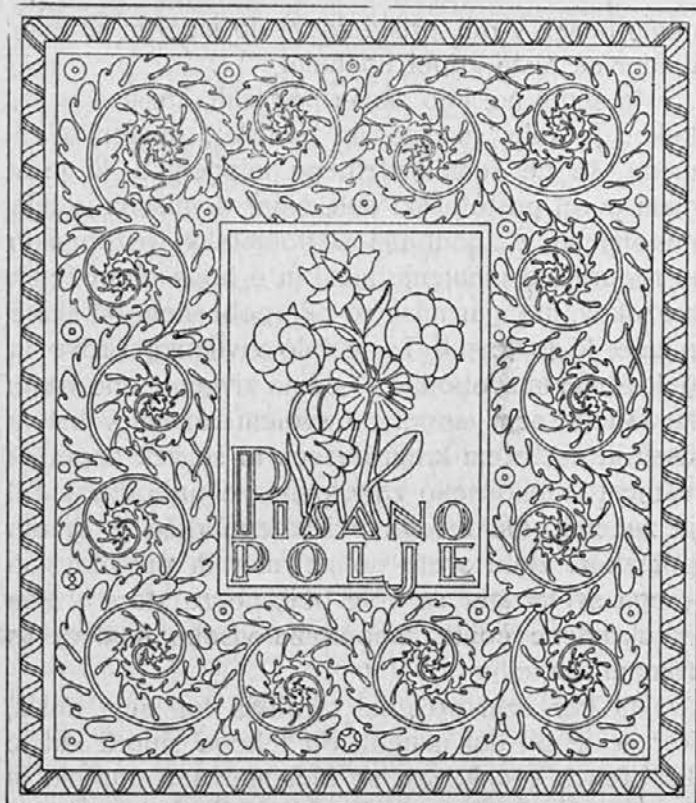
gemu pesek v oči, prišla zopet do moči in se bila, dokler se nista zopet upehala.

In sedaj naj kdo skuša pomisliti, kaj je vse to, kakor je bilo smešno in živalsko, pomenilo za mene, še ne šestnajstletnega mladeniča, ki je v njem gorel pustolovski duh, čigar domišljija je bila napolnjena z zgodbami o pomorskih razbojnikih in roparjih, o plenjenju mest in o bojih oboroženih možakov, in čigar misli so bile pobesnele od slabe pijače, ki jo je pil! To je bilo življenje, sirovo in golo, divje in svobodno — edino življenje one vrste, kakršnega sem mogel po svojem rojstvu v tistem času in na tistem kraju doseči. In še več nego to! V njem je bilo neko zagotovilo za prihodnost. Bil je začetek. Od tistega peščenega rtiča je držala pot skozi zlata vrata do neizmernih pustolovščin vsega sveta, kjer se vrše boji, ne za stare srajce in ukradene čolne, ampak za visoke namene in romantične cilje.

In ker sem povedal Scottyju kaj sem mislil, ker se je bil dal užugati od takega starca kot je bil French Frank, sva se tudi midva spoprijela in pripomogla k slavju na pesku. In Scotty mi je odpovedal službo pomočnika in jo popihal še tisto noč z dvema odejama, ki sta bili moji. Ponoči, ko so gusarji-ostrigarji, omamljeni od pijače, spali v svojih ležiščih, sta obe barki plavali na visoki vodi in se zibali ob svojih sidrih. Lososarski čoln je ležal na dnu, še vedno napolnjen s kamenjem in vodo.

Zjutraj zarana zaslišim divje klice z »Reindeera« in se izkobacam iz postelje v mrzlo sivino, da vidim prizor, radi katerega se je vsa obala več dni smejala. Lepi čoln za lov na losose je ležal na trdem pesku plosko poplačen kakor ocvrtnjak, na njem pa sta ležali French Frankova ladja in »Reindeer«. Na nesrečo je bil močni hrastovi rilec lososarskega čolna vdrl dve deski »Reindeerja«. Naraščajoča plima je tekla skozi špranjo in zbudila Nelsona, ko mu je voda vdrla v ležišče. Šel sem pomagat in izčrpali smo vodo in popravili škodo.

Nato je Nelson skuhal zajtrk in med jedjo smo razmotrivali položaj. Njegovi žepi so bili prazni. Moji tudi. Za tiste bedne razbitke na pesku pod nami je bilo nemogoče dobiti nagrado petdeset dolarjev. Nelson je imel ranjeno roko in nobenega mornarja. Jaz sem imel sežgano glavno jadro in bil brez pomočnika. »Kaj praviš, če bi ti in jaz skupaj stopila?« je vprašal Nelson. »Pridružim se ti,« se je glasil moj odgovor. In tako sem bil družabnik »Mladega hudiča«, Nelsona, ki je bil najbolj divji in noroglav med vsemi. Pri Johnnyju Heinholdu sva si izposodila denar, da si nakupiva živeža in napolniva sodčke z vodo. Še tisti dan sva odjadrala proti ostržiščem. (Dalje prihodnjič.)

NEPOZNAN SLOVENSKI SLIKAR.

I. ŠAŠELJ.

Dne 28. marca leta 1902 je umrl v Karlovcu Jakob Šašel, puškar, graver in slikar, o katerem do zdaj ni poročal noben slovenski list, četudi je bil rojen Slovenec, in sicer koroški Slovenec. Da je bil dozdej med Slovenci popolnoma neznan, bo vzrok pač ta, ker je deloval in preživel večino svojega življenja na Hrvaškem, v Karlovcu. Ker je spremljal v svoji mladosti tudi našega slavnega rojaka misijonarja Knobleharja na njegovem misijonskem potovanju po Egiptu in Sudanu l. 1853 in 1854 in je zapustil o tem potovanju tudi zanimivo knjigo v rokopisu, mislim da je primerno, če podam o njem obširnejši življenjepis.

Jakob Šašel se je rodil 25. julija l. 1832 v Železni Kapli pri Borovljah na Koroškem, kjer je bil njegov oče Janez Šašel puškarski mojster. Bil je izmed 6 bratov najstarejši. Četudi njegov oče sam ni znal ne pisati ne čitati, je vendar vestno skrbel, da je vse svoje otroke dobro preskrbel, od katerih je bil drugi po rodu Ivan, ki je imel med drugimi otroki tudi dva sina duhovnika, pisca tega življenjepisa in † Milana, oba tudi književnika. Četrli po rodu je bil Feliks, kesneje vladni in dvorni svetnik v Ljubljani, čigar sin, ki je bil nemško vzgojen, je izdal l. 1915 ob času svetovne vojne domorodne pesmice v nemškem jeziku pod naslovom: »Aus großer Zeit. Vaterländische Gedichte«. Petega, Marlina, sin dr. Dragan pa je bil magistratni svetnik v Karlovcu, šesti in najmlajši, Peter, pa je umrl kot bogoslovec-eksternist l. 1871 v Ljubljani.

Ker je bilo pa takrat v Borovljah in okolici več puškarjev, se je preselil Janez Šašel okoli l. 1837 v Kranj, kjer je nadaljeval svoje puškarsko obrt. Tu je hodil Jakob tudi v glavno šolo od l. 1838 do 1842. Kako

dobro je napredoval v šoli, nam spričujejo redi, ki jih je dobil. Prvi dve leti je dobil »die verdiente Klasse 2«, drugi dve leti pa »die verdiente Klasse 1«. Kmalu potem pa se je preselil njegov oče, pri katerem se je izučil Jakob puškarstva, iz Kranja v Ljubljano, kjer je živel od tiste obrti do svoje smrti v šentpeterskem predmestju. Ker mu pa njegova obrt na njegova stara leta ni nesla toliko, da bi se mogel preživljati, je imel mnogo let tudi dijake na hrani in stanovanju, izmed katerih jih je doseglo več visoke službe in časti.

Toda Jakob ni ostal dolgo v Ljubljani, kjer je hodil tudi še nekaj časa v šolo, potem, ko se je bil izučil puškarstva, marveč je šel kot puškarski pomočnik po svetu in je prehodil Koroško, Tirolsko in Zg. Avstrijo. Ko pa se je vrnil l. 1852 s potovanja, se je l. 1853 pridružil misijonarju Knobleharju in njegovemu spremstvu in je šel z njim in Luko Jeranom v Afriko. S tega potovanja je pisal svojim staršem v Ljubljano več pisem, od katerih sta se nam ohranili pa samo dve, katerih vsebino sem priobčil lani v »Slovincu« v Listku, z dne 11., 16. in 17. marca št. 57, 61 in 62. Ko se je pa vrnil, je popisal svoje potovanje in doživlja v posebni rokopisni knjigi, katero je spisal l. 1863, in sicer v nemškem jeziku. Knjiga je vezana v usnje in ima zlato obrezo in na platnicah naslov: Bilder aus dem Oriente, aufgenommen während einer Reise nach Aegypten, Nubien und Sudan in den Jahren 1853 und 1854. Ima predgovor in 143 strani in štiri poglavja z napisi: I. poglavje: Odhod iz domovine iz Ljubljane preko Trsta čez Sredozemsko morje do Aleksandrije — Od Aleksandrije do Kaire — V Kairi — Trgovina s sužnji v Kairi — Piramide — Evnuhi in hiše Mohamedancev. II. poglavje: Iz Kaire do Teb — Tebe — Asuan in Korosko — Puščava — Nil, Nubijci in krokodili — Berber — Stella matutina (barka, na kateri so se vozili) in nilski konji — V Kartumu. III. poglavje: Vera, duhovniki, zdravniki, zakoni zamorcev, njih vojni prazniki in običaji, njih opravila in kako pripravljajo železo — Strašno ravnanje s sužnji in npravna propalost v Sudanu. — IV. poglavje: V Kartumu — Misijoni — Na potu v domovino.

Knjigo pa je tudi ilustriral sam in ima razen njegove slike na sprednji strani pred naslovom še 33 drugih slik v barvah s podpisi: 1. Moga. 2. Oslar v Kairi. 3. Aleksandrijske noše. 4. Felahovo stanovanje. 5. Kairo. 6. Sikomora ali divja smokva. 7. Piramide pri Kairi. 8. Mesto Görgeh. 9. Noše egiptovskih rekrutov. 10. Katoliška cerkev v Negadenu. 11. Razvaline v Tebah. 12. Memnonovi kipi. 13. Templjeve razvaline v Luksorju. 14. Kraljevski grobovi. 15. Katarakti (brzice) in razvaline v Asuanu. 16. Granitne čeri v Pfilu. 17. Naše taborišče. 18. Taborišče egiptovskih vojakov. 19. Kako izterjujejo davke. 20. Naša karavana v puščavi. 21. Arabec moli v puščavi. 22. Vas Abuhamed. 23. Lov na krokodile. 24. Stella matutina. 25. Nilski konj. 26. Mesto Chefta. 27. Mesto Derar. 28. Zamorska vas. 29. Zamorska gugalnica. 30. Pregon sužnje v Sudanu. 31. Misijonski strežnik na grobu svojega dobrotnika. 32. Jastrebi žro mrhovino. 33. Kačji krolivec. Knjiga je krasno pisana, kakor je imel Jakob Šašel izredno lepo pisavo, kar je bilo poleg drugega najbrž tudi vzrok, da ga je bil Knoblehar tako rad sprejel med drugo spremstvo, v katerem je bilo 60 ljudi, večinoma rokodelcev, ki najbrž po večini niso znali ne pisati ne čitati in je namesto njih pisal njihovim sorodnikom pisma s potovanja, kakor omenja v svojih pismih.

Za ta svoj potpis je bil dvakrat odlikovan, in sicer na razstavi v Zagrebu l. 1864 in v Budimpešti l. 1896.

To knjigo je podedoval njegov starejši sin Jakob, župnik v Mahičnu pri Karlovcu, po njegovi smrti l. 1911 pa njegov drugi sin Janko, župnik v Maruševcu pri Varaždinu. In ko je tudi ta umrl l. 1926, je izročil knjigo pred svojo smrtjo svoji nečakinji gospe Miciki Merle, posestnici v Karlovcu, ki je edina vnuka † Jakoba Šašla.

Ko se je bil Jakob Šašel vrnil s svojega potovanja v Afriki, se je nastanil kmalu potem kot puškarski mojster v Novem mestu, kjer je bil nekaj časa tudi učitelj risanja na gimnaziji. Tu se je oženil 30. januarja

Slikar Jakob Šašel.

l. 1856 z Ano Kalčič, najstarejšo sestro Antona Kalčiča, »Tončka«, trgovca in posestnika, ki je bil znan kot spreten igralec in je večkrat nastopal na gledališkem odru v Narodnem domu v Novem mestu. Tu je umrla tudi njegova mati Barbara, roj. Schwarz, l. 1855. Prišla ga je bila obiskat iz Ljubljane. Zvečer je legla zdrava k počitku, zjutraj so našli mrtvo. Pobralla jo je kolera, ki je takrat morila v mestu in okolici. V Novem mestu pa ni bil ostal dolgo, ker se je že l. 1857 preselil v Karlovec, kjer je ostal do svoje smrti. Tu se je bavil s svojo obrljo, puškarstvom, graverstvom, pa tudi s slikarstvom. Kot puškar je bil na prav dobrem glasu. Krasno izdelano puško je bil poslal svoj čas avstrijskemu cesarju Francu Jožefu, ki mu je izrazil za ta lepi dar svoje priznanje in mu poslal 500 gld. v dar. Tudi za Zagrebško razstavo l. 1864 je bil izdelal dve lepi puški, za kar je bil odlikovan s srebrno kolajno. Na svetovni razstavi na Dunaju l. 1873 in na razstavi v Budimpešti je bil zopet odlikovan. Izumil je tudi strašilo za tafove, pripravo, ki je oznanila vlom itd.

Kot slikar je bil samouk. Ko pa se je bil preselil v Karlovac, se je tu seznanil s p. Prokopom, frančiškanom, ki je bil tudi slikar, in pri njem se je izpopolnil v slikarstvu. Slikal je največ po cerkvah, katoliških in pravoslavnih, pa tudi zgodovinske slike, po-

krajinske in portrete. Bil je jako plodovit. Ko sem ga bil svoj čas nekaterikrat obiskal kot župnik v Adlešičih, mi je razkazoval svoje slike, kar jih je imel doma. Bila jih je cela galerija. Od mnogih njegovih slik so spomina vredne n. pr. Ded in vnuk, Prihod Hrvatov, Smrt zadnjega kralja hrvatskega, Karlovec okoli leta 1863. Karlovec je naslikal večkrat, od katerih slik ima dve Karlovški magistrat, eno v velikem formatu pa njegova vnuka ga. M. Merle, ki ima tudi še dve pokrajinski sliki iz l. 1901 in manjšo sliko hrvaških noš okoli l. 1860 in sliko srednje velikosti »Sadje«. Zadnja njegova slika pa je bila portret nekdanjega karlovškega franč. gardijana p. Avrelija Knaflja, s katerim sta bila, ker je bil tudi Slovenec, prav prijatelja. Priredil je bil dve njegovi sliki, eno po naročilu za † p. Avrelija, drugo pa zase. To, zadnjo, pa je podarila njegova vnuka po Knafljevi smrti frančiškanskemu samostanu v Karlovcu. Več njegovih slik sta dobila po očetovi smrti njegova sinova, župnika Jakob in Janko, ki sta jih pa deloma prodala, deloma podarila svojim prijateljem duhovnikom i. dr. Sploh mora biti po Hrvatskem še obilo njegovih slik. V Sloveniji pa sta mi znani samo dve, kateri ima g. Rajko Justin, kustos botaničnega oddelka univerze v Ljubljani, in kateri mi piše o njih: Prva predstavlja Marijo z detetom na zemeljski obli s podpisom: Perbesalše grešnikov. Šašl pinxit 1862. Na drugi je Mati božja, sedeča na oblakih. Kakor mi poroča g. Justin, je kupil obe sliki pred kakimi 46 leti na slarinskem sejmu v Ljubljani za vodo od neke stare mamice. Prva je precej očrnela, ker je gorela pred njo v kotu leščerba, pred katero so morali dijaki vsak večer opravljati svojo večerno pobožnost.

Naj pripomnim tu še, da je bil J. Šašel tudi numizmatik (zbiratelj starinskih denarjev) in da je imel prav lepo numizmatično zbirko rimskih novcev.

Imel je v zakonu šest otrok, dva sina, ki sta bila oba duhovnika - župnika, in štiri hčere, od katerih so bile tri učiteljice. Naj dodam tu še nekaj podatkov o njegovih sinovih, saj sta bila takorekoč Slovenca, četudi sta bila rojena v Karlovcu. Njuna roditelja sta bila Slovenca in v njuni rojstni hiši se je govorilo le slovensko, saj se njuna mati ni priučila hrvaščine, dasi je bila do 50 let v Karlovcu. Starejši sin Jakob, rojen 13. aprila l. 1862 je umrl kot župnik v Mahičnu pri Karlovcu 18. novembra l. 1911. Bil je tudi hrvaški pisatelj. Več let je bil urednik »Kalendara presv. Srca Isusova i Marijin«. Skupno z drugimi je pohrvalil tudi povest Ben-Hurja. Priobčil je tudi več pridig. Mlajši sin Janko pa je bil rojen 22. novembra l. 1868 in je umrl kot župnik v Maruševcu pri Varaždinu 27. avgusta l. 1926. Tudi ta je bil pisatelj, še več pa se je bavil o prostem času s slikarstvom. Več njegovih slik ima njegova nečakinja ga. Micika Merle v Karlovcu. Tudi pisec tega življenjepisa jih je dobil šest v spomin na svojega bratranca. Te pa je dal g. monsignoru V. Steski, da jih izroči Narodni galeriji v Ljubljani. Več njegovih slik je bil podaril v spomin tudi svojim sobratom-duhovnikom. Nekaj časa je bil tudi deželni poslanec v Zagrebu.

K sklepu naj omenim tu še nekaj o ostalini Jakoba Šašla. Njegova vnuka ga. Micika Merle v Karlovcu, Havlikova ul. št. 5, ima veliko zbirko njegovih načrtov za oltarje, katere je bil sam risal in slikal, in sicer 20 za katoliške oltarje, za pravoslavne pa še več.

Zanimiva je v njegovi zapuščini tudi slika, lesorez na svili, Kristus na križu, ob njem žalostna Mati božja in sv. Janez.

Nad križem je napis:

O Jesu bei dem Lebens End
Nimm auf mein Seel in deine Händ.

Pod sliko pa: Für Ehr und Trost allen Creutzliebenden andächtigen Mittglidern der Hochlöbl. unter den gnaden Schutz Christi des Sterbenden Welt: Heyland und fürbitt der Schmerzhafften Gnaden Muehler Maria Versamleten Todt Angst Brüederschafft in dem Gofts Hauss der Societet JESU in Laybach am tag geben Anno 1723.

POKRAJINSKA FOTOGRAFIJA.

FRAN KRAŠOVEC.

Najhvaležnejše polje za nepoklicne (amaterske) fotografe je pač pokrajinska fotografija. To lahko najuspešneje goji vsak amater v prostem času in brez posebnih stroškov. Že nabava potrebnega aparata za tako fotografiranje ne stane mnogo in tudi uspeh je razmeroma hitreje dosegljiv. Pri tem seveda ne mislim na običajno zgolj mehanično fotografiranje koščkov (izrezkov) narave, čigar posledica je samo točno posnemanje predmetov (vedute), temveč tisto fotografično delovanje, katero ustvarja snimke, ki razodevajo okus, zmisel za lepoto narave, občutek, ki ga je fotograf imel pri tem, in sploh umetniško težnjo pri izbiri motiva (to se pravi, predmet, ki naj ga fotografira: ali tolmun z vrbo, orača na polju, hišo itd.).

Pri nas se je fotografija do začetka zadnjih desetletij gojila večinoma le kot obrt. Amaterstvo se je bolj razvilo šele v poslednjem času, vendar ne tako kot drugod, kjer si amater svoje znanje lahko poglobi na raznih tečajih, predavanjih in razstavah, ki jih prirejajo razna društva, in kjer ima navadno pri rokah tudi strokovno knjižnico, delavnico (laboratorij) s potrebnimi aparati in vse drugo. Vendar pa z dobro voljo, z resničnim navdušenjem in ljubeznijo do stvari tudi vsak posameznik kot samouk pride do smotra. Saj imamo sedaj tudi že v slovenščini nekaj takih navodil o fotografični tehniki, katere lahko vsakdo preuči že v kratkem času.

1. Navadna plošča.

Ker postaja zanimanje za amatersko fotografijo, ki je umetniška, tudi pri nas, vse večje, in da se amaterji seznanijo vsaj z najvažnejšimi pravili o pokrajinski fotografiji ter da tudi čitatelji ilustrovanih listov prav pojmujejo take slike in njih postanek, ne bo odveč, ako v »Mladiki« objavim o tem nekaj vrstic.

Pokrajinska fotografija v najširšem zmyslu obsega vsa ona posnetja, pri katerih je pokrajina glavni predmet, vse drugo pa ji je podrejeno.

Ortohromatske plošče.

Ena najvažnejših zahtev za uspešno pokrajinsko fotografijo je uporaba posebnih, takoimenovanih ortohromatskih plošč, to je takih plošč, ki tóne (finačice) barv po njih svetlosti pravilno povzamejo. Rdeča, rumena in zelena barva ne učinkujejo skoro nič, medtem ko modra barva učinkuje kot bela na navadno bromovosrebrno želatinsko ploščo, ki potem n. pr. svetlorumene in temnomodre predmete na pozitivu (na izvršeni sliki) prikazuje vprav nasprotno: rumeni postanejo temni, modri pa zelo svetli. Pravilno zadejje barvnih tonov je nad vse važno pri pokrajinski fotografiji, ker skoro ves njen čar sloni baš na teh tonih, ki se morajo v popolni harmoniji združevati med seboj. Če uporabljamo pri snimanju primerno, posebno za to določeno rumeno steklo (filter), je učinek na ortohromatski plošči še večji. Pri tem je pa treba zmernosti, ker pretemno rumeno steklo s pretirano točnostjo prikazuje barvne tóne in s tem uniči enotnost zračne perspektive. Primera 1 in 2 kažeta razliko na slikah, od katerih je prva povzeta z navadno, a druga z ortohromatsko ploščo z rumenim steklom. Pravi amater ne bo torej posnel pokrajine nikdar drugače kot z dobro ortohromatsko ploščo.

Présojanje molivov.

Da se začetnik v pokrajinski fotografiji privadi iskati in prav gledati motive, je priporočljivo, da na svojih sprehodih ali manjših izletih ne vzame aparata takoj s seboj in ne posname vsega, kar mu pride pred aparat, temveč uporablja majhen, okoli 3 cm širok, temen okvir iz lepenke, ki naj ima n. pr. za objektivne 9×12 cm formata z običajnim 135 mm goriščem, izrezek v ob-

2. Ortohromatska plošča (z rumenim steklom).

segu 52×70 mm, s pomočjo katerega laže izolira in določi motiv v naravi ter ga preizkusi na njegovo razdelitev mas, svetlobe, na potek črt i. dr. Drži naj ga v kraški razdalji pred očmi in ga obrača pokonci in počez, da se s tem tudi laže odloči za format. Iz tega tudi lahko spozna, kako važna je izbira stališča z ozirom na ospredje in celotno sliko sploh.

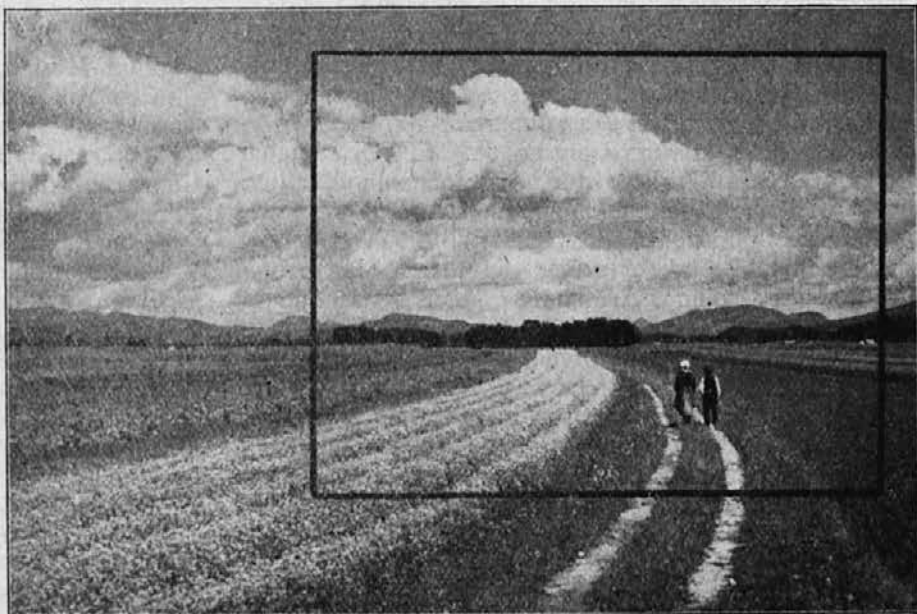
Ker v navadni fotografiji pogrešamo prirodne barve, mora fotograf predvsem pravilno presojati motiv, ali je sploh primeren za fotografiranje, na to pa, kaj je storiti glede na njegove svetlejšje in temnejše tone, ki jih ustvarjajo razne barve. V ta namen mu dobro služi navadno modro steklo, ki prikazuje barve enako kot fotografski pozitiv. Uporablja naj ga kot gori omenjeni okvir ali ga morda z njim kombinira. Začetnik v navadni, t. j. brezbarvni fotografiji, naj se torej nikdar ne da zapeljati od raznobarnih predmetov pokrajine, temveč naj jih motri vedno tako, kot da bi se prikazovali samo črno-beli. Motiv, ki črpa svojo ljubkost in zanimivost samo iz lepote in pestrosti barv, ni nikdar že zaradi tega primeren tudi za fotografijo. Treba tedaj bolj upoštevati lepoto oblike, pravilnost sestave, zanimivost črt, svetlobe in senc kakor tudi harmonično skupnost pokrajine, ki za enobarvne posnetke pomeni prav tisto, kar barve za slikarja. Sicer bo fotograf-začetnik doživel zgolj razočaranja.

Izbira stališča.

Pred vsem je potrebna skrbna izbira stališča, odkoder naj se povzame motiv, ki je lahko sam na sebi dober, a povzel z neprimerne pozicije postane neuporaben. Nekaj korakov naprej ali vstran, bliže ali bolj oddaljeno ali nekoliko višje izbrano stališče pogosto docela spremeni motiv. Tudi se lahko s pravilno postavljenim aparatom slab motiv izboljša. Amater naj torej skrbno opazuje predmet od več strani in se odloči za tisto, ki nudi najboljši pogled. Uporaba stativa je za to nujno potrebna. Začetnik običajno tudi preveč gleda na oddaljene in ne na bližnje predmete, ki so za učinek slike lahko odločujočega pomena. Tudi naj ne bo ena stran slike preveč obložena, druga pa skoro prazna. Obzorje pokrajine naj slike nikdar ne razpolovi na dvoje enakih polovic in naj ga po možnosti vedno prekinjajo navzgor segajoči predmeti, n. pr. hribi, drevesa, zvoniki, da ne izgleda obzorje kot gola vodoravna črta. S sliko mora amater vselej povedati glavno značilnost pokrajine (s primerno razsvetljavo, z razdelitvijo ostrine obrobni črt, z oblaki i. dr.) in biti mora vedno na jasnem, z a k a j se je odločil vprav za ta ali oni motiv. Oblika in vsebina morata biti eno. Primerna razdelitev luči in senc ter prednašanje pravih svetlobnih vrednot (tonov) je nad vse važno za lepoto in učinek slike in zasluži tudi večjo pažnjo kot pa predmeti sami. Pri vsem tem je pa treba tudi pravilno presojati splošni učinek slike kot zaokrožene celote. Ni glavno v pokrajinski fotografiji, kaj predstavlja, temveč kako je predmet podan.

Važnost ospredja in enostavnost slike.

Zelo važno za globočinski učinek kakor tudi za uravnovešenje vsega motiva sploh, je dobro izbrano ospredje. Od tega naj vodijo vse važne črte v notranjost slike h glavnemu motivu, toda nikdar iz slike ven, ali da bi jo celo križale. Pri povzeldju predmetov, kjer je mnogo ostro zarisanih črt, katere običajno tvorijo razna pota, jarki, bregovi, drevoredi, ograje itd. in ki na fotografski sliki navadno učinkujejo perspektivno pretirano, je treba velike previdnosti. Nikdar ne postavi aparata sredi pota, temveč ob robu ali sploh izven pota. Zelo slaba bo slika, povzeta n. pr. točno na sredi drevoreda; posledica bo neugodna simetrija, ki napravi sliko naravnost dolgočasno. V sredo slike naj se ne namesli glavni predmet. Pota naj se krivijo in naj bodo po možnosti prekinjena. Črte oziroma konture naj ne tvorijo z robovi slike trikotov in naj teko vedno v nasprotno smer, da slika ohrani ravnotežje. Tudi ne smejo biti razdalje med posameznimi predmeti in črtami vedno enake, tako tudi ne velikost ali oblika predmetov, oziroma temnih in svetlih partij. Vodoravne črte ustvarjajo mir v sliki, pokončne vzvišenost, vijugaste živahnost itd. Vzpornih črt (tudi rob slike je črta!) in ponavljanj se mora umen fotograf izogibati ali sploh opustiti taka povzetja. Motiv, ki se ponavlja v mirni vodi, naj lahko prekinja valovanje, povzročeno po vetru, ali naj ga oživljajo refleksi, sence, rastline i. dr. Umelno povzročeno gibanje vode učinkuje vedno slabo in nenaravno. Slika naj vsebuje vedno en sam motiv, nikdar dveh ali celo več. (Na levi strani neke slike je z drevjem obdana, slikovita in s solničnimi lisami lepo osvetljena hišica, na desno pred njo pa stoji voz, na katerega nalagajo seno. Torej dva motiva!) Prav tako naj ima eno samo točko kot glavni predmet (opirališče) in ne več naokoli raztresenih, ki povzročajo nemir in razdvojenost pri pogledu. (Na sliki, ki predstavlja cvetoči travnik, nabirata dve deklici cvetlice, ena na levi, druga na desni strani, namesto da bi bila samo ena ali obe skupaj in bolj v sredini.) Sicer pa nikar preveč stvari v sliko, enostavnost motiva sama mnogo pripomore k uspehu.

3. Polelje. Izvirna kopija z določenim izrezkom.

4. Poletje. Izrezek, povečan. Bromovo-oljni tisk.

Vpliv solнца na sliko.

Solnce ustvari na sliki mnogo plastike in poda vse tisto, kar fotografično najbolj učinkuje. Zelo važno je pri tem solčno stanje, ki je n. pr. v poletnih opoldanskih urah povečini naravnost neugodno za pokrajinska povzelja, ker je taka razsvetljava preveč trda in neharmonična, a kontrasti premočni in so predmeti samo od zgoraj razsvetljeni. Radi tega so zgodnje jutranje in pozne popoldanske ure mnogo primernejše, ker nudijo izredno mehko razsvetljava z dolgimi in izrazitimi sencami ter veliko plastiko predmetov. Najbolj slikoviti so snimki v smeri proti solncu, posebno v lahno meglenem jutru (objektiv mora biti v sencil), kjer se tako harmonično združujejo vse ploskve in posameznosti v celoto, mogočno poudarjajoč prostorski občutek, ozračje ter mir in enotnost v sliki. Najnavadnejši motiv lahko postane ob taki razsvetljavi slikovit. Rabi pri tem ortohromatske plošče brez lučnih kolobarjev (»lichthoffrei«) s primernim filtrom. Ploščo točno osvetli in ne razvij premočno! Motiv s solncem v ozadju leče ali pri navadnem oblačnem nebu (če nimaš pri tem posebnega namena), le redko učinkuje. Najjačje svetlobe naj bodo v bližini središča, ob glavnem predmetu, a nikdar ne na nebu, če hočemo poudariti učinek solнца. Svetlih lis naj ne bo mnogo in ne enako svetlih ter naj ne bodo ob robu slike, da ne nastane tako nemir, ki moti učinek. Zelo primerne so velike, sklenjene, srednje svetle in senčne partije. Posnetki solnčnega vzhoda in zahoda spadajo med najlepše in najbolj zaželene motive za slikovito pokrajinsko fotografijo. Pri tem se mora paziti, da je solnce dovolj pokrito z oblaki, da ne nastanejo premočni kontrasti in da je v svetlobah in sencah risba še dovolj vidna. (Ogibaj se siluet in pazi, da ne dobiš nikoli temnejših delov na nebu, kot v pokrajini!) Tudi so motivi ob različnih razsvetljavah in letnih časih na različne načine slikoviti in uporabni.

Štafaža.

Za poživiljanje pokrajinske slike se uporablja štafaža, s katero slika lahko mnogo pridobi, ki pa — nepravilno rabljena — lahko tudi vse pokvari. (N. pr. domačini v običajnih delovnih oblekah in pri svojem vsakdanjem poslu so primerni za pokrajinsko štafažo, manj pa po modi oblečeni mestni ljudje.) Sicer je prav težavno, tako uporabiti posamezne osebe ali skupine za fotografiranje, da napravijo naraven in neprisiljen vtisk. Vendar pa je tudi to mogoče doseči s primerno dobro voljo. Če neopažen fotografiraš, je treba vse prej lepo pripraviti in potem trenutno povzeti. Primerna šala ali majhna napitnina delata včasih čudeže. Obljubi ljudem tudi, da jim pošlješ sliko; to pa potem seveda tudi res stori. Velikega pomena je tudi, da je štafaža v pravem razmerju s pokrajino. Navadno se nahaja bolj spredaj, vendar naj ne bo tako, da bi vse prevladala ali bila celo vsiljiva; biti mora še vedno podrejena pokrajini, ki mora prevladovati, sicer nastane že genre (izg.: žanr). Tudi naj bo štafaža vedno motivirana, naravna in naj bodo ljudje na kakršenkoli način zaposleni ter nikdar tako postavljeni v sliki, da bi n. pr. za njimi stoječe drevo izgledalo, kot da raste neposredno iz njih. Sopotniki fotografa le izjemoma dobro učinkujejo. Pokrajine, ki predstavljajo zapuščenost, mir, tudi večerne studije, ne prenesejo štafaže. Večkrat pokvari ena sama oseba ves inlimen čar kake slikovite in nastroja polne pokrajine. Kadar torej amater ni na jasnem, ali štafaža pristoja pokrajini ali kadar jo je težko res neprisiljeno upodobiti, je najbolje, da jo sploh opusti.

Povečava.

Zelo važno sredstvo za dosego slikovitega učinka pri pokrajinskih snimkih je delna ali splošna medlost kontur (povečava!). Ravno s tem, da preložiš ostrino na najbolj važen predmet v sliki, oziroma jo sploh opustiš (n. pr. množino vej lahko upodobiš kot strnjeno plast zelenja), dosežeš boljšo zračno perspektivo, ubranost tonov in mir v sliki ter s tem tudi boljšo kompozicijo. Ostrina se uporablja navadno na sprednjih predmetih (nikdar nasprotno), ker so očem najbližji in radi tega najbolj jasni in poudarjeni. Uporabe prav malega zaklopa (Blende) zato v pokrajinski fotografiji ni priporočati, ker izgubi slika potem na globini in plastiki. Stopnja medlosti kontur pa zavisi tudi od velikosti slike.

Veliko premalo se pazi na oblake, ki spadajo med največjastnejše pojave v naravi, in najsi bodo beli na sinjem nebu ali pa temni, ki napovedujejo nevihto, vedno so lepi in primerni za slikovito pokrajinsko fotografijo. Celo oblaki sami, brez pomembne pokrajine, ki je potem njim podrejena, lahko ustvarjajo najlepše predmete, polne nastroja in občutja. Oblaki dajo sliki naravnost dušo in življenje, in pokrajina brez oblakov (kjer je veliko neba), le redko povoljno učinkuje. Saj

je nebo tudi sestavni del slike, ki mora biti prav tako uravnovešeno v tonih, kakor ostali deli. Oblaki so važni za fotografa kot sredstvo, da revna in sama po sebi neslikovita pokrajina postane vendarle učinkovita.

Tudi je zelo važno v pokrajinski fotografiji, da se pravi trenutek pravilno izkoristi, ker tak zamujeni trenutek je navadno nepovračljiv. Večkrat je temu vzrok kaka malenkost, da n. pr. amater v prevelikem navdušenju pozabi odpreti kaseto, pritrditi rumeno steklo, ali plošče sploh ne osvetli i. dr. Koliko krasnih slik je izgubljenih radi zamujenih trenutkov, ki se nikdar več ne povrnejo in katere doživi amater navadno le enkrat v življenju.

Večkrat se zgodi, da amater pri povzetju nima potrebnega časa za skrbno izbiro motiva (oblaki preté zakriti solnce, štafaža hoče na neprimeren kraj itd.) in tudi aparat običajno povzame preveč nepotrebnih oziroma celo motečih predmetov. Najvažnejše pride torej na končni sliki v premajhnem formatu, oziroma izven pravega prostora, in zato je določeni del slike treba primerno povečati. Povečavanje samo na sebi ni prav nič težko (posebno dnevno) in le drug način kopiranja ter je nerazdružljivo z uspešno pokrajinsko fotografijo. Pri tem seveda ni mišljeno povečavanje na prav velike formate. Povečava dobrega izreza iz manjše izvorne kopije na format 13×18 cm je navadno zadostna. Od slabe prvotne slike (negativa) seveda tudi povečava ne bo boljša, in zato je treba izbrati posebno primerne, harmonične in na detajlih izrazite negativne za povečanje. Lahko pri tem dosežeš tudi splošno medlo s t kontur od prvotno o s t r e g a negativa. Pred povečavo je točno določiti izrezek, v kar dobro služita iz lepne pravokotno izrezana dva kosa v obliki črke L, katera potem na sliki približuješ ali oddaljuješ ter tako določiš najprimernejši izrezek, v katerem so najvažnejši predmeti pravilno razmeščeni v prostoru. Poti n. pr. so spredaj skoro vedno preširoka, treba jih je precej odrezati, da so kolikor toliko perspektivno pravilna, ploskve se tudi lahko bolje razdele (več neba ali pokrajine), glavni predmet se pomakne bolj proti sredi, doseže se ravnotežje, zmanjša se preveliko ozadje itd. Navadno prav majhen izrezek najbolje učinkuje in le v redkih slučajih je vsa plošča porabna. Vsakemu motivu je tudi določiti njemu odgovarjajoči format in ni vse eno, če se eno in isto sliko izreže v pokončnem ali podolžnem formatu. Dober izrezek zavisi torej izključno od estetske presoje amaterja, to je od njegovega prirojenega ali kulliviranega čuta za pravo in umetnostno učinkovito razmerje črt, za proporcijo mas, luči in sence itd., slike na eni in njenega končnega formata na drugi strani. (Dalje prihodnjic.)

NOVE KNJIGE.

Alkoholno vprašanje. Spisal Ant. Mrkun. Ljubljana, 1927. 160 strani. Toliko knjig izhaja sedaj, da je kar težko sprofi opozarjati vsaj na važnejša dela — zlasti zaradi prepričlega prostora. Mrkunova knjiga je izšla lani — pa je zato prav tako živa letos in ni nikoli prezgodaj in ne prepozno, kadar jo omenjamo. Sestavlja Mrkun je razdelil knjigo na tole vsebino: I. Alkoholizem (bolj prav bi bilo Alkohol) in njegove posledice (vplivi). II. Vzroki modernega alkoholizma. III. Boj proti sovražniku. IV. Alkoholna nadomestila. V. Protialkoholne organizacije. V drugem delu pa

obravnavava pravice in dolžnosti, ki jih dajejo zakoni oblasti v boju zoper alkohol. — Mrkunova knjiga je sad velikega truda, zbiranja, — saj navaja 42 knjig in brošur, ki jih je rabil ob tem delu, ne glede na zakone in postave v naši kraljevini, ki jih vse, fikajoče se alkohola, navaja. Pisec si ogleda alkohol in njegov vpliv z raznih vidikov: alkohol — škodljivec zdravja, alkohol — rušivec gospodarstva in uničevavec morale. Številke govore najboljumljiv jezik, kako škodo povzroča alkohol med nami. Naj dodamo, da je nekdo izračunil: Ako bi iz stodinarskih bankovcev naredil dve stezici, eno od Kranjske gore do Ohrida, drugo od Banata do Jadrana, bi ju prav lahko sestavil samo iz zapitih stotakov v Sloveniji. Če to ne pove, da je pitja več ko preveč, ne vemo, kaj bi še dodali, da bi potrebnost te knjige dovolj poudarili. Vsako društvo jo mora imeti — in jo pri skupnih večerih brati. Koliko je koristna oblasti, zlasti županom! Omenili pa bi ob tej priliki gleeue knjige tole: Še več bi želeli pisanega o vzrokih alkoholizma. Saj so v jedru skoro vsi vzroki navedeni. Pa bi bilo treba več govoriti o tem, da sta dve napaki v sedanjih dobi; ena je ta, da nekaj ljudi premoala dela, zato iščejo veselja od lenobe v pijači; druga pa, da drugi preveč trpe in od truda iščejo poživila v pijači. To vprašanje bi dalo novo zanimivo poglavje. — Poudarja se popolna abstinenca in se iz zmernosti nekako norčuje. Pa je že Škrabec modro zapisal, da je zmernost krepost, abstinenca pa ni. Pravilo mora biti: redno ne pij nič! Pijanci postanejo oni, ki mislijo, da morajo vsak dan piti. So ljudje, ki niso bili nikoli pijani, pa so umrli za posledicami alkoholizma. Tudi to bi bilo važno vprašanje. In še eno bi želeli: poudariti, da je alkoholik bolnik — za bolnika je sanatorij. Take bi morale oblasti ali pa država ustanoviti in alkoholike kot bolnike postavno prisiliti v zdravljenje. — Ob knjigi še z veseljem ugotovimo eno dejstvo: Odkar se vodi organiziran boj zoper alkoholizem v šolah (po državi) in drugod po organizacijah, je treznost in abstinenca pri mladini tako razširjena, da budi najboljše nade za bodočnost. R. C.

Dr. Ferdo Kern: **Prva pomoč ponesrečenim živalim** in nekatera druga navodila lastnikom domačih živali. 1928. Založila Tisk. zadruga v Ljubljani. 128 strani s 93 slikami. Cena Din 34.—, s poštnino Din 36.50.

Čim več takih knjig izide, tem bolje in bolj koristno je za narod. Slovensko slovstvo gospodarske vsebine je res že kar bogato: od čebele preko kokoši, živinoreje, sadjarstva in vrtnarstva in do travništva in planšarstva — v vseh panogah narodnega gospodarstva imamo že lepa strokovno poljudna dela. Tudi pričujoča knjiga je dobra in potrebna. Mnogo slik ponazoruje pouk, papir je lep in trpežen. Za vsakega živinorejca je knjiga potrebna. Na eno trditev pa moram odgovoriti in ji tudi odločno ugovarjati. Pisec knjige trdi na zadnji strani, »da je naše ljudstvo o najnavadnejših vprašanjih prve pomoči vseskozi nepoučeno, da je v takih primerih brez vsakih pripomočkov.« Ta trditev je v splošnem neresnična. Vsepopsood so po Sloveniji izvršni domači možje, ki jih je knjiga in izkušnja poučila, da so za prvo pomoč neprecenljive vrednosti, in so baš ti tisti, ki nas redno takoj napotijo po živinozdravnika, čim sprevidijo nevarnost. Škodljivih mazačev bo v Slovencih splošno bore malo. Naučile so pri nas živinorejce naše knjige. Saj je že leta 1889 romala Dularjeva knjiga v težkih tisočih med Slovence, je doživela l. 1908 drugo izdajo in 1920 tretjo.

Knjiga je še enkrat tako obsežna, s slikami in stane za člane Mohorjeve družbe le 26 Din. To sem kot živinorejec moral ugotoviti, ker se mi zdi ta zadnja trditev piščeva, za nas kar žaljiva, pa tudi se ne strinja z resnico. Morda avtor te knjige in še drugih spisov (Kmetovalec, Pirčeve brošure itd.) res ne pozna, ker živi izven Slovenije, ali pa so razmere, kjer živi, res drugače kakor pri nas.

Zivinorejec.

Ivan Pregelj: **Izbrani spisi**. Prvi zvezek. Stefan Golja in njegovi. Tolminske novele. V Ljubljani, 1928. Založila Jugoslovanska knjigarna. Broš. 45 Din, v platno vezano 60 Din.

Najboljši dokaz za Pregljevo življensko je ta knjiga, prvi zvezek njegovih izbranih spisov. Koliko pa je še slovenskih pisateljev, ki so za živega dočakali tako izdajo? Pregelj ima vse lastnosti, ki so potrebne leposlovcu, da doseže občo priljubljenost. Bogata domišljija se mu z resničnimi zgodovinskimi dogodki spaja v čudovito telesno, čisto otipljivo obnavljanje davnih časov. Njegovo pripovedovanje je ljudsko in njegovo, samoraslo. Šegavost in dovtip poživljata zgodbe, npravstvena resnoba jih dviga nad zgolj zunanjo pomenljivost običajnih slovsstvenih obnavljanj. Z eno besedo: Pregelj je danes eden prvih naših pisateljev, krog njegovih bravcev obsega vse sloje, preprostega človeka, ki z zanimanjem sledi burnim usodam junakov, in razumnika, ki mu poleg teh zunanjih dogodkov še sočni način pripovedovanja, jedrnat jezik, globoki pisateljev pogled na svet in ljudi polnijo dušo z ugodjem.

Pregelj si je to izdajo svojih izbranih del zamislil po treh vidikih: bila naj bi kritično predelana in v dognani obliki popravljena izdaja, bila naj bi poljudna zbirka, vsak zvezek pa sam zase vsebinsko zaključen, prava celota. Koliko se mu bo to posrečilo, bomo videli, čim izide še par zvezkov. Prvi obsega nekaj del, ki jih veže krajevna in časovna skupnost. Vendar mi je prav žal, da se knjiga ne začne vsaj s »Tolminci«, ki sem v zadnji »Mladiki« pisal o njih, potem bi bil »Stefan Golja« (nekdanji »Zadnji upornik« iz »Doma in sveta« leta 1918) in tudi nekatere tolminske novele bolj umljive. Nekako v isti okvir sodijo še »Plebanus Joannes« in »Muznik«. Dokler pa prvotne izdaje ne bodo razpečane, je ponatis seveda nemogoč. Tako bo precej težavno najti pravo pot pri urejanju zbirke, bo pa vseeno vsak zvezek sam zase našel dovolj sprejemljivih in hvaležnih čitateljev.

Stefan Golja je bil župnik na Kneži nad Tolminom. Petnajst let po velikem kmečkem puntusu se prične zgodba tega vnetega dušnega pastirja, trdega in osornega, pa spet ljubečega in mehkega pravičnika. Sam puntarjev pošomec nosi v prsih neugnano žejo po stari pravdi, trpi za druge, za splošnost. Pisatelj mojstrsko opisuje njegove borbe, ko strasna nprav skuša prepiti mehkejšo plač v njem. Imenitno so popisani kmetje in grofovski krog. Prav samorodna je smešno-žalostna postava Anžeta Rinka, grofovega birača. Vsa ta doba prve polovice 17. stoletja oživi pred nami.

»Tolminske novele«, ki slede, nas seznanijo s stariim znancom Tomažem Rutarjem, robatim fajmoštom pri Sv. Luciji na Mostu, dušo tolminsko. Njegove pridige so mojstrski primeri svojstvenega sloga in časovne ter pokrajinske posebnosti. »Pustno pridigo« smo brali v lefošnji »Mladiki«. Srečamo še ljubega znanca Antona Muznika, prvega zdravnika v grofiji goriško-gradiščanski, in sijajnega vikarja Matijo. V čase reformacije nas povede »Sin pogubljenja«, v

zgodbi »Matkove Tine« je pa razgrnjen eden žalostnih listov tolminskega upora. Vse to se dogaja tam v tolminski gorah in grapah, kjer je stanoval in še stanuje poseben rod, grčav in robač, pa poln norčije in hudomušnosti in globoke ljubezni do trdih, neplodnih domačih bregov. — Dobro bo došel bravecem sprofi prdejani tolmač manj znanih besed in tujih citatov. Popravljjanje starih del se mi pa v načelu zdi neprimerno. Zakaj vsaka napisana reč je kakor živo bitje, ki se je rodilo iz posebnih časovnih okoliščin, pisateljeve takratne ubranosti in je zaključeno in sklenjeno samo v sebi. Poznejši dostavki in popravki utegnejo prej škodovali nego koristiti, skoro neizbežno pa bodo rušili enotnost prvotnega liva.

Knjiga je prav dostojno opremljena. Platnice so čedne, dasi ne posebno originalno izvedene, so pa res trpežne in v tem vzor našim založnikom. Pohvalim tudi dobri papir in jasen stavek. Nista se pa posrečili notranji naslovni strani. Preveč je teksta na njih, ki ne spada tja, na prvo stran, nista med seboj skladni in v izberi črk in v njihovi razmestitvi ni pravega okusa. Cena je razmeroma prav nizka, in ker je vsebina knjige pa pisateljevo ime samo najboljše priporočilo, ni dvoma, da bo šla med najširše plasti našega ljudstva. Drugi zvezek naj temu kar kmalu sledi. —a.

Ivan Cankar: **Zbrani spisi**. Sedmi zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Nova založba v Ljubljani 1928. Str. VIII. + 391. Cena broš. 68 Din, polplatno 84 Din, pol usnje 110 Din.

Sedmi zvezek Cankarjevih zbranih spisov leži pred nami. Vedno jasneje se črta pisateljev lik in z vsakim zvezkom nam postaja vse bolj umljiv njegov človeški in umetniški razvoj. V tem zvezku so zbrana dela iz let 1902 do 1904. Na prvem mestu je knjiga »Mimo življenja«, zbirka novel, ki jo je Cankar že l. 1904 pripravil za tatis, pa je potem obležala v založnikovem predalu in izšla šele l. 1920 po njegovi smrti. Sledi pet črtic in novel, ki jih je avtor priobčeval po raznih dnevnikih in časopisih. Za sklep vsebuje knjiga štiri kritične članke, ki nam nudijo velezanimiv vpogled v Cankarjev umetniški nazor.

Spisi, ki jih prinaša ta zvezek, so verna slika njegovega življenja v teh letih. Daleč proč od domovine, sredi tujcev je Cankar preživljal na Dunaju težke dni. Gmojne skrbi so ga neprestano dušile, notranje je bil razrvan, nezadovoljen s svojo usodo. Doma je občinstvo hladno sprejemalo izlive njegove trpeče duše, kritika je po večini ostro odbijajoče nastopala proti njemu, le posamezniki so znali ceniti njegov talent. Duševno ozračje v Sloveniji se mu je zdelo zastrupljeno in nikjer ni videl izhoda. Skoro se ga je že pollašal dvom nad samim seboj, nad zmisлом svojega umetniškega poslanstva in nad možnostjo zmage svojih idej. V teh obupno žalostnih dneh se je začelo porajati in utrjevati v njem spoznanje, da je njegova naloga, da kot umetnik, ki hoče s svojimi idejami ozdraviti svoj narod, v trpljenju in z žrtvami potrdi svoje poslanstvo. Tako resno se svojega visokega poklica, biti glasnik resnice in ljubezni, razen Prešerna ni še noben slovenski umetnik zavedal. Tako ni čuda, da so mu bridke razmere, v katerih je živočaril, zagrenile pero. Zavedal se je, da le s satiro more zrušiti stare predsodke in malike lažnive morale, hlinjenega rodoljubarstva in posili-narodne umetnosti. Cankarjev pesimizem je bila najčistejša otroška ljubezen do svojega naroda in vsega njegovega.

Kakor v večini njegovih spisov, je tudi v teh vedno znova popisoval samega sebe. Najlepše so tiste črtice, kjer se spominja nevesele mladosti. V drugih piše spef svoje življenje v tujini, svoje umetniške boje in dvome pa odpor in neumevanje občinstva. Prav posebno zanimive so njegove sodbe o našem slovstvu in likovni umetnosti. O prvi se je razpisal ob dveh zvezkih Trdinovih spisov in ob Župančičevi knjigi »Čez plan«, o likovni umetnosti je pa napisal poročilo l. 1904, ko so naši umetniki prvič skupno razstavili na Dunaju. Redko zgodnje je njegovo spoznavanje, da bistva narodne umetnosti ni iskati v snovi umetnine, temveč v svojsvenem slovenskem občutju umetnikovem, čigar čisto posebno doživljanje sveta nosi naše narodne, prav slovenske znake. S sedmim zvezkom te res sijajno urejevanje in lepo opremljene Cankarjeve izdaje je položen spef nov kamen za stavbo, ki naj nam predstavi velikega umetnika v vsej njegovi veličini.

Anton Novačan: Celjska kronika. Dramatski mozaik v treh delih. Prvi del: Herman Celjski. Drama v petih dejanjih. Tiskovna zadruga. Ljubljana, 1928. 111 strani. Stane 40 Din. — Anton Novačan je temeljito prestudiral zgodovino celjskih grofov (knezov) in bo vso to slavno zgodovino slovenske prefeklosti obravnaval v treh dramah. V prvem delu Herman Celjski nam slika najmogočnejšega celjskega kneza Hermana, ki skuša povzdigniti in razširiti celjsko moč, pa se mora boriti s svojim lastnim sinom Friderikom, ki ga vodijo čustva in ima o svetu drugačne nazore kot njegov oče. Središče spora med očetom in sinom je Veronika Deseniška, s katero se je bil Friderik skrivaj poročil. V tem sporu pa Herman brezobzirno žrtvuje Veroniko, da bi dosegel svoje gospodarske in vladarske cilje. Tako se drama konča, s težko krivdo Hermanovo. Zanimivo je, da je isto snov obdelal za Jurčičem tudi O. Župančič. Novačanova igra se od obeh razlikuje po posebnem pojmovanju ženske in v pojmovanju zgodovinskega obiležja. Drama se je letos uprizorila v ljubljanskem gledališču z uspehom. Igra zahteva velik aparat in izredno močne igravce; pisatelj je svojo snov na nekaterih mestih zgrabil tako kočljivo, da igra za manjše odre ne prihaja v poštev. X.

Jubilejni zbornik za peldesetletnico Otona Župančiča. Uredil Fran Albrecht. Izdal »Ljubljanski Zvon« 1928. Založila Tisk. zadruga. Cena 42 Din, v plačnu 56 Din. — Za proslavo pesnikovega jubileja je izšel lepo opremljen zbornik, ki obsega več člankov o Župančiču kot mojstru slovenske besede, o njegovem pomenu za naš čas, o njem kot glasniku slovenske duše in pesniku mladine. Članke so prispevali urednik sam, ki priobčuje tudi izbor Župančičeve korespondence s Kettejem in Murnom, potem B. Borke, Ivan Rozman, J. Vidmar, Miran Jarc, Iv. Lah in J. Glaser. Med zapiski je najznamenitejši članek o Župančiču-prevajalcu, ki ga je z veliko skrbnostjo sestavil A. Debeljak. Življenjepisnim podatkom sledi izčrpen pregled pesnikovega dela, ki je raztreseno po raznih listih in časopisih, ter poročila in kritike o njem in njegovih delih. Iz tega pregleda je razvidna silna plodnost slavljenčeva. Lepemu zborniku je pridejanih deset ilustracij, ki kažejo pesnika v raznih dobah življenja, njegove starše in rodbino ter rodno vas Vinico. — Knjiga, ki je dokaz spoštovanja do pesnikove osebe in njegovega ustvarjanja, je zelo primerna za darilo, ker nudi v prikupni obliki možnost poglobitve in približanja mojstro- vemu poetskemu svetu.

POMENKI Z NAJMLAJŠIMI.

S. K.: Imaš okus za pesniški motiv in jezik. Poznaš pesem. Seveda, koliko je samostojne sile v Tebi, ne morem še soditi. Včasih porodiš načitanost in studij pesništva dobre začetniške poskuse. Poslane pesmi so preveč odlomki — kot pri vsakem, ko se prebujajo. Ritem večkrat peša (»Mila — se je zarja spustila« — se ni poudarjen zlog!), enako dikcija (»Solnce je skozi okno posijalo — na postelj bolnega otroka« — drugi del!). Ako te pesmi niso nastale iz vplivov, je nekaj moči v Tebi. Poglobiti boš pa moral tudi idejno stran. — Pošlji še kaj!

Ivan Ivanov: Poštenjaki.

...Da angel vas ne okuži, se bojite.
Začo se, bratci, dobro skrite! (?)
Če ste v gnoju ali nebeških dvorih,
izkopljem vas na dan!
Grob odprem, da sm..... bo po svetu
kot na sodni dan!...

Sodi sam, če je to pesniško izražen gnev!

Zvonko: »Odpusti mi!« je odkrito kesanje v verz, toda nič ni v njem, kar bi te prisililo reči »Lepo je!« Vidiš, za to plemenito čustvo ni tudi pesniško izraženo!

Volodja Ivanov: »Kar samo pride,« praviš. To je navadno znak poklica! Poslane stvarce so še zelo nerodne, pozna se jim, da si jih le zapisal, kot so se sprožile, a nič obdelal, kažejo pa, da zna nekaj biti v Tebi. Zato piši in se potruj, da vidimo, če si res kaj pesniško nadarjen!

Marija H.: Niste pesnica. Blago in toplo srce, ki močno sočustvuje, je velik dar in vir zasebne sreče, toda za pesniški poklic je potrebnih še mnogo drugih zmožnosti, predvsem izvornosti misli in izraza. Ako Vam to ni dano, nič ne de, ostanete še kljub temu bogata duša.

Joško V.: »Desem dekleta« ponavlja ožuljeni moliv zapuščenega dekleta in nima nič izvornih lepotnih mikov v sebi. Narejeno, oziroma prosto po narodni ponarejeno blago, zato ne prime.

T. Češka: Trpljenje rudarjev je pač hvaležna snov za poeta, toda treba bi je bilo preživeti in preboleti v lastni duši, da bi se izlilo v pesniško »Tožbo«. Preveč opisujete, premalo svojsveno doživljate življenje teh rudarjev in nerodni ste v verz in izrazu:

»Sužnji, sužnji smo zavrženi,
moč kapitala nas tišči ob tla.
Njih (?) krohot čutimo, stiska nam srce
malik razbeljeno železo, ki žge v tisoče nam ran.«

Skromen: Med Tvojim žitom plevel še ni usahnil. Zdi se mi, da preveč pišeš in si premalo strog sam s seboj. Desem, za katero nisi trpel, ni zanič. Zlasti pri domačnosti pesmi je treba doživljati iz narave tehtati in le najmočnejša porabiti za sliko, ki naj bo razpoloženje. Najboljši si, kadar govoriš o grudi, tu je Tvoja sila, ki se morda razvije do kakega viška. In spef si najboljši takrat, kadar si najkrajši (»Večer pod kozelcem«). Kratko in jedrnat, malo besed pa v teh lepote cel svet — to je prava pesem, ki dvigne. Oprimi se domačnosti pesmi še bolj, veliko in ostro opazuj in piši le iz resničnega notranjega ganotja! Nikdar suhega risanja prirode! Živ svet, ki je šel skoz lastno

toplo srce, mora biti pesem. Ne sili se nikoli! Edino, kar more pesnik storiti, je paznja na lepote vtiske, doživetja in njih izražanja se pa ne dajo izsiliti. Zato je tudi razglabljanje o pesniškem poklicu odveč. Da prepoznaš žlahtno drevje od lesnike, ne boš drevesca narezal, ampak mu boš dal solnca in rose, da se razvije, potem ti čas pokaže, kaj je v njem. Tako tudi pesnik. — »V dolenski vasi« je preomledna, preširoka, le lupatam se zaiskri lepota naše zemlje. Okus za poetične motive moraš bolj poostriti («Na pragu muc umiva si glavo«!), nepotrebnih in praznih verzov ne smeš trpeti! Tvoja razmišljajoča lirika («Srce, ne jokaj se!«); je premalo nazorna, da bi bila umetniška. Mislim, da ta ni zate. — V »Zalostni Mariji« poješ:

»Marija pod križem stoji,
Marija trpi,
Mariji so žalostne, prazne oči.

Njen Sin visi na križu preboden,
njen Sin je ves krvavo raztepen,
njen Sin umira od vseh zapuščen.

Krog križa Judje majejo glavo,
Ga kolnejo in Vanj strupeno zro.
Vojaki kockajo in se smejo. (?)

Marija pod križem stoji,
Marijo boli,
kakor da ona na križu visi.«

Vidiš, zares lepo si izpovedal materinsko bol, zadnja kilica je tako živa, resnična in doživeta, zraven pa izvirna, da presune. Pa ali čutiš, kako srednji del pesmi nima življenja v sebi, kako je po sili in po spominu spočet? Preslabo! Da si nas, današnje ljudi, peljal pod križ za tiste Jude, bi znala biti iz tega pretresljiva balada. — Ta zgled za nauk, kako je treba doživljati!

Za ostale pesmi velja isto. Piši malo in se več vglabljaljaj v dobre pesmi naših klasikov, zlasti modernih!

Zajc: Prešerna si bral in narodno pesem poznaš, a pesnik nisi. Nedostaja Ti vsake šole o moderni pesmi. Zase in za svoje druge lahko delaš verze za kratek čas, za javnost pa ne bodo. Saj sam praviš:

»Kakor ptica vsaka ni sokol,
tako tud' pesnik ni še vsak,
kdor verze ino rime kuje...
Seveda piše jih po rokovnjaško.
Bedak si lomi bučo, linto trati,
piše, briše, piše, maže, se muči in upira,
a njegove pesmi odnese veter, ker so pleve.«

In še nekaj. D a n e s pisati pesmi »Vinu v čast« in o »Mojem fanličku«, ki »vsak dan ima ljubce šliri«, je vendar nazadnjaško in nemogoče.

O TAJNIH PISAVAH.

Kdaj se tajne pisave prvič pojavijo v zgodovini človeštva, ni mogoče točno ugotoviti. Lažji je odgovor na vprašanje: kako so nastale? Gotovo je, da sprva ni bilo nobene pisave, ki bi bila splošno umljiva. Pisanje sploh je bilo v fistlih temnih pradavninah redka umetnost, ki so jo gojili najstarejši člani plemen, posebno pa njihovi svečeniki in čarodeji. Ti so se med seboj sporazumevali s pomočjo nekakih tajnih znakov. Take tajne pisave (grško: kriptogrami) poznamo v stari zgodovini vseh narodov: pri Kaldejcih, Egipčanih in Asircih. Sčasoma so pa ti skrivni znaki, sprva samo

redkim izvoljencem znani, postali skupna last večjega števila soplemenjakov, tako da njihovo poznavanje ni bilo več izredna last izbrancev. Zato so svečeniki izumili novo pisavo, ki so jo skrbno skrivali pred množico. Tako so nastale razne vrste skrivnih znamenj. Tako nam opisujeta Caesar in Tacitus, da so stari galski svečeniki, Druidi, poznali tajno pisavo, ki so jo skrbno izročali mlajšim. Iz nemške in sploh iz germanske zgodovine so se ohranili dokazi o skrivnih pisavah, nazvanih »R u n e n«. Bili so to znaki, ki so jih vrezovali v paličice, ki so sestavljene tvorile besedilo poročila. V Južni Ameriki so se ohranili do današnjih dni pri gorskih prebivavcih razni načini skrivnih pisav. Ti stari Acteki so pisali s pomočjo vrvic, ki so jih na poseben, le maloštevilnim, zaupanja vrednim starcem znan način, zavozlaval. Po teh vozlih je prejemnik obvestila »prebral«, kaj mu je odpošiljatelj javil. V kesnejših časih se je umetnost tajnih pisav skrila v samostane in med duhovščino, vendar ni dosegla kmalu spet one važnosti, ki jo je zavzemala v starem veku. Vendar znani rokopis iz St. Gallena že pozna 270 takih tajnih znakov.

Iz starega veka so nam znane »scytalae«, tajna pisava klasične dobe. Kadar je vojskovodja odhajal s četami na bojišče, so mu efori izročili poseben podolgoval valj. Čisto enakega je senat obdržal sam. Če so hoteli vojskovodju dostaviti tajno zapoved, so vzeli ozek in dolg trak papirusa, ga ovili okrog valja in ga na valju v p o d o l ž n i meri popisali. Nato so trak sneli, ga lepo zvili in poslali na bojišče. Tam ga je poveljnik spet ovil na svoj valj, ki je bil senatovemu enak, in prebral naročilo.

Taktik Enej, starogrški vojaški pisatelj iz 4. veka pr. Kr., je poznal petindvajset različnih sestavov kriptogramov. Pesnik Ovidij omenja v svoji poetični zbirki »Ljubavna umetnost« nevidno, tako imenovano »simpatično« črnilo. V eni njegovih pesnitev beremo navodilo zaljubljenkam: »Če se pa bojite, da bi sužnjo (odposlanko) preiskali, ji z m l e k o m napišite na hrbet sladke besede. Če potem on (ljubimec) na popisana ramena potrese oglja, bo zagledal pisavo in bral skrbno obvarovano skrivnost. Ljubezen je iznajdljiva.« — Rimljani in Grki so pa poznali še drug način, kako varno sporočiti tajnosti oddaljenim osebam. Sužnjo so prav do golega obrili glavo in mu obvestilo napisali na teme. Nato so ga, čim so mu lasje spet zrastle in zakrili zapis, ki je bil pisan z neizbrisnim črnilom, poslali kot živo pismo naslovniku. Ta ga je dal obriti in prebral s temena skrivno vest.

Sem spadajo tudi tajne pisave klatežev, lopovov in beračev. »Tač, rokomavh govori jezik drugim neumeten...« pravi Prešeren. Ima pa ta bratovščina tudi svoje skrivne znake, s katerimi se sporazumeva. Navadno opažamo taka znamenja na hišah, skednjih in plotovih, posebno pri prvih poslopih ob vhodu v vas. To so razna opozorila, s katerimi klativitezi opozarjajo svoje tovariše, ki pridejo za njimi, na razne zanje važne okoliščine: kje se dobi miloščina, kje bi se dalo kaj »suniti«, kje imajo hudega četveronožnega čuvaja in kje je orožniška postaja. Tudi na posameznih hišah najdemo take, posebno beraške »kljčke«, katerih se tudi cigani prav pogosto poslužujejo. Izvirajo ta znamenja iz hieroglifov, kakršne so v Egiptu poznali in predstavljajo v bolj ali manj točnem posnemanju razne predmete iz prirode. Saj vemo, da se cigani sami

smatrajo za polomce egiptovskih faraonov. — V srednjem veku so poznavanje tajnih pisav prištevali med čarodejske umetnije in črno magijo. Posebno številni so razni hebrejski kriptografični sestavi, ki so služili Židom zlasti za trgovska poročila, ki naj bi ostala tajna. Ta veda se je v fisisih nemirnih in negotovih časih zelo razširila in posebno v Italiji poznamo iz te dobe na stotine raznih tajnih pisav. V Benetkah je tajnopisje zelo cvetelo. V Nemčiji je benediktinec opat Trilheim iznašel številčni kriptografični sestav, ki je bil izredno zamotan in nevesčemu skoro neodgoneten. Za renesance vemo n. pr., da se je slovi slikar Leonardo da Vinci za zapisovanje važnih stvari posluževal posebnega načina, nazvanega »z r c a l n a p i s a v a«. Zapiski postanejo čitljivi šele v ogledalu.

Prav posebno je kriptografija cvetela za zadnjih francoskih kraljev, pod tremi Ludoviki. V tej dobi neprestanih intrig, revolucij, zaroč, ljubavnih in političnih spletk se je povzpela do nezasišane višine. Nastalo je mnogo izvrstnih šifrirnih sistemov. Tako je n. pr. filozof in revolucijski govornik Mirabeau (Mirabó) sestavil sledečo kombinirano pisavo: razdelil je 25 črk (francoske) abecede v 5 skupin po 5 členov. Na primer:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0					
s	v	a	c	y	e	x	f	l	n	o	h	z	w	b
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

itd. Vsako črko je označil z dvoštevilčnim številom, kjer je desetica značila skupino, enojka pa mesto v skupini. Tako znači n. pr. 13 črko a, 35 črko b, 14 črko c. Preostale številke 6, 7, 8, 9 in 0 je uporabljal, ker v njegovem sistemu niso ničesar označevale, le da zmede nepozvanca, ki bi hotel spoznati tajnost njegove pisave. Zato jih je poljubno lahko postavljajal med prvih pet števil. Za primer navedem sledeči kriptogram: 6258 — 913 — 2506 — 147 — 8156, ki se bere »N a n c y« (francosko mesto). Ker je z raznimi spremembami, n. pr. z ulomki, potencami in celimi računskimi primeri mogoče ta sistem neskončno spreminjati, je tajnost še tem bolj zajamčena, poročilo pa za navadnega opazovavca popolnoma nečitljivo.

Prav posebno pa so razvili kriptografijo v policijski službi. Potni listi, izkazi o istovetnosti in priporočilna pisma teh časov so dokazi najbolj pretkane in ogabne špiceljske umetnije. Iz oblike, lege in razvrstitve črk, okvira, iz načina pisave in okrasja na tiskovinah, z raznimi, na videz brezpomembnimi znaki so se sporočale važne vesti. Ves značaj imejitelja take listine je bil v njih popisan, da, vsebovale so celó razna tajna povelja in prepovedi, ki so nič zlega slutečemu lastniku lahko hudo škodovali.

Tajnih pisav so se, kakor še dandanes, vedno posluževali posebno oni ljudje, ki so morali skrivati svoja poročila, to je predvsem diplomatje, trgovski spekulantje in — vohuni. Znano je, da se vsa korespondenca poslanikov v tujih državah z njihovimi vladami vrši s pomočjo šifrirane (tajne) pisave, ki jo prejemnik nato s posebnim ključem dešifrira. Seveda se morajo te šifre vedno izpreminjati, ker jih sicer sovražni špijoni razrešijo. S pomočjo kompliciranih matematičnih računov je mogoče precej zanesljivo razrešiti skoraj vsako tajno pisavo. Ta »verjetnostni račun« je bil povod, da so v svetovni vojni generalni štabi raznih armad neprestano menjavali šifre in se vsak teden posluževali novih tajnih znakov. Poznavanje le-teh je sovražniku

časih škodovalo več od vojaške sile. Da ne bi nasprotniki dobili ključa za dešifriranje, so knjige, ki vsebujejo tajne znake, na vojnih ladjah vedno vezane v težke svinčene platnice, ki potegnajo knjigo s seboj na dno morja, če bi se ladja v bitki potopila.

Preprosto sredstvo za tajno dopisovanje so črnila, ki izginejo in se pod posebnimi pogoji spet pojavijo. Tak primer pisanja z mlekom smo omenili zgoraj. Znano je, da črke, napisane s solno raztopino, čisto pobledé, da pa se spet prikažejo, če jih namažemo s pepelom. Druga črnila se pojavijo pod vplivom solčnih žarkov, raznih kemikalij in vročine. — Iz naše domače zgodovine je znan primer tajnega dopisovanja, ki je bil tiste čase zelo razširjen. Med francosko okupacijo Kranjske in Primorja pred dobrim stoletjem so

Spomenik
človeški misli.

V Moskvi so poslavlili spomenik, ki ga kaže naša podoba. Je delo znanega ruskega kiparja Kerkurova, ki je izdelal tudi novi spomenik pisatelja Dostojevskega za rusko prestolico.

avstrijski pristaši sporočali važne strateške vesti na ta način, da so besede, ki so tvorile pismo, na neopazen način označevali v raznih knjigah, katere so nato pošiljali osebam izven francoske Ilirije.

Če pregledamo zgodovinski razvoj kriptografije, vidimo, da so bila prejšnja stoletja daleč pred nami v tej veščini. Saj je že leta 1764 grof Leopold Neipperg opisal šifrirni stroj, kakršnega smo dobili šele v naših časih. Pred dvema letoma je namreč neki dr. Scherbius skonstruiral aparat, s katerim je mogoče sestaviti več tisoč skrivnih znakov, če ga pa preuredimo po svoji volji, pa celó na milijone šifer. Zgrajen je ta aparat kakor pisalni stroj. Poročilo spišeš, kakor na običajnem pisalnem stroju s pomočjo tipk, na papirju

pa dobimo že šifriran stavek. Prejemnik svoj šifrirani stroj po prejemu lista uredi, kakor se je bil prej dogovoril s piscem. Nato na stroj natipka poslano znake (črke in številke), na papirju se pa pokaže že razrešeno (dešifrirano) poročilo. Odvisno je torej za razrešitev pisanja vse samo od dogovorjenega načina, kako oba dopisnika sporazumno priredita svoja šifrirna stroja. Vendar tudi ta tako silno umetelno sestavljena pisava ne vzdrži pred bistrim razumom matematika: z velikim naporom in po dolgoletnih poskusih končno le s pomočjo višje matematike razreši tudi najbolj zavolane tajnosti.

NAJBOLJ MRZLI IN NAJBOLJ GORKI KRAJI SVETA.

Prej so splošno mislili, da je najbolj mrzlo na severnem in južnem tečaju zemlje, a najbolj gorko na ozemlju pod ravnikom (ekvatorjem). Po raznih raziskovanjih pa so že l. 1890 dognali, da je najbolj mrzlo v mestu Verhojanskem, ki leži ob reki Leni v Sibiriji. V teh krajih je tako mrzlo, da kaže toplomer v zimskem času skoraj zmeraj 62°C pod ničlo! Poleti pa ne kaže toplomer več kot 15°C toplote. Na obeh tečajih pa kaže toplomer pozimi le 26°C pod ničlo. — Človek prav dobro prenaša mrz — dosli bolje kakor prav hudo vročino. Zoper mrz se moremo zavarovati na razne načine; da nas ne zebe, se gibljemo, kurimo, se gorkeje oblečemo in zauživamo bolj mastna jedila. Če je pa vročina huda, nimamo dosti sredstev zoper njo, tako da trpi človek telesno in duševno.

Kateri kraj na zemlji pa je najbolj vroč? Najprej so bili mnenja, da je najbolj vroče v puščavi Sahari in pa v Indiji. Na podlagi raznih raziskovanj so pa dognali, da je najbolj vroče v italijanski Vzhodni Afriki, v mestu Massana ob Rdečem morju, kjer imajo skozi vse leto povprečno temperaturo 31°C nad ničlo! Srednje velika toplota teh krajev je še zmeraj za 8° večja kot največja vročina pri nas. In če vzamemo ondočni najmrzlejši dan, pa kaže toplomer na tak dan še zmeraj za 20°C več kot pri nas! — V juliju je ondi taka vročina, kolikor je ima naše telo ($+37^{\circ}\text{C}$).

Po puščavi Sahari se vozijo ljudje danes že z avtomobili in jo raziskujejo bolj in bolj. Radovedni so, ali ne bi bilo mogoče poedine dele Sahare pretvoriti v rodovitne kraje. — Zakaj je Sahara puščava? Zaradi nezadostne moče. Na jugu Sahare ob ekvatorju je vse leto zelo vroče, a tudi dežuje vsak dan. Bolj proti severu dežuje le poleti, pozimi pa nič. Še bolj proti severu dežuje le po 5 do 6 dni na leto, a prav na severu, kjer je prava puščava Sahara, sploh ne dežuje nikoli. Pač pride včasih naliv, vendar so kraji ondi, kjer že 11 let ni bilo niti kapljice dežja. Zato je nastala puščava, ki sicer sama po sebi ni tako nerodovitna, saj so oaze (zelenice) ondi, ki kažejo prav rodovitno zemljo. Puščava je dežela žeje in nerodovitnosti, a to povzroča le podnebje in suša. V puščavi je le pesek. Pesek, pesek, sam pesek, ki je videli kakor valovje morja. Ni drevesa, ni grmičja — saj ni stalne vode! Če pa pride kdaj kaka ploha, tedaj nenadoma poženejo cvetke, ki brž izkoristijo močo. A odkod bi bilo prišlo seme? Mogoče je, da so bile tu rastline, ki so bile zrastle v kakih prejšnjih plohi — mogoče pa je veter zanesel seme. Poleti je v Sahari do 50 in več stopinj vro-

čine. In če imaš pse s seboj, jim moraš obuati posebne čevljičke, da si ne osmodijo tačk. Ko se pa znoči, je nenadoma mrzlo, da zmrzne voda, če je slučajno kje kaka luža. Pred sto leti se je celo pripetilo, da je bil neki učenjak umrl, ker se je bil prehladil v vroči Sahari! V pra-pradavni dobi pa Sahara ni bila puščava. Ondi je tedaj tudi deževalo in so bile reke. In sredi današnje puščave so našli v starodavnih grobovih mlinske kamne. Torej je bilo ondi toliko vode, da je gnala mlinska kolesa! Gotovo je raslo tedaj žito ondi, je cvello torej poljedelstvo — ondi, koder zdaj ne najdeš niti bilke. Raziskovavci so našli v Sahari tudi ribe in krokodile, ki so bili prej ondi; torej je bilo prej gotovo dosti vode — rek, jezer. Iz vsega tega sklepamo, da Sahara ni puščava od vekomaj in se je izpremenila šele pozneje. Mnogi učenjaki se bavijo z mislijo, kako bi danes iz puščave Sahare napravili plodno zemljo. Nekateri sodijo, da bi se dalo vanjo napeljati morje, ki bi dalo dežja in bi se s tem velikanske puste planjave izpremenile v rodovitno polje.

Najbolj vroča pokrajina na svetu je »Dolina mrtvih« (Death Valley) v puščavi Mohave v južnovzhodni Kaliforniji, ki je 3 do 13 km široka, čez 160 km dolga in leži 67 m pod morsko gladino. Povprečna toplota znaša pozimi $+17^{\circ}\text{C}$, poleti pa $+34^{\circ}\text{C}$. Pa so v raznih letih dognali ondi še večjo vročino, tako leta 1911: 50° , 1912: 48° , 1914: 52° , 1915: 56° , 1916: 52° , 1917 in 1918: 51° , 1919: 50° , 1920: 51° in 1921: 50°C . Leta 1913 je bila ondi največja vročina, kar je bilo sploh kdaj na svetu, namreč 56 in pol stopinj! Človek seveda ne more trajno bivati v tej vroči puščavi. Dežuje le malokdaj in še tedaj večinoma ponoči, a včasih izhlapijo kapljice, še preden padejo na tla. Iz doline ni nobenega odloka in so v sredini sama močvirja. V tej dolini raste največ kreozotovega grmičja. (Iz tega grmičja izdelujejo »kreozot«, zdravilo za pljuča.) Od živali je ondi največ guščaric, kač, krastač in žab — kar tudi ni prav nič vabljivo. Celo domačini-Indijanci se julija in avgusta meseca izselijo v hribe. Pripovedujejo pa, da je prebil neki Evropec celih osem let ondi.

GRENKE RESNICE.

M. G. SAPHIR.

Nekatere uradne pisarne so kakor pokopališča; prav lahko bi se na vsaka vrata napisalo: Tukaj počiva gospod ta in ta.

Kaj je življenje? Življenje je tista neozdravljiva bolezen, za katero so vsi ljudje umrli in ki jo le tisti preživijo, ki se ne rodé.

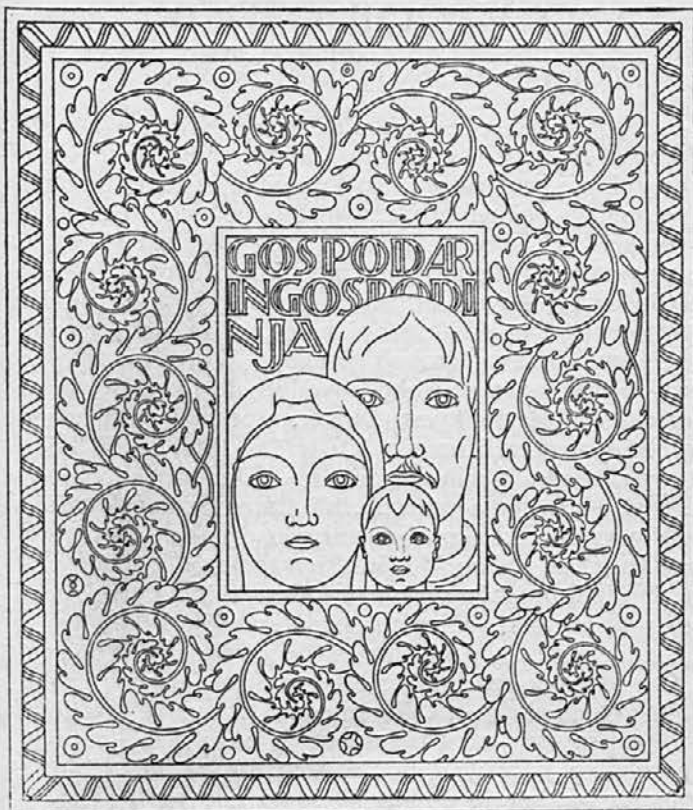
Nikar se nikoli ne trudi, da bi skrnil svojo neumnost. Ljudje ti bodo prej odpustili deset neumnih nego eno pametno.

Da človek ljudi spozna, mora z njimi občevati, da jih ljubi, jim mora dobro storiti; da jih pa more spoštovati, se jih mora izogibati.

Od nobene stvari še ni toliko ljudi zbolelo kakor od pitja na zdravje.

Resnica je kakor kopriva; kdor se je samo dotakne, ga opeče; kdor pa jo trdno in srčno prime, temu ne stori nič.

Čim več odvetnikov — daljši postopek; čim več zdravnikov — krajši postopek.

O ZAJEDAVCIH SADNEGA DREVJA.

Doleg neštetihi večjih in manjših živali je še nebroj rastlin in rastlinic, ki prav tako žive na naših koristnih rastlinah ter jih ovirajo v njihovem razvoju ali celo ogrožajo njihovo življenje. So to bitja, ki ne morejo samostojno rasti v zemlji, kakor višje organizirane rastline, ampak uspevajo in se razmnožujejo le na drugih, zlasti na naših zlahtnih kulturnih rastlinah. Število teh silnih, novodobnih škodljivcev je neznansko. Saj ima vsaka kmetijska rastlina svoje posebne zajedavce, ki jih je na stotine plemen. Da tudi sadne rastline niso brez njih, je umevno samo ob sebi. Ni ga drevesa, ki bi ne bilo kolikor toliko napadeno; mnogo drevja, zlasti najzlahtnejših plemen in sort pa silno trpi od te nadloge.

Nekaj malega rastlinskih zajedavcev spada k višje razvitim rastlinam, ki jih lahko že od daleč vidimo po drevju. To so n. pr. omela, gobe, mahovi, lišaji itd. Po večini so to bolj nedolžni gosti na sadnem drevju. Sicer je res, da ga kolikor toliko motijo in zadržujejo v razvoju, vendar pa škoda ni tako velika, zlasti ker jih lahko zadržujemo od drevja, ako ga primerno negujemo.

Vse bolj kvarno vplivajo na razvoj in rodovitost sadnega drevja tisti rastlinski zajedavci, ki spadajo h glivicam. Ti zajedavci so silno majhne rastlinice, ki se vidijo samo pod drobnogledom in ki v neznanskih množinah žive na vseh organih sadnih rastlin ter jih bolj ali manj oškodujejo. Razmnožujejo se s predrobnim semenom, ki mu pravimo tros. Poškodbam, ki nastanejo po teh nevidnih zajedavcih, pravimo v splošnem boleznim sadnega drevja.

Kakor pri škodljivcih iz živalstva, tako opazujemo tudi tu, da ima vsako sadno pleme in vsak organ enega

in istega drevesa svoje lastne rastlinske zajedavce. Na koreninah opazujemo n. pr. gnilobo, plesen in še marsikatero drugo bolezen, ki jo povzroča kaka glivičasta rastlinica. Na deblu in po vejah rastejo gobe, lišaji, mahovi, omela. Na istem organu se pojavi pogostokrat rak, ki ga povzroči najbrž tudi kaka glivica. Najhuje so pa prizadeli listi sadnih rastlin prav vseh plemen in večinoma vseh sort. Na listih vinske trte se pojavljata dva tako huda rastlinska zajedavca (peronospora in oidij), da bi v kratki dobi popolnoma uničila vse vinograde, ko bi se tako odločno in splošno ne borili z njima. Pa tudi listi sadnega drevja v ožjem pomenu besede imajo na slotine podobnih zajedavcev, izmed katerih sta posebno škodljiva krastavec ali fuzikladij na jablanah in hruškah in plesen skoro na vseh sadnih plemenih. Najbolj nevaren je krastavec, ki uničuje liste, dela vejice škrlupaste in plodove krastave. Na listih vseh sadnih plemen se pojavlja dalje rja v neštetihi oblikah, na breskvah pa kodra. Tudi sajavost, ki jo opazamo po listih na drevju po vlažnih dolinah, je splošno znana. Končno tudi plodovi niso varni pred zajedavci iz rastlinstva. Tako žive na zarodkih vseh sadnih plemen razne gnilobne glivice, ki povzročajo gnitje sadja še preden je zrelo, pa tudi potem v shrambi. Na češpljah je velika nadloga glivica, ki spridi mlade plodove, da se izpremene v rožičem podobne mehove.

Našteli smo tu le najbolj znane in najbolj nevarne zajedavce iz rastlinstva. Mnogo je še drugih, ki pa vsaj v splošnem niso tako škodljivi kakor imenovani, bodisi, da se pojavljajo bolj poredko, ali pa se ne razmnože tako močno, da bi sadnim rastlinam prizadejali kako večjo škodo.

Zanimivo je opazovati, kako ti zajedavci žive in kako se lolijo svojih gostiteljev, da jih ovirajo v njihovem naravnem razvoju ali ogrožajo celo njihovo življenje. Po načinu, kako rastlino zajedajo, jih delimo v tri skupine. Najnedolžnejši so tisti nepravni zajedavci, ki ne prodro v živo staničje svojega gostitelja, ampak žive samo na površju tega ali onega organa, kakor n. pr. mah, lišaji, potem razne glivice, ki povzročajo znano sajavost listov in plodov, in še več drugih. Te vrste zajedavci imajo sadno drevje samo za bivališče, ne da bi se od njega živili. Škodujejo mu le v toliko, ker se na debelo nakopičijo po listih in lubju ter tako zapirajo zrak in svetlobo ter ovirajo delovanje teh organov.

Vse hujše pa prizadeva sadnim rastlinam druga skupina zajedavcev, ki živi sicer tudi na površju listov in plodov, toda njeno podgobje (korenine) ima vse polno oprijemalk in sesalk, ki se zabadajo v stanice, jih izsesavajo in uničujejo. Tako napadeni listi prenehajo delovati, plodovi pa razpokajo in se posuše. Lesem spadajo vse prave plesni na naših kulturnih in tudi na divjih rastlinah. Najbolj očiten zgled, kakšno škodo more napraviti tak zajedavec, je trtna plesen (oidij), ki bi uničila ves pridelek, ko bi je tako skrbno ne preganjali. Tudi jablane so zelo nagnjene k tej bolezni, ki pa jih vendar ne opustoši tako hudo kakor vinsko trto.

Najnevarnejši zajedavci so pa tisti, ki širijo svoje podgobje v notranjosti listov, oziroma drugih organov, kjer se naselijo. Take organe navadno uničijo popolnoma, in nekatere rastline so, kakor bi bile obžgane (paleži). Na vinski trti živi zopet najhujši zastopnik te

O VZGOJI OTROK.

(Pripomnje k članku v VII. številki Mladike.*)

skupine — to je nepravna plesen ali peronospora, ki se ob toplem in vlažnem spomladnem in poletnem vremenu tako hitro širi, da lahko v malo tednih opustoši vinograde obširnih pokrajin. V to skupino spada razen nešteto drugih manj nevarnih glivic — zajedavki tudi že prej omenjeni krastavec na jablanah in hruškah (*fusicladium dendriticum* in *f. pirinum*).

Rekli smo že, da se glivičasti zajedavci razmnožujejo s trosi. S poletnimi trosi se širi bolezen po rastlini, z rastline na rastlino in iz kraja v kraj. Zimski trosi pa ostanejo čez zimo v organih, kjer so se razvili (v suhih listih, na vejicah, na plodovih) in se šele na pomlad razpršijo po zraku in vsako leto iznova okužijo ozelenele sadne rastline.

Razvoj in širjenje glivičnih zajedavcev je jako zavisno od vremena in od lege, kjer drevje raste. Toplo, vlažno vreme jim najbolj ugaja. Zato so posebno nevarni ob mokrotnih, toplih poletjih in v vlažnih, meglenih legah. Mnogoletna izkušnje so tudi pokazale, da so nekatere sorte posameznih sadnih plemen neprimerno bolj dovzetne za glivične bolezni nego druge.

Spričo ogromne škode, ki jo povzročajo rastlinski zajedavci na sadnem drevju po vsem svetu, je umevno, da se prizadeži krog neumorno trudijo, da bi zajezili to silno nadlogo. Vobče se to tudi posreči, ako se skrbno in veštno uporabljajo preizkušena sredstva. Kajpada prizadene boj z zajedavci vsako leto silno mnogo truda in stroškov. Toda je neogibno potreben ta boj, sicer ni sadnega, še manj pa grozdnega pridelka. Čim bolj je kaka pokrajina v kmetijstvu napredovala, tem bolj je razvita tudi obramba zoper zajedavce. Amerika je tudi v tej zadevi na prvem mestu.

V boju zoper zajedavce imamo posredna in neposredna sredstva. K prvim prištevamo pravilno nego sadnih rastlin in pa izbiro takih sort, ki niso občutljive za zajedavce. Mnogoletna izkušnje so namreč pokazale, da je tisto sadno drevje, ki raste na ugodnih tleh in ki ga primerno negujemo ter je dobro razvito in čvrste rasti, mnogo manj dovzetno za zajedavce nego zanemarjeno in bolehalo. Nasadov, kamor ima dostop zrak in solnce, se zajedavci ogibljejo.

Na ta način se pa vendarle ne doseže popolna varnost; zato pa uporabljamo še neposredna sredstva, ki branijo, da se zajedavci ne morejo naseliti na rastlini. Najvažnejši in dandanes najbolj uporabljeni sredstvi sta baker (modra galica) in v najfinejšo moko zmleto žveplo. Vedeti pa moramo, da sta to obrambni sredstvi, ki jih moramo razpršiti po rastlinah prej, preden se zajedavec pojavi. Ko bi baker in žveplo uporabljali šele potem, ko bi bile rastline že bolne, bi bilo delo zastoj. Bolezen moramo preprečiti, zdraviti se ne da. Dandanes se bavi s pripravljanjem obrambnih sredstev (insekticidov in fungicidov) obširna industrija. Saj porabi sama Slovenija za varstvo zgolj vinogradov na leto okoli 80 vagonov modre galice in zmletega žvepla. (Za okroglo nekaj nad tri milijone dinarjev.) Pri sadnem drevju se je tudi jako dobro obnesel drevesni karbolin — arborin (v vodi raztopljen katranov preparat), s katerim mažemo in temeljito obrizgavamo drevje v zimski dobi in spomladi, preden odžene.

Ob letošnji hudi suši ne prilivaj neumorno samo vrtnim sadežem, marveč tudi vsem mladim drevescem, sicer se ti posuše. Pinciraj sadno drevje, zatiraj uši, krvave in listne, ki se ob tem vremenu posebno hitro plodé.

Marsikateri oče in mati sta se zavzela, ko sta prebrala v zadnji »Mladiki« Salzmannov sestavek o »Vzgoji, nevzgoji otrok«. Težke očitke je vrgel mnogim v obraz, in večina bravcev ni mogla umeti, čemu. Ni dvoma sicer, da so tudi danes tu in tam taki starši, ki s sirovostjo in nemarnostjo pogublajo otroke telesno in duševno, a med bravci »Mladike« jih pač ne bo iskati; saj takim staršem pač ni za dobro čtivo, ampak kvečjemu za svoj frakelj žganega. Zato bi se bilo moralo pri članku vsekako povedati, da je pisatelj tega sestavka, protestantovski župnik in pedagog Salzmann živel že pred več ko sto leti (1744—1811) in bil eden izmed človekoljubnih vzgojiteljev (filantropskih pedagogov), ki so tedaj preurejevali staro, neznansko kruto šolsko vzgojo, ki skoraj ni poznala drugega vzgojnega sredstva kot palico; ta šolska vzgoja je omilila posredno tudi domačo vzgojo, v kateri je tudi največ šiba novo mašo pela, večinoma seveda omiljena po naravni in nadnaravni ljubezni staršev do otrok. Filantropizem z Basedowom na čelu je teraj gotovo opravil veliko delo s tem, da je mesto golega vtepanja uveljavil v vzgoji in pri pouku razumevanje za otroško naravo, dobroholjno prijaznost in ljubezen, bil pa je vendarle enostranski, ker je poudarjal samo eno plat, namreč, da je otroška narava sama na sebi dobra, ni pa upošteval (saj je priznaval samo nekako megleno vero v osebne Boga, a nobene Cerkve), da je človeku in tudi otroku po izvirnem grehu oslabilen um, ki se le težko obrača k Bogu, in volja, ki le težko premaga čutno teženje, čigar soglasje s pametjo je oškodovano. V času, ko so vzgojitelji (po vplivu protestantskega nauka) skoraj pozabili, da je človeška duša že po naravi krščanska (naturaliter christiana), po naravi dobra, in delali tako, kot bi bil izvirni greh to dobroto duše čisto uničil in ne le oslabil, filantropska enostranost pač ni mnogo škodovala; danes pa, ko trpi vzgoja mnogo bolj po preveliki mehko bi, da ne rečem mehkužnosti, kot pa po prevelikem uveljavljanju avtoritete, ti nauki niso splošno času primerni. Utegnili bi se napak umeti in vodili k napačni popustljivosti pri vzgoji otrok, ki zakrivi prav tako, če ne še večjo škodo kot nekdanje pretepavanje.

Glavna hiba filantropistov, neupoštevanje nasledkov izvirnega greha se vidi tudi iz glavne trditve Salzmannove v zadnji številki »Mladike«: »Vzrok vsem napakam, nečednostim in pregreham pri otrokih je največkrat iskati pri očetu ali pri materi ali pri obeh«. Ta trditev ne drži na splošno. Res je, da vsak otrok nosi s seboj dediščino telesnih in duševnih zmožnosti in pomanjkljivosti, da, tudi nagnjenja k pregreham svojih staršev in drugih prednikov; res je, da se navzame tudi po vzgoji in zgledu dobrih pa tudi slabih lastnosti svojih roditeljev; prav zato je tako sklepanje zakona kakor tudi vzgojno

* K zadnjemu članku v Mladiki o vzgoji in nevzgoji otrok je uredništvo dobilo pojasnilo, katero zgodovinsko pojasnjuje miselnost vzgojitelja Salzmana in tedanje vzgojne razmere in še dodaja svoje izvirne misli. Tudi Salzmann ne govori, da so vsi starši tlačitelji — marveč le mnogi; toda kljub temu članek drage volje objavljamo, da ne bi bilo še drugod zaradi njega napačnega umevanja.

delo tako odgovorna, ležka zadeva. Dobro treba presoditi sebe, dobro bodočega zakonskega druga, preden skleneš zvezo do smrti, prav zato se moraš, mladenič, mladenka, zavedati, da z delavnostjo, zdržnostjo in čistostjo življenja pripravljáš sebe za poklic očeta, za poklic matere, da se ti bo v otrokih rodil blagoslov in ne prekletstvo. Prav zato je tudi krepostnim staršem vzgoja otrok v prvi vrsti vzgoja samega sebe; kolikorkrat spoznaš v hibah otrokovih svoje hibe in jih izkušaš potem sam v sebi zatreti.

Vendar pa vsak oče, vsaka mati, vsak vzgojitelj ve, da starši, učitelji niso edini vzgojitelji otrok, bodisi v dobrem, bodisi v slabem. Otrok je vendar prav kakor odrasli človek član človeške družbe: tovariši pri igri in v šoli, posli, sorodniki, znanci in prijatelji, v občeh družba jih prav tako vzgaja, včasih še bolj ko pa roditelji. Koliko dobrih, pa tudi slabih vplivov prihaja od tod. Poznam rodbino, kjer so bili otroci zgledno ubogljivi, dokler so živeli skoraj izključno v domačem krogu, ko so se pa vrnili po nedolgem bivanju pri sorodnikih, dobrih ljudeh, a premalo vajenih dosledne vzgoje, se je pojavila prvič nepokorščina, da upor, ki ga je bilo treba strefi z ljubeznijo in kaznijo. Poznam rodbino, v kateri otroci niso poznali laži dotlej, da so začeli hoditi v šolo. Naučili so se je od součencev. Dolgo vrsto podobnih zgledov bi lahko naštel vsak oče, vsaka mati. Prav zato pa se starši ne morejo zadovoljiti samo z vzgojo samega sebe in ne samo z vzgojnim delom pri otrocih, ampak treba je še silnejše pomoči, treba je milosti božje, posebne milosti, ki jo da Gospod z zakramentom sv. zakona, velikega zakramenta v Kristusu in Cerkvi, treba je posvečevanja samega sebe in družine, treba je — molitve. Ali ste čitali legendo o sv. Moniki in sv. Avguštinu? I. M. Grafenauer.

O BOJU ZOPER ŽENSKO MODO.

V prejšnjih stoletjih so se brigale oblasti za javno življenje tudi na ta način, da so nadzirale celó obleko in točno velevale, kako naj se nosi ta in ta stan. (Nekaj državnega nadzorstva za razvratneže v sedanji modi bi tudi ne bilo odveč!!) L. 1453 je veljalo za mesto Bologna v Italiji, da ženske ne smejo nositi z zlatom in s srebrom pretkanih oblek in tudi ne hermelina. Žene in hčere plemičev in vitezov so se smele oblačiti le v volnene in žametaste obleke, ki »so smele biti tudi živordeče barve« — ta barva je bila najbolj plemiška in zato večkrat prepovedana. Dovoljeno jim je bilo, imeti za poltretji vatel dolgo vlečko, ne več ko šest prstanov, ovratnico s koraldami in po en sam dragulj na čelu in prsih. Žene in hčere vitezov in visokošolskih profesorjev pa so smele imeti le za pol valla dolgo vlečko in samo štiri prstane. Ženske rokodelcev in umetnikov pa so se morale zadovoljiti z vlečko, ki je bila le tričetrt valla dolga, in so smele imeti samo dva prstana. To (15.) stoletje je imelo venomer opravka z vlečko, spet in spet so jo skušali odpraviti, pa je bil ves trud zaman. V laškem mestu Modena so imeli posebno v kamen vsekano javno mero, s katero so na cešti merili vlečke onih gospá, ki so se zdele sumljive, da imajo predolgo vlečko. Bile so kaznovane, če se njih vlečka ni ujemala z mero, ki je bila predpisana za njih stan. — Na Španskem se je kraljica Izabela, sama zelo pre-

prosto oblečena, veliko trudila, da bi zatrla preveč razkošno in sijajno nošo tedanjih dni; prepovedala je izdelovali in prodajati svilo - brokat. Dosegla pa ni drugega ko to, da so izdelovali in prodajali druge vrste svilo in potrošili prav toliko zanjo ko prej za blagove z zlatimi in srebrnimi nitmi. — V Švici se je najbolje godilo dekletom; po naredbi z l. 1371 so smele nositi vse tisto, kar je bilo prepovedano poročenim ženam in vdovam, torej so si smele krasiti svoje obleke z zlatom, srebrom in z biseri in se oblačiti v svilo. Nobena poročena žena iz mesta Zürich pa ni smela imeti krila raznih barv in tudi ne s Irakovi zavezanih čevljev — čizem — in ne šolnčkov s privihanim koncem. Moškim pa je bilo prepovedano nositi take hlače, pri katerih je bila vsaka hlačnica drugačne barve. Prestopki so se kaznovali z veliko denarno globo. — V Strašburgu so določili mestni očetje, da sme veljati ženska obleka največ 30 goldinarjev, kar je po sedanji valuti ogromno denarja. Da si ne smejo barvati las in tudi ne nositi kodrov »iz mrtvih las«. — Tja do 18. stoletja je bilo vse polno oblastnih zapovedi in prepovedi glede ženske mode, a v jedru so se vse borile zoper preveliko potratnost uporabljenega blaga. Dandanašnji pa je obratno: na modo se hudujemo, ker je vsepovsod premalo blaga: zgoraj nič, spodaj nič, rokavov nič; kar ostane, pa je tenko in prozorno... Sedanji ženski svet se v marsičem nagiblje k moški modi, a vsak se zaveda, da je taka po moški oblečena ženska dokaj drugačna videti, kakor pa je pričakovati od ženske. Ne vemo, ali izziva značaj modo, ali pa izoblikuje moda tak značaj, ki ji ustreza? Res pa je: tisti moški, ki ljubijo žensko zaradi ženstva — in teh je več nego si moderne moške-ženske mislijo — tisti moški mirno čakajo, da stopi v ženstvu iznova na dan tisto, kar je v ženstvu večnega: ž e n a !

NAGELJNOVE ŽBICE

pozna vsaka hiša, zlasti pa vsaka kuharica, ki jih uporablja za dišavo raznih jedil in pijač. A čeprav dišijo te žbice podobno kakor vrtni nageljni, vendar niso v nobeni zvezi z njimi in je z ozirom na botaniko njih ime napačno. Te »nageljnovne žbice« izvirajo iz holandske Indije, z oločja Moluki. Tu je njih prava domovina, odkoder so se potem razširili po vseh tropičnih pokrajinah. Dandanašnji jih je največ severno od Sansibarja, kamor so jih zanesli Angleži leta 1830, in pa v Cayenne-u. »Nageljnovne žbice« potrgajo še v popkih z drevesa, čigar deblo je visoko 1½ m in ki se razraste v vrhu 5—6 m na visoko. Rožnatordeče popke pražijo na majhnem ognju in postanejo potem temnordečerjavi. Sadež teh žbic je podoben olivi. Večkrat se pripeti, da zmlete olive pomešajo med prave žbice (če so tudi zmlete), a s tem žbice le ponarejajo. Prave žbice ne vsebujejo škroba, v njih sadežih (»olivah«) ga je pa dosti.

Leta 1909 so uvozili v Nemčijo 2,131.000 kg »nageljnovnih žbic« v vrednosti 676.000 mark. To je pač ogromna množina rastline, ki jo uporabljamo samo kot začimbo in pa za likerje. Žbice vsebujejo 30 odstotkov olja. Iz tega izdelujejo zdravila zoper bolečine v zobeh in motnje v prebavilih. Po tem, koliko odstotkov olja je v kakih žbicah, cenijo tudi njih vrednost. Najboljše so vzhodnoindijske žbice z imenom »Amboina«, potem

sledijo afriške »burbonske ali sansibarske« žbice, najslabše so pa drobne žbice iz Cayenne-a. »Nageljnovе žbice« so znane že iz 11. stoletja. Tedaj so jim pripisovali poseben, čaroben vpliv in so jih v toliki množini uporabljali, da nam je zdaj težko verjeti, kako da so mogla prejšnja ljudstva uživati tako začinjena jedila.

KUHARICA.

JEDILNI LIST ZA AVGUSTOVSKI TEDEN.

Sobota. Kosilo: Nasrgana kaša v goveji juhi, goveje meso, korenje v smetani (Ml. 1926, str. 118), krompirjev piré, sadje. — Večerja: Široki rezanci s solato.

Nedelja. Kosilo: Paradižnikova piré-juha, pečen goveji jezik, grahov piré in zabeljene vrvice, ceneni praškovci. — Večerja: Mrzel stročji fižol z oljem in kisom, ostali jezik od kosila.

Ponedeljek. Kosilo: Goveja juha z zdrobovo kašo, goveje meso z gorko kumarično omako in krompirjevim pirejem, sadje. — Večerja: Vegetarijanska špinača (Ml. 1923, str. 392) s posajenim jajcem.

Torek. Kosilo: Zabeljen vsukanec, možgani z grahom in karfijolo (Ml. 1927, str. 278), sadje. — Večerja: Krompirjevi rogljiči s solato (Ml. 1927, str. 71).

Sreda. Kosilo: Ajdovi žganci s kumnovko, telečja jetra s paradižniki (Ml. 1927, str. 398), riži-biži. — Večerja: Grah s smetano (Ml. 1927, str. 271) in posajeno jajce.

Četrtek. Kosilo: Goveje prsi v juhi s krompirjem (Ml. 1927, str. 438), kruhovi cmoki (Ml. 1928, str. 158) in sadje. — Večerja: Jajčni kolač z grahom (Ml. 1927, str. 238).

Petek. Kosilo: Vrtnarska juha (Ml. 1926, str. 278), francoski peteršiljev krompir (Ml. 1925, str. 471), zabeljen stročji fižol, češpljev kolač s praškom (Ml. 1926, str. 358). — Večerja: Špinačni hlebčki (Ml. 1927, str. 318), solnograški krompir (Ml. 1927, str. 358).

Paradižnikova piré-juha iz različne prikuhe.

Raztopi v kozi za polno žlico masti in prideni zrezano čebulo, ki jo nekoliko duši; nato prideni na kose zrezan korenček, drobno glavico zelja in ohrovtja, pest špinače, list zelene, drobno repo, dva paradižnika in 3–4 krompirje. Vse to duši; med večkratnim mešanjem prilij žlico vode, da se ne prismoji; nato osoli in prilij dva litra gorke vode. Ko se še nekoliko pokuha, prideni dve žlici prežganja in velik ščep popra. Ko vse skupaj nekaj minut vre, precedi in preflači juho in jo stresi na opečene krušne rezine.

Kumnovka ali kimljevka.

Razgrej v ponvi za jajce masla ali masti in prideni 3 žlice moke; moko takoj neprestano mešaj, da temno zarumeni. Nato prilij zajemalko mrzle vode in mešaj toliko časa, da se prežganje razpusti. Nato prilij še 1 liter gorke vode, osoli, prideni velik ščep stolčene kumne in lovorjev list. Ko prežganka vsaj $\frac{1}{4}$ ure vre, ji primešaj stepeno jajce. Ko prevre, je kimljevka gotova. (Ako hočeš, jo lahko nekoliko okisaš.)

Zdrobova kaša.

Nalij v lonec $1\frac{1}{2}$ litra goveje juhe ter jo pristavi k ognju, da zavre. Potem pa vmešaj jajce in 6 dkg (2 žlici) pšeničnega zdroba in to vlivaj počasi v juho, ki jo pri tem neprestano mešaj. Ko si juho še $\frac{1}{4}$ ure kuhala, jo zlij v skledo in postavi na mizo. (Za 4–6 oseb.)

Zabeljen vsukanec.

Napravi drobne svaljke iz 1 jajca, 1 jajčne lupine vode in $\frac{1}{4}$ litra moke; to z vilicami prav dobro mešaj, da bo vsa moka dobro vmešana; tri dele tega soka zakuhaj v slanem kropu; ko sok 10 minut vre, prideni še ostali vsukanec, katerega pa prej zarumeni v 4 dkg masti; pušči vse skupaj še 5 minut vreli in jed je gotova. (Za 4 osebe.)

Pečen goveji jezik.

Goveji jezik operi in ga potolci na deski, da se nekoliko zmečča, kuhaj ga kakor goveje meso z istimi pridački 2–3 ure. Kuhanega olupi in nadevaj z podolgasto zrezanimi kosci sardel, položi ga v kozo, mu prideni žlico masti in ga v pečici nekoliko zapeci. Nato prideni jeziku za oreh sirovega masla in 2 žlici kisle smetane. Ko v tej smetani prevre, ga razreži, naloži na krožnik in oblij z omako.

Grahov piré na češki način.

Zrel, debel grah najbolje porabiš za piré. Stresi pol litra graha v lonec in ga zalij s pol litrom vode, osoli ga in pokritega kuhaj. Med kuhanjem mu prideni vejico zelenega peteršilja ali janeža. Kuhanega odcedi in preflači. Razpusi za debel oreh sirovega masla, prideni preflačeni grah in velik ščep popra. Ko na ognju vse skupaj dobro premešaš, obloži s tem piréjem pečeni jezik.

Grahov piré na domači način.

Skuhaj grah, kuhanega odcedi in preflači. V kozi razgrej za pol jajca masla ali masti in zarumeni v njej pol na drobne kocke zrezane žemlje in nekoliko drobno zrezanega, zelenega peteršilja. Nato prideni preflačeni grah, zalij z grahovko ter dobro premešaj. Nato prideni še žlico kisle smetane in ko povre, je gotov.

Ceneni praškovci.

Deni na desko $\frac{1}{2}$ kg moke, 12 dkg mrzlih, drobno sesekljanih ocvirkov, žlico sladkorja, jajce, ščep cimeta in limonove lupine, ščep soli, cel pecilni prašek in nekoliko manj kakor $\frac{1}{4}$ l mrzlega mleka. Iz vsega tega napravi testo, razvaljaj ga trikrat zapored in deni zopet skupaj. Zloži ga tako, da pride v tri gube. Pokrij testo za $\frac{1}{4}$ ure, nakar ga zopet razvaljaj za debel nožev rob in izreži z obodcem za krofe okrogle praškovce. Pokladaj jih na pomazan pleh. Vsakega po vrhu nekoliko nareži navskriž, jih pomaži z razlepenim jajcem in postavi takoj v precej vročo pečico.

Paradižniki v slani vodi.

Še trde, ne predebele enakomerno velike paradižnike vložijo prav na tesno v široke steklenice. Na vrhu jih pripni, da se ne dvignejo, z dvema deščicami (paličicama), ki ju vtakneš navskriž pod rob steklenice. Zalij jih z ohlajeno slano zavrelo vodo. (Na 1 l vode daj 25 dkg soli.) Steklenice zaveži s pergamentom.

ZA SMEH.

Stranka.

Gospa A. »Pri kateri stranki pa je vaš mož, gospa?«

Gospa B. »Ta stranka sem jaz!«

Edini razložek.

Konjederka: »No, kaj je rekel mesni doktor k tvoji bolezni?«

Kmet: »On tudi ni mogel nič najti; samo z glavo je majal!«

Konjederka (zmagoslavno): »Vidiš, prav kakor jaz... samo da je moje majanje z glavo dosti cenejše.«

Proslavje.

Žena (možu): »Zmerom pripoveduješ, da je vse na svetu minljivo... samo moj klobuk naj bi bil za večno!«

Zaletel.

Kmetu je pogorela hiša. Pride komisija od zavarovalnice in sprašuje:

»No, oče, kako je pa ogenj nastal?«

»Aa?«

»Kako je začelo goreti, vprašamo.«

»I, kar začelo je.«

»Ali hitro ali počasi.«

»Dolgo se ni hotelo prijeti.«

Usmiljena pevka.

»Zakaj pa ta pevka meži, kadar poje?«

»Ne more gledati, kako poslušavci od trpljenja kremžijo obraze.«

Nič ne dé.

»Kati, kako pa snažite? Zdaj so že v sliki mojega pokojnega moža stenicel!«

Kati: »To nič ne dé, gospa, saj jih zdaj več ne čuti.«

Upravičeno ogorčenje.

Žena: »Povej mi po pravici, ljubi Drago, ali bi se bil res končal, če bi te bila takrat odslovila?«

Mož: »Beži, beži, kam pa misliš!«

Žena (ogorčeno): »To bi bilo pa prav grdo in podlo od tebe! Vsem prijateljicam sem bila že povedala!«

Vprašanje.

A. pride iz zavarovalnice in trči pred vrati v sosedu B.

B. »Po kaj si bil pa šel sem noter?«

A.: »Zavarovati sem se dal zoper ogenj in točo.«

B. (ga neverno pogleda): »Kaj? Zoper točo?«

A.: »Da, zoper točo! Kaj se pa čudiš?«

B.: »Zoper ogenj že razumem, ampak kako boš točo naredil?«

Sijajen obstanek.

Mož: »Ti, v Irgovino nameravam vzeti družabnika! To bi bila za tvojega bratranca priložnost, da nikoli take. S svojimi stotisoč dinarji bi si lahko ustvaril sijajen obstanek.«

Žena: »Lepo te prosim, zakaj bi v nesrečo spravljal domače ljudi... ocigani rajši kakega tujega!«

Umni sadjar.

Učitelj: »Kdaj je najboljši čas za trganje jabolk?«

Francek: »Takrat, kadar ni gospodarja doma.«

Ljubeznivost.

Ribničan pride, prodajaje s svojo ženo robo po svetu, do brvi, čez katero je bilo treba iti, in pravi: »Baba, stopi na brv, da bom videl, če drži!«

Milo za drago.

»Ti, France, tvoja ušesa so pa vsak dan daljša.«

France: »Kajne, iz mojih ušes in iz tvoje pameti bi se dal napraviti kapitalen osel.«

Za ženske pravice.

Z vlakom se pelje navdušena agitatorica za ženske pravice in razlaga svoje misli mlademu sopotniku:

»...boste videli, da je čisto blizu čas, ko bo ob sobotah tudi ženska potegnila celo moško plačo!«

Delavec, ki sedi poleg, se vtlakne vmes in z žalostnim obrazom: »Moja žena jo že vsako soboto potegne.«

UGANKE.

Urednik: PETER BUTKOVIC - DOMEN, Zgonik, p. Prosek, Italija.

Zapisnik.

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 8 točk.)

C	4. I.	povodenj
A	4. II.	nezgoda pri živini
D	5. III.	vihar
B	2. IV.	sneg
E	2. V.	bolezen v družini
G	5. VI.	toča
F	3. VII.	slabo vreme
H	8. VIII.	suša
J	3. X.	nesreča v gozdu
I	7. XI.	mraz
K	5. XII.	smrt v družini

Besedna uganka.

(A. P., Vrhnika. — 8 točk.)

..... pooglenel les
 sad
 grm
 benečanska ladja
 domača žival
 žensko ime
 lovska priprava
 ležišče.

Črke, zaznamovane z debelimi pikami, povedo pregovor.

Obratnica.

(Št. Jerko, Črnuče. — 6 točk.)

Če bereš naprej, je sobi kras,
 če bereš nazaj, je pevski glas.

Podobnica.

(Štefan Jerko, Črnuče. — 16 točk.)

Vremenski prerok.

(Plašnik, Škofja Loka. — 15 točk.)

PALEDIAKSJVVOVAONIDST
 ,CAPANRAEJRASEN,EOTI
 DIBOBRKIOBDOODZARNST
 ILDNJEIPLAJINVREN.

Spremenitev.

(Janez Ložar, Ljubljana. — 11 točk.)

Ana, jel, krik, mol, red, uho.

Uredi pravilno te besede in jim od-
 vzemi mladiko; nato dodaj ostalim skup-
 pinam po vrsti črke: d, g, d, b, z, a, da
 dobiš lep slovenski pregovor.

Magični lik.

(Mirosljub, Vižmarje. — 10 točk.)

		a			
	a	a	a	b	
	d	d	l	l	
m	n	n	o	o	o
	o	s	s	š	
		v			

soglasnik
 javna naprava
 del sita
 pripadnik narodnosti
 svetopisemska oseba
 soglasnik

Vodoravno in navpično iste besede.

Istopisnica v številih.

(Mirosljub, Vižmarje. — 14 točk.)

1	2	3
4	5	6
7	8	9
10	11	12
13	14	15
16	17	18
19	20	21

Razvrsti gorenja števila tako, da bo vsota v dolgih vodoravnih in navpičnih vrstah 55. Nato postavi črko a namesto števila 12, 21, črko d namesto 9, 15, črko e namesto 16, črko i namesto 8, črko k namesto 11, 20, črko l namesto 1, 13, črko m namesto 2, 14, črko o namesto 4, 5, 6, 10, 19, črko r namesto 3, 7 in črko s namesto 17, 18. Če si vse prav pogodil, boš čital iste besede vodoravno in navpično.

(Opomba: Tam, kjer stoji sedaj 1, naj stoji v rešitvi 17.)

Star napis.

(S. O., Selec. — 12 točk.)

Rešilce je pošiljali do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. Šent Vid nad Ljubljano.

REŠITEV UGANK V JULIJSKI ŠTEVILKI.

Številnica. Vstavimo črke iz abecede in beremo nazaj: Dva lešnika — orehu vojska.

Številnica. Jemlješ črke po vrsti od najvišje do najmanjše številke: Kar se da, se več nazaj ne da.

Vitica. Črke tvorijo številki 9 in 6. Za to vzameš naprej vsako deveto črko v gornjem delu in nato vsako šesto črko v spodnjem delu. Dobiš:

Ljubezni prave nima, kdor meni,
 da vgasnili jo more sreče jeza.

(Prešeren: Krst pri Savici.)

Sifrirana brzovjaka. V prvi vrsti šteje od označene črke 6, v drugi 5, v tretji 2 črki v abecedi naprej, da dobiš pravo črko. Na primer N: o, p, r s š t. Prva črka je torej T. Rešitev: Ti sam si kriv, da veja zadene te v oči, a vendar glasno iz neba kličeš pomoči.

Pahljača. Prelep, počica, prepih, predal, podboj, pomoča, plemič, pravda.

Podobnica: Enkrat je nobenkrat.

Spremenitev:

srce žila lice čelo
 seme žeja leca kolo
 selo rega mera šola
 šilo noga meso hoja
 šiba novo mašo poje

Paličice:

MAIATA

Uporabiš tudi oba pomišljaja.

Žito. Število solčnih žarkov pove, da vzemimo vsak osmi zlog. Dobimo:

Sveti Jakob žito zori,
 četudi se solnce kisto drži.

Kraljev izprehod. Začni pri črki N ter zasleduj zveze krogov. Če dane črke prav sestaviš, boš čital: Ne bodi za poroka čez svoje moči; če si pa sprejel poroštvo, misli na vračilo.

Zmešana štrana. Vzemi najprej prvo črko, potem tretjo, pojdi po izpuščenju, preskoči vzelo; pojdi nato na tretjo in tako do konca. Dobiš: Se prešelo ovco volk odnese.

Pregovor v številih. Namesto števil v ključu vstavimo črke iz abecede [2 = b, (2 + 1) = ba, itd.]. Dobimo 9 skupin črk, katere vstavimo nato v pregovor, ki je: Lenoba je vseh grdob grdoba.